

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Кваліфікаційна робота

магістра

на тему «Роль та значення банківського нагляду для розвитку банківської системи України»

Виконала: студентка 2 курсу групи 8.0720-з
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та
страхування, освітня програма фінанси і кредит
А.В. Білоус

Керівник д.е.н., професор Кушнір С.О

Рецензент д.е.н., доцент Огренич Ю.О

Запоріжжя – 2021

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет економічний
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування
Освітній рівень магістр
Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування
Освітня програма фінанси і кредит

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____ А.П. Кущик

« _____ » _____ 2021 року

**З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ**

Білоус Анни Віталіївни

1. Тема роботи: «Роль та значення банківського нагляду для розвитку банківської системи України»

керівник роботи: Кушнір С.О, д.е.н., професор
затверджені наказом ЗНУ від 30 червня 2021 р. № 967-с.

2. Строк подання студентом роботи: 16 листопада 2021 р.

3. Вихідні дані до роботи: Офіційний сайт Національного банку України, Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Постанова Національного банку України; Інструкція від 28.08.2001 № 368, Показники банківської системи Сайт Національного Банку України.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): розглянути економічну сутність, роль та значення банківського нагляду; розкрити основні види, функції та завдання банківського нагляду для розвитку банківської системи; обґрунтувати особливості банківського нагляду Національного банку України; проаналізувати основні показники діяльності банків України; оцінити виконання банками економічних нормативів НБУ; винайти проблемні аспекти банківського нагляду в Україні; розробити шляхи вдосконалення банківського нагляду; проаналізувати напрями підвищення ролі банківського нагляду для розвитку банківської системи України.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): кваліфікаційна робота містить 17 рис., 12 табл.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Кушнір С.О., професор	5.07.2021 р.	5.07.2021 р.
2	Кушнір С.О., професор	12.09.2021 р.	12.09.2021 р.
3	Кушнір С.О., професор	03.10.2021 р.	03.10.2021 р.

7. Дата видачі завдання: 05 липня 2021 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Складання бібліографії та вивчення літературних джерел	05.07.2021 р. – 30.07.2021 р.	виконано
2.	Виконання вступу	1.08.2021 р. – 08.08.2021 р.	виконано
3.	Виконання розділу 1	09.08.2021 р. – 12.09.2021 р.	виконано
4.	Виконання розділу 2	13.09.2021 р. – 1.10.2021 р.	виконано
5.	Виконання розділу 3	2.10.2021 р. – 16.10.2021 р.	виконано
6.	Формулювання висновків	17.10.2021 р. – 1.11.2021 р.	виконано
7.	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії	1.11.2021 р. – 15.11.2021 р.	виконано
8.	Подання роботи на кафедру	16.11.2021 р.	виконано

Студент _____ А.В. Білоус
(підпис) (ініціали та прізвище)

Керівник роботи _____ С.О. Кушнір
(підпис) (ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ І.Ю. Кисільова
(підпис) (ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 115с., 17 рис., 12 табл., 100 джерел, 1 додаток.

Об'єктом дослідження є процес банківського нагляду в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні основи та практичні аспекти ролі та значення банківського нагляду для розвитку банківської системи України.

Метою роботи є узагальнення теоретичних основ щодо ролі та значення банківського нагляду, розробка практичних рекомендацій щодо його вдосконалення та підвищення його ролі в розвитку банківської системи України.

Завдання: 1) розглянути економічну сутність, роль та значення банківського нагляду; 2) розкрити основні види, функції та завдання банківського нагляду для розвитку банківської системи; 3) проаналізувати основні показники діяльності банків України; 4) розробити шляхи вдосконалення банківського нагляду.

Методи досліджень: системний, історичний (при визначенні та аналізі еволюції теоретичних поглядів, узагальненні зарубіжних підходів), економіко-статистичний, графічний, табличний, порівняльний (при дослідженні показників діяльності банків), економіко-математичний, логічний.

Одержані результати та їх новизна: 1) стратегічні напрями вдосконалення банківського нагляду для розвитку банківської системи України з урахуванням міжнародного досвіду в умовах сучасної світової фінансової кризи; 2) теоретичні підходи до визначення банківського нагляду, його ролі, функцій, органів його здійснення.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблені рекомендації щодо вдосконалення банківського нагляду в Україні в сучасних умовах.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ, ФУНКЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ, СКЛАДОВІ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ.

SUMMARY

Qualifying work: 115 p., 17 fig., 12 tab., 100 references, 1 annex.

The object of research is the process of banking supervision in Ukraine.

The subject of research is the theoretical foundations and practical aspects of the role and importance of banking supervision for the development of the banking system of Ukraine.

The aim of the work is to generalize the theoretical foundations of the role and importance of banking supervision, to develop practical recommendations for its improvement and increase its role in the development of the banking system of Ukraine.

Tasks: 1) to consider the economic essence, role and importance of banking supervision; 2) disclose the main types, functions and tasks of banking supervision for the development of the banking system; 3) substantiate the peculiarities of banking supervision of the National Bank of Ukraine; 4) analyze the main performance indicators of Ukrainian banks; 5) develop ways to improve banking supervision; 5) to analyze the directions of increasing the role of banking supervision for the development of the banking system of Ukraine.

Research methods: systemic, historical (in determining and analyzing the evolution of theoretical views, generalization of foreign approaches), economic-statistical, graphical, tabular, comparative (in the study of performance indicators of banks), economic-mathematical, logical.

Methods of analysis: grouping, forecasting (in the development of promising ways of development and improving the efficiency of banking supervision in Ukraine).

The obtained results and their novelty: 1) strategic directions of improvement of banking supervision for the development of the banking system of Ukraine taking into account the international experience in the conditions of the modern world financial crisis; 2) theoretical approaches to the definition of banking supervision, its role, functions, bodies of its implementation.

The practical significance of the obtained results. Development of recommendations for improving banking supervision in Ukraine in modern conditions.

THEORETICAL ASPECTS OF BANKING SUPERVISION IN UKRAINE,
FUNCTIONS AND TASKS OF BANKING SUPERVISION, COMPONENTS OF
EFFECTIVE DEVELOPMENT OF BANKS.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
1 Теоретичні аспекти банківського нагляду для розвитку банківської системи України	10
1.1 Сутність, роль та значення банківського нагляду.....	10
1.2 Основні види, функції та завдання банківського нагляду для розвитку банківської системи	20
1.3 Досвід організації нагляду та регулювання банківської діяльності в іноземних країнах	33
2 ОСОБЛИВОСТІ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ ДЛЯ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	43
2.1 Особливості банківського нагляду Національного банку України.....	43
2.2 Аналіз основних показників діяльності банків України	53
2.3 Оцінка виконання банками економічних нормативів НБУ	66
3 НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ ДЛЯ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	76
3.1 Проблемні аспекти банківського нагляду в Україні	76
3.2 Шляхи вдосконалення банківського нагляду	81
3.3 Напрями підвищення ролі банківського нагляду для розвитку	91
ВИСНОВКИ	100
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	105
ДОДАТКИ	117

ВСТУП

Сучасні умови функціонування банківських установ вимагають від них великих зусиль для забезпечення стійкості та стабільності свого фінансового стану. Втім останні світові фінансові кризи свідчать, що вітчизняна система банківського нагляду потребує вдосконалення та посилення його ролі, адже продемонстровано неефективність політики НБУ щодо досягнення та підтримки цінової та фінансової стабільності в державі. Велика частина банків була ліквідовано за останні роки, тобто використані інструменти банківського нагляду були неефективними та недієвими, або невчасно чи невірно використані.

Актуальність дослідження підтверджується необхідністю розробки заходів та інструментів банківського нагляду з метою його вдосконалення та підвищення ролі банківського нагляду для розвитку банківської системи України. Це дозволить підвищити його вплив на банківський сектор, забезпечити динамічний, сталий розвиток банківського сектору, підвищити його конкурентоспроможність на міжнародному ринку.

Необхідність проведення ефективного банківського нагляду з боку держави пов'язаний із необхідністю формування конкретних правил та зобов'язань всіх банківських установ країни, які б забезпечили: чесну конкуренцію між ними, поле для розвитку банківської діяльності, ефективний менеджмент, надійний та стабільний осередок банківського сектору.

Питання ролі та значення банківського нагляду для розвитку банківської системи України завжди викликали цікавість як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, адже ефективний банківський нагляд є одним із найважливіших завдань центрального банку будь-якої держави. Серед науковців, які розглядали питання ролі та значення банківського нагляду для розвитку банківської системи України слід виділити наступних: О.Б. Бус, Т.П. Гудзь, М.М. Густей, В.В. Коваленко, М. М. Коваленко, Т.А. Латковська, А.В. Нікітін, І.Б. Охрименко, Л.О. Примостка, О.М. Рац, О. Романишин, Г.П. Табачук.

Проте незважаючи на велику кількість досліджень, практичні аспекти ролі та значення банківського нагляду для розвитку банківської системи України залишаються недостатньо розробленими, потребують вдосконалення.

Об'єктом дослідження є процес банківського нагляду в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні основи та практичні аспекти ролі та значення банківського нагляду для розвитку банківської системи України.

Метою роботи є узагальнення теоретичних основ щодо ролі та значення банківського нагляду, розробка практичних рекомендацій щодо його вдосконалення та підвищення його ролі в розвитку банківської системи України.

Для досягнення поставленої мети в роботі визначено наступні завдання:

- розглянути економічну сутність, роль та значення банківського нагляду;
- розкрити основні види, функції та завдання банківського нагляду для розвитку банківської системи;
- охарактеризувати досвід організації нагляду та регулювання банківської діяльності в іноземних країнах;
- обґрунтувати особливості банківського нагляду Національного банку України;
- проаналізувати основні показники діяльності банків України;
- оцінити виконання банками економічних нормативів НБУ;
- винайти проблемні аспекти банківського нагляду в Україні;
- розробити шляхи вдосконалення банківського нагляду;
- проаналізувати напрями підвищення ролі банківського нагляду для розвитку банківської системи України.

Методи дослідження. У роботі використано такі методи дослідження: системний, історичний (при визначенні та аналізі еволюції теоретичних поглядів, узагальненні зарубіжних підходів), економіко-статистичний, графічний, табличний, порівняльний (при дослідженні показників діяльності банків), економіко-математичний, логічний, нормативно-розрахунковий (в оцінюванні ефективності банківської діяльності в Україні), методи аналізу, групування.

Інформаційну базу роботи становлять надбання економічної теорії, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених у сфері банківської діяльності, законодавчі та нормативно-правові акти України, періодичні та монографічні видання, статистичні матеріали Міністерства фінансів України, Державного комітету статистики України, Національного банку України, Асоціації українських банків, Світового банку.

Найбільш суттєвими теоретичними й практичними результатами, які характеризують новизну дослідження й особистий внесок автора в розробку теоретичних та практичних засад вдосконалення банківського нагляду в Україні, є наступні положення:

набули розвитку:

- стратегічні напрями вдосконалення банківського нагляду для розвитку банківської системи України з урахуванням міжнародного досвіду в умовах сучасної світової фінансової кризи;
- теоретичні підходи до визначення банківського нагляду, його ролі, функцій, органів його здійснення.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні рекомендацій щодо вдосконалення банківського нагляду в Україні в сучасних умовах. Наукові положення, розроблені у роботі, ґрунтуються на сучасних теоретичних підходах до визначення ролі та значення банківського нагляду для розвитку банківської системи України. Результати роботи можуть бути використані при розробці стратегій діяльності НБУ, у процесі вдосконалення законодавчої та нормативної бази, у практичній діяльності банківських установ, у навчальному процесі при підготовці фахівців для банківського бізнесу.

1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ ДЛЯ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

1.1 Сутність, роль та значення банківського нагляду

Банківський нагляд – це невід’ємна частина банківської діяльності країни та важлива складова забезпечення стабільного функціонування її економіки. Доречним є розкриття сучасного стану наукової думки у галузі проблем досліджуваної теми, тому потрібно проаналізувати різноманітні визначення вітчизняних та зарубіжних вчених щодо визначення сутності банківського нагляду.

Зміст банківського нагляду слід розглядати через наступні аспекти: організаційний, функціональний і правовий. Організаційний аспект передбачає розгляд банківського нагляду як систему державних органів, наділених повноваженнями щодо здійснення нагляду за діяльністю банків. Міжнародний досвід свідчить, що практика нагляду за діяльністю банківських установ у різних країнах відрізняється не тільки багатоманітністю форм його організації, а й органами, які його проводять. В Україні органами банківського нагляду є Національний банк України (НБУ) та Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО).

Органи банківського нагляду в Україні забезпечують належний і надійний нагляд за діяльністю банківських установ, перевіряють дотримання ними нормативно – правових актів регулювання діяльності банків, законність операцій, що вони здійснюють, дотримання нормативів.

Функціональний аспект передбачає, що банківський нагляд – це діяльність, що здійснюється уповноваженими державними органами з забезпечення ефективного функціонування банківських установ.

Правовий підхід передбачає розгляд банківського нагляду як комплекс процедур з постійного моніторингу спеціальними державними органами або

органами за діяльністю не підпорядкованих йому юридичних осіб (банків) з метою виявлення порушень банківського законодавства [1, с. 705].

Банківські установи займають центральне місце в розвитку економіки країни, а також тісно пов'язані з усіма її ланками та здійснюють великий вплив на ринкові відносини та стан економіки загалом. Саме тому, стан функціонування банківських установ та їх вплив на банківську систему країни має постійно контролюватися та регулюватися. Забезпечити такий рівень єдності функціонування банківських установ країни покликаний банківський нагляд, що відображає координацію їхніх дій і тісні взаємозв'язки в рамках єдиного механізму контролю та регулювання.

І.М.Панасейко та М.О.Губа вважають, що банківський нагляд є важливими складниками підтримання стабільності банківської системи країни і забезпечення ефективного розвитку ринкових відносин. Адже банки виконують на фінансовому ринку специфічні функції, які мають не тільки фінансовий, але й певний соціально значущий зміст. Тому проблеми, що виникають у банківській системі та в діяльності окремого банку, миттєво знаходять своє віддзеркалення в економіці та суспільстві, багато з них мають довгострокові й часто непередбачувані наслідки, призводять загострення фінансових криз [2, с. 518].

Банківська система постійно розвивається, навіть якщо даний процес переривається тимчасовими спадами і регресом, що в першу чергу пов'язано із відповідними змінами в економічній системі. Рівень розвитку банківської системи безпосередньо залежить від рівня економічних відносин у країні. Дворівнева структура – ключовий принцип формування банківських систем у ринкових економіках. Згідно з цим принципом банківська система складається з двох рівнів: на першому перебуває один банк, якому надається статус центрального (в Україні – це Національний банк), на другому – усі інші банки.

Центральний банк – емісійний, кредитний, розрахунковий і касовий центр держави. Йому відведено важливу роль у регулюванні економіки. Як відомо, головними завданнями центрального банку є забезпечення стійкості національної грошової одиниці, а також регулювання та координація діяльності

грошово-кредитної системи. Банки другого рівня юридично й економічно відокремлені. Вони здійснюють свою діяльність на комерційних засадах з метою одержання прибутку в умовах вільної конкуренції. Комерційні банки – основна складова кредитної системи держави. У сучасних умовах збільшується потреба в ефективних та стабільних банках, від яких значною мірою залежить відновлення економічного зростання [3, с. 16].

Більшість українських науковців схиляються до думки, що «банківське регулювання» та «банківський нагляд» є двома самостійними, але взаємопов'язаними науковими поняттями. Західний науковий світ, в основному, не розмежовує цих понять, об'єднуючи їх під терміном «банківський нагляд». У тому числі, назва основного міжнародного органу в сфері банківської співпраці «Базельського комітету з питань банківського нагляду». Можна зустріти також термін «банківське регулювання», яке визначається як державне втручання в банківський сектор [4, с. 21-22].

Банківський нагляд є однією з форм управлінської діяльності держави, оскільки, за твердженням Т.П.Гудзя, у зазначених відносинах центральний банк реалізує функцію державного управління банківським сектором. Банківський нагляд є сферою, яка повинна розглядатися як об'єкт державного управління, а діяльність банків – як сфера суспільного життя, де управлінська діяльність держави може бути необхідною, бажаною або доцільною [5].

Л.Кльоба конкретизує, що «банківський нагляд – це функція уповноважених органів, які коригують роботу банківських установ відповідно до законодавчо-нормативних норм і правил, а також певною мірою займаються нормотворчістю» [6, с. 221].

Банківський – система заходів, щодо контролю та активних впорядкованих дій національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких національний банк України здійснює наглядову діяльність, законодавства України і встановлених нормативів з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку.

Згідно Глосарія банківської термінології НБУ банківський нагляд – це система заходів щодо контролю та активних впорядкованих дій Національного Банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких Національний Банк України здійснює наглядову діяльність, законодавства України і встановлених нормативів з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку [7].

За умови повної відсутності банківського нагляду держава отримує потенційні умови для фінансових правопорушень та зловживань, великі ризики банкрутства банку, понесені вкладниками (а не засновниками) збитки, втрату довіри до банківської сфери, а отже і різке зменшення надходження вільних коштів у банківський обіг, послаблення вітчизняного ринку позичкових капіталів, зменшення вкладання коштів у виробництво, втрату зацікавленості інвестора, послаблення національної валюти тощо [8, с. 152].

Надійний ефективний банківський нагляд – це суспільний товар, який неможливо придбати на ринку, але який, разом зі зваженою макроекономічною політикою, відіграє життєво важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності будь-якої країни. Витрати на проведення банківського нагляду справді великі, але, як засвідчила практика, збитки, завдані внаслідок неефективності нагляду, виявляються незрівнянно більшими [9, с. 320].

Т.Гудзь підкреслює, що банківський нагляд є контролером за дотриманням банками «правил гри», встановлених банківським регулюванням [5, с. 8]. Із цим можна погодитися, але на принципі того, що й «банківське регулювання» і «банківський нагляд» є зовсім різними функціями державного управління, які можуть і повинні взаємодоповнювати одне одного.

Не погоджуємось з позицією авторів, які стверджують, що «зміст поняття «банківське регулювання» включає в себе більш вузьке за змістом поняття «банківський нагляд» [6, с. 282 – 283].

На наш погляд, «банківський нагляд» є самостійною частиною «державного регулювання банківського сектору» [10, с. 185 – 191], як і такі його

вагомій складовій, як «банківське регулювання» та «банківський контроль». Так, І.Д'яконова вважає, що банківський нагляд являє собою моніторинг процесів, які відбуваються в діяльності банківських установ і зазначає, що він не може існувати окремо від контролю за виконанням тих чи інших нормативних документів, які регламентують банківську діяльність [11, с. 58].

Тобто елементи контролю звичайно присутні в банківському нагляді, є його складовими, з чим не можна не погодитися, але поняття «банківський контроль» ми відокремлюємо й мусимо розглядати його через призму державно-управлінської діяльності та відносин, що реалізується у функціонуванні механізму державного регулювання банківського сектору.

У Законі України «Про Національний банк України» під банківським наглядом розуміється «система контролю та активних упорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких Національний банк України здійснює наглядову діяльність законодавства України і встановлених нормативів, з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку» [12].

Таке визначення не відповідає сучасним реаліям часу і є достатньо вузьким для розв'язання проблем, нагромаджених у банківському секторі. Так, В. Романишин та Ю.Уманців «банківський нагляд» розглядають у вузькому та широкому розуміннях. Причому за вузьким розумінням – це цілісний і неперервний моніторинг за діяльністю банків з метою забезпечення надійності та стійкості окремих банків та банківської системи загалом, а в широкому – банківський нагляд є системою, яку використовує держава, щоб гарантувати стабільність фінансової системи країни, її безпеку і здоров'я [13, с. 255].

В. Міщенко та його співавтори зазначають, що банківський нагляд – це «моніторинг процесів, що мають місце у банківській сфері на різних стадіях функціонування банків, а саме створення нових банків та їх установ, діяльність банків, реорганізації та ліквідації банків» [14, с. 48].

Не можна не погодитися з позицією Г.Табачук та О.Буса, які

підкреслюють, що банківський нагляд повинен забезпечувати постійний нагляд за дотриманням вимог та умов, які є обов'язковими для отримання ліцензій, дозволів та економічних нормативів з метою мінімізації банківських ризиків, забезпечення стабільності грошової одиниці та національної банківської системи й захисту інтересів вкладників та кредиторів [15, с. 156].

Беручи до уваги змістовність та спектр охоплення визначення поняття «банківський нагляд», більш точним можна вважати тлумачення Барановського, який докладно констатує, що банківський нагляд – це сфера діяльності центрального банку чи іншого уповноваженого державного органу, а також наглядових рад та структурних підрозділів окремих банківських установ, що базується на глибокому аналізі внутрішніх і зовнішніх чинників уразливості банківської системи й спрямована на запобігання дестабілізуючим тенденціям у банківській системі загалом та в окремих банках, що передбачає забезпечення постійного нагляду за дотриманням банками чинного законодавства й підзаконних актів, обов'язкових нормативів, стандартів, правил і керівних принципів; недопущення відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом; вжиття до порушників встановлених санкцій [8, с. 272].

В.Романишин та Ю.Уманців категорію «банківський нагляд» розглядають у вузькому та широкому розуміннях. Згідно першого – це цілісний і неперервний моніторинг за діяльністю банків з метою забезпечення надійності та стійкості окремих банків та банківської системи загалом, а в широкому розумінні – банківський нагляд є системою, яку використовує держава, щоб гарантувати стабільність фінансової системи країни, її безпеку і здоров'я [8, с. 255].

Стрижнем банківського нагляду за Коваленко М.М. є спостереження уповноваженими органами за виконанням банками II рівня вимог та умов діяльності, та нормативно-правовими актами з метою досягнення винятково суспільних цілей – захист вкладів, підтримання кредитної системи [16].

Як діяльність, спрямовану на забезпечення банківської ліквідності та послаблення ризику банківських операцій, яка має на меті захист вкладників та посилення довіри суспільства до банківської системи і національної валюти,

характеризує банківський нагляд Єпіфанов А.О. [17, с. 241].

Любунь О.С., Раєвський К.Є. визначають зміст категорії «банківський нагляд», як моніторинг усіх видів ризиків, притаманних банківській діяльності, з метою зведення до мінімуму насамперед системного ризику, тобто запобігання ланцюговій реакції, за якої крах одного або кількох банків може спричинити кризу всієї банківської системи [18, с. 29].

Юдіна С.В. пропонує розглядати банківський нагляд як певну сукупність заходів моніторингу банківської діяльності комерційних банків України, які здійснюються Національним банком України з метою збереження стабільності банківської системи в цілому й по кожному банку окремо, а також захисту інтересів вкладників [19, с. 891].

Повна відсутність банківського нагляду з боку держави формуються такі умови, що можуть призвести до шахрайства, фінансових зловживань та правопорушень, зменшення стійкості та стабільності банківських установ та банківської системи країни, витрати вкладників, підвищення ризикованості здійснення операцій, втрата довіри до банківської системи, укриття від сплати податків, погіршення вітчизняного ринку позичкових капіталів, а також зростання всіх видів ризиків, в тому числі й банкрутства.

Поняття «банківський нагляд» щодо банківського регулювання має підпорядкований, взаємозалежний характер, оскільки:

- 1) банківське регулювання передбачає встановлення загальних правил, а нагляд забезпечує виконання цих правил;
- 2) банківське регулювання передбачає, перш за все, ефективне управління усією банківською системою, а нагляд спрямовує зусилля на покращення ситуації у конкретному банку;
- 3) банківське регулювання не передбачає безпосереднього втручання у справи комерційних банків, а нагляд якраз деталізує і систематизує методи .

Відповідно до чинного законодавства банківський нагляд в Україні здійснюється Національним банком України та Фондом гарантування вкладів фізичних осіб. Від того, наскільки своєчасно та ефективно здійснюється

регулювання банківської діяльності, залежить стабільність роботи банківської системи, рівень довіри вкладників і кредиторів банків. Тому такий важливий напрям діяльності Національного банку України, як організація банківського нагляду потребує постійної розробки, вдосконалення та реалізації єдиних принципів, методів та інструментів нагляду.

Питання організації банківської діяльності і нагляду за нею у першу чергу пов'язані із фінансовою стабільністю банків, які, у свою чергу, і визначають стабільність вітчизняної фінансово-кредитної системи, в цілому. Відтак, стабільність функціонування банківської системи, попередження системних банківських криз традиційно є найважливішими завданнями наглядових органів у сфері банківського нагляду.

Адже стабільність банківської системи – це стан банківської системи, при якому реалізується її сутність і призначення в економічній системі країни, адекватно та ефективно виконуються її функції, а також забезпечується спроможність підтримувати рівновагу та відновлювати стан після зовнішніх потрясінь чи посилення диспропорцій, будь-яких відхилень від безпечних параметрів, спричинених кризовими явищами. Механізм забезпечення такого стану в першу чергу здійснюється через набір інструментів, що використовуються наглядовими органами для забезпечення безперебійного функціонування банківської системи країни [1, с. 708].

У широкому розумінні банківський нагляд – це цілеспрямована діяльність, яку здійснює уповноважений орган з питань банківського нагляду та контролю, що представляє державну владу, з метою постійного контролю за дотриманням законодавчо встановлених меж діяльності банків та забезпечення стабільності національної банківської системи.

Банківське регулювання, як вже зазначалося нами вище, це одна із ключових функцій НБУ, яка полягає у створенні системи норм, які регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства.

Згідно Закону України «Про Національний банк України», функцію банківського нагляду покладено на Національний банк. Головна мета банківського регулювання і нагляду – безпека та фінансова стабільність банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів.

Банківський нагляд, з одного боку, можна розглядати як управлінську діяльність, що має свої методи, способи та форми реалізації, а з іншого – це орган державного управління, який проводить державну політику у сфері наглядової діяльності [20, с. 119].

Я.О. Оглобля вважає банківський нагляд складовою частиною системи банківського регулювання, яка виконує контролюючу функцію. Банківський нагляд треба визначати як контроль за діяльністю банківської установи, тобто моніторинг за діяльністю банків на всіх етапах їх життєвого циклу з метою попередження, мінімізації та запобігання негативних наслідків їх функціонування; заходи впливу органу банківського нагляду, який хоча й не може приймати закони, але здатний оперативно реагувати на зміни у банківській системі за допомогою підзаконних нормативно-правових актів [20, с. 119].

Основні завдання банківського регулювання та нагляду:

- забезпечення стабільності та надійності банківської системи з метою сприяння економічному піднесенню;
- захист вкладників і кредиторів банку, що передбачає захист клієнтів від неправомірної діяльності банківських установ і забезпечення професійного поведіння з клієнтами та кредиторами банку;
- створення конкурентного середовища у банківському секторі, завдяки якому знижуються відсоткові ставки за кредитами, підвищуються відсоткові ставки за депозитами, розширюється спектр банківських послуг, запроваджуються нові банківські технології;
- забезпечення відкритості політики та діяльності банківського сектору в цілому і в кожному банку зокрема;
- підтримання необхідного рівня стандартизації та професіоналізму в банківській системі, забезпечення ефективної діяльності банків і запровадження

технологічних нововведень в інтересах банківських послуг [21, с. 127].

На наш погляд, банківський нагляд – це цілеспрямована діяльність центрального банку будь-якої країни, яка направлена на забезпечення ліквідності, платоспроможності, прибутковості банківських операцій фінансовими установами, а також зниження ризикованості таких операцій, задля захисту вкладників та посилення довіри населення до банківської системи.

Таким чином, відповідно до законодавства банківський нагляд в Україні здійснюється Національним банком України. Головною метою якого є безпека і стабільність банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів. Від того на скільки своєчасно та ефективно здійснюється регулювання банківської діяльності залежить стабільність роботи банківської системи, рівень довіри вкладників і кредиторів банків, а також унеможливлення неправильного розподілу ресурсів банку і втрата його капіталу через ризики, притаманні банківській діяльності. Тому такий важливий напрямок діяльності Національного банку України, як організація банківського нагляду, потребує постійної розробки, вдосконалення та реалізації єдиних принципів, методів та інструментів нагляду і їх постійного вдосконалення.

Коли більшість банків почнуть дотримуватися всіх інструментів які Національний банк України пропонує, то в банківській системі дуже стабільність.

Так як велика кількість банків ліквідується саме через те, що не поставлена не правильно робота та цілі.

Не кожен банк в нашій країні зможе забезпечити стабільність для клієнтів.

1.2 Основні види, функції та завдання банківського нагляду для розвитку банківської системи

Банківський нагляд у будь-якій країні має свої специфічні лише для неї властивості й формується під впливом різних факторів. У процесі історичного розвитку національної економіки, а відповідно і банківського сектору, розвитку

банківських технологій і операцій перед державним регулюванням банківського сектору постають завдання щодо вдосконалення або визначення найоптимальнішої організаційної структури банківського нагляду та його складових. Банківський нагляд є самостійним елементом механізму державного регулювання банківського сектору поряд із банківським регулюванням [16].

Ефективне функціонування банківської системи – необхідна умова розвитку ринкових відносин в Україні, яка об’єктивно визначає ключову роль центрального банку щодо регулювання банківської діяльності. У статті 55 Закону «Про Національний банк України» зазначається, що головна мета банківського регулювання і нагляду – безпека та фінансова стабільність банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів [22, ст. 55].

Основні підходи до банківського нагляду представлені на рис. 1.1

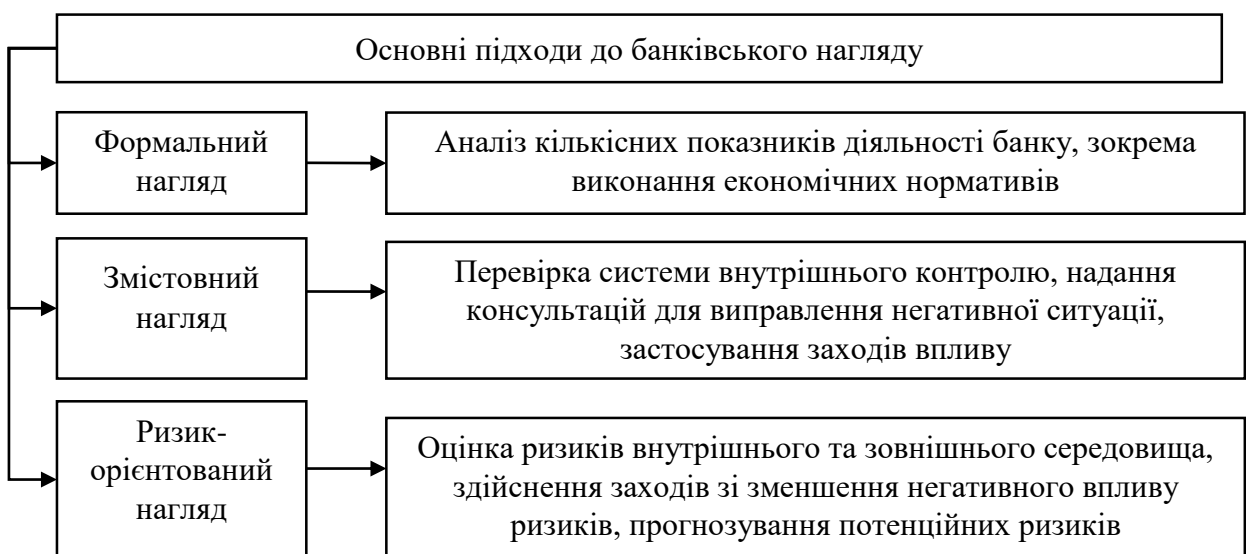

Рисунок 1.1 – Основні підходи до банківського нагляду [2, с. 519]

А.В. Андрійчук вважає, що зміни, що відбуваються на фінансових ринках та в ринковому середовищі кожної країни, вимагають використання різних форм та підходів до банківського нагляду [23, с. 99].

Банківський нагляд складається з таких етапів:

- 1) реєстрація банку;
- 2) ліцензування банку;

3) здійснення моніторингу банку – безвиїзної інспекції, а також виїзної цільової або комплексної інспекції банку в законодавчо встановлені терміни або в разі виникнення необхідності;

4) визначення рейтингової оцінки банку;

5) вживання заходів щодо усунення недоліків роботи банку:

а) непримусових заходів (лист-попередження або лист із зобов'язаннями);

б) примусових заходів (підвищення норми резервів, штрафи, уведення тимчасової адміністрації, реорганізація або ліквідація);

б) уведення режиму фінансового оздоровлення, що є комплексом примусових і непримусових заходів;

7) проведення повторної цільової інспекції для з'ясування того, чи упорався банк з проблемами;

8) ліквідація банку в разі банкрутства [18, с. 219].

Відповідно до законодавства України перед тим, як почати функціонувати, кожна банківська установа має отримати банківську ліцензію. Банківська ліцензія – це дозвільний документ, який видається НБУ та дає право здійснювати банківську діяльність. Здійснювати банківську діяльність без отримання ліцензії заборонено. Тобто, ліцензування діяльності банківських установ є одним із перших етапів нагляду за банківською діяльністю. Ліцензування банків впроваджено в Україні для захисту стабільності та надійності банківського сектору, а також інтересів вкладників та кредиторів, що співпрацюють із банками.

Для отримання ліцензії банк має виконати певні умови, недотримання яких може стати основою відмови у наданні банківської ліцензії. Ліцензування банків в Україні здійснюється відповідно до Постанови Національного банку України № 149 «Про затвердження Положення про ліцензування банків» від 22.12.2018 [54]. Існують випадки, коли НБУ може відкликати надану ліцензію конкретної банківської установи.

Наступною важливою складовою банківського нагляду в Україні є проведення фінансового моніторингу. Нормативно-правовим підґрунтям фінансового

моніторингу в Україні є Постанова Національного банку України № 65 «Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу» від 19.05.2020 [55]. НБУ використовує фінансовий моніторинг банківських установ для запобігання використанню банківської системи України у відмиванні та легалізації грошових коштів, отриманих злочинними шляхами. НБУ є одним із органів, покликаним здійснювати фінансовий моніторинг в Україні.

Здійснюючи фінансовий моніторинг, банки і небанківські фінансові установи перевіряють клієнтів та аналізують їхні фінансові операції. У разі виявлення підозрілих операцій банки інформують Державну службу фінансового моніторингу та правоохоронні органи України. Національний банк діє відповідно до Міжнародних стандартів з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення [36].

Також для здійснення банківського нагляду у 2021 році в Україні було знов запроваджено стрес-тестування, яке покликане здійснювати оцінку фінансової стійкості банківської установи. Стрес-тестування здійснюється за базовим та несприятливим прогнозом на три роки.

Вплив на банки регуляторних змін, запланованих на найближчі три роки, у стрес-тестуванні оцінюватиметься окремо. Це дасть змогу своєчасно оцінити потенційні наслідки новацій для банків та уникнути подвійного врахування цього ефекту. За результатами стрес-тестування для банків буде визначено необхідний рівень достатності капіталу, що дасть змогу убезпечити його від порушення вимог та неплатоспроможності навіть за кризових умов [36].

За формами реалізації банківський нагляд поділяється на вступний, безвізний та виїзний. Вимоги вступного нагляду стосуються: вступних умов щодо обсягу капіталу, джерел внесків до статутних капіталів банків та складу їх учасників; кваліфікаційних та професійних якостей працівників вищої і середньої ланок управління банками; питань щодо іноземних акціонерів (учасників); відповідних технічних питань; умов, за яких НБУ відмовляє в наданні ліцензії на проведення банківських операцій.

Безвиїзний (документарний, попередній, дистанційний) нагляд застосовується для забезпечення дотримання банками встановлених вимог, пов'язаних із мінімізацією ризиків ведення ними власного бізнесу. Водночас при його проведенні реалізується заборона або обмеження НБУ щодо деяких видів банківської діяльності, здійснюється встановлення обсягів резервів для відшкодування можливих втрат за позиками комерційних банків, які порушують економічні нормативи тощо. Безвиїзний нагляд використовується як система раннього попередження, що дає змогу наглядовим органам ухвалювати рішення про застосування до банків превентивних заходів до загострення ситуації або проведення інспекційної перевірки на місці.

Виїзний (інспекційний) нагляд здійснюється в результаті інспектування банків та їх установ, а також шляхом розробки і вжиття заходів щодо організаційного зміцнення та фінансового оздоровлення цих установ. Він дає змогу органам банківського нагляду перевіряти такі аспекти діяльності банків, як: достовірність звітності, дотримання законів і нормативних актів, надійність управління банком [18, с. 220-221].

Безвиїзний і виїзний нагляд є взаємодоповнюючими формами банківського нагляду й не можуть існувати окремо один від одного. Банківський нагляд зобов'язаний спостерігати за виконанням установлених різних вимог, нормативів, правил, а тому його можна поділити як нагляд за виконанням кількісних, якісних та ризик-орієнтованих вимог. Нагляд, що базується на кількісних вимогах, спрямований на виконання банками вимог, значення яких можна виміряти кількісно.

По суті такий підхід у здійсненні нагляду є єдиною формою нагляду, яка не ґрунтується на суб'єктивних оцінках: банк або виконує, наприклад, мінімальні вимоги до розміру капіталу, або не виконує. Невиконання банком установлених вимог веде до застосування наглядовим органом коригувальних заходів. Більшість правил і положень, що приймаються й доводяться до відома банківських установ, стосуються встановлення банкам у їх діяльності кількісних обмежень, переважна більшість яких представлена достатністю капіталу,

нормативами ліквідності, граничними значеннями великих кредитних ризиків, нормативами інвестування, граничним розміром відкритої валютної позиції, а також резервними вимогами. Нагляд за виконанням кількісних вимог дозволяє наглядовим органам порівнювати та рангувати за певними пропорціями показники роботи банків і оцінювати їх здатність протистояти кризовим непередбачуваним ситуаціям.

Банківський нагляд, що базується на якісних вимогах, спирається на оцінці факторів якісного характеру, до яких, наприклад, належать вимоги з затвердження політики банку; організації корпоративного управління банком та механізмів внутрішнього контролю, включаючи поділ обов'язків між різними підрозділами банку; встановлення вимог до системи внутрішнього контролю за діяльністю банку з боку ради директорів; забезпечення адекватності внутрішнього та зовнішнього аудиту, достовірності бухгалтерського обліку та звітності банківської установи; дотримання прозорості діяльності банку для громадськості; закріплення професійних навичок керівної ланки, персоналу банку; використання заходів постійного удосконалення фахового рівня працівників.

Оцінка відповідності банківської діяльності якісним вимогам спирається на професійне судження нагляду, у зв'язку з чим надзвичайно важливо, щоб нагляд був незалежний від діяльності підконтрольного банку або третіх осіб, зацікавлених у викривленні справжнього стану справ у даному банку. Звичайно, певним недоліком нагляду за якісними вимогами є його суб'єктивний характер, коли наглядовий орган допускає їх різноманітну інтерпретацію. Нагляд при цьому зазнає деяких труднощів щодо забезпечення виконання норм регулювання якісного характеру і тому в розпорядженні наглядового органу повинен перебувати певний набір інструментів, які дозволяють йому переконати банківську установу в правильності наглядової оцінки або вимагати від банку поліпшення показників своєї діяльності щодо якісних вимог.

За думкою Н.Швець, останнім часом стає очевидним, що для банківського нагляду недостатньо виконання банками кількісних і якісних вимог; нагляд

повинен упевнитися, що в майбутньому банки зможуть уникнути надмірних ризиків або ж покрити потенційні збитки, якщо такі ризики все ж таки будуть прийняті. В умовах сучасного динамічного розвитку ринку банківських послуг перевірка власне операцій уже не розглядається як умова, достатня для забезпечення безперервної, стабільної й безпечної роботи банку. Тому банківський нагляд звертає особливу увагу, насамперед, на розуміння окремою банківською установою прийнятих нею ризиків і на те, чи має банк у своєму розпорядженні інструменти, необхідні для виявлення, вимірювання, управління та контролю за такими ризиками. У цьому й полягає головна мета ризик-орієнтованого банківського нагляду [24, с. 32-37].

Ризик-орієнтований нагляд за своєю суттю належить до нагляду за дотриманням вимог якісного характеру з однією тільки відмінністю, що особливої уваги наглядовим органом надається саме механізмам і способам управління ризиками в банку.

Такий підхід у поєднанні з інформацією, яку одержує наглядовий орган щодо прийнятих банком великих ризиків, дозволяє оцінити, чи зможе банк і надалі відповідати висуненим перед ним вимогам, а також визначити, наскільки ефективну політику з управління діяльністю банку проводить його керівництво і чи забезпечить така політика стабільність банку в майбутньому. Крім цього, ризик-орієнтований нагляд дозволяє уникнути багаторівневих і всебічних перевірок здійснюваних банком операцій на предмет відповідності нормам і вимогам, концентруючись лише на перевірці операцій, що несуть у собі підвищений ризик.

Даючи оцінку якості управління ризиками в банку, банківський нагляд повинен переконатися, що банком виконуються процедури управління ризиками; порядок подання звітної інформації дозволяє охопити істотні ризики, прийняті банком; ключові підходи, джерела інформації та процедури, що були використані для виявлення, вимірювання, моніторингу і контролю ризиків, адекватні, задокументовані та регулярно тестуються на придатність і надійність, а також звіти банку послідовно відображають його діяльність і дозволяють

здійснити моніторинг ризиків відповідно до встановлених лімітів, цілей та завдань банку.

Варто звернути увагу, що протягом останніх років НБУ продовжує імплементацію вимог європейського законодавства та рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду. Так у 2019 році було запроваджено вимоги до капіталу банків для покриття операційних ризиків.

Відповідно до стандартизованого підходу Базельського комітету з банківського нагляду “Базель III: Остаточне узгодження реформ після кризи” (Basel III: Finalising post-crisis reforms, 07 грудня 2017 року), з урахуванням особливостей української банківської системи, значення достатності капіталу буде розраховуватися не лише з урахуванням кредитного ризику та відкритої валютної позиції, але й операційного ризику.

Нові вимоги до капіталу запроваджуються поступово. Тестові розрахунки розміру операційного ризику розпочались вже у 2020 року після оприлюднення річної фінансової звітності за 2019 рік. Покривати капіталом операційний ризик банки будуть зобов’язані з 1 січня 2022 року.

Подальше використання банківського нагляду повинно виходити з позиції переходу від формального контролю за виконанням кількісних значень пруденційних нормативів до переважно якісної оцінки фінансового стану банків та впровадження ризик-орієнтованих вимог. Наглядовому органу важливо змінити напрям своєї діяльності з прямого нагляду за ризиками (виявлення відповідності встановленим нормативам) на оцінку якості методів і процедур, що застосовуються банками для управління ризиками.

Інструмент який дає для роботи банківський нагляд всі банківські структури повинні використовувати у роботі, так як ефективність банківської діяльності буде зростати, тим самим банки зможуть отримати прибуток який бажають.

Вивчення різновидів банківського нагляду дає можливість визначити спільні характерні функції, що виконує банківський нагляд рис. 1.2

Рисунок 1.2 – Функції банківського нагляду [19]

Система банківського нагляду функціонує в усіх країнах з ринковою економікою. Нагляд за діяльністю банків здійснюється з метою забезпечення надійності та стійкості окремих банків та передбачає цілісний і безперервний контроль за здійсненням банками своєї діяльності відповідно до діючого законодавства та інструкцій.

Необхідність банківського регулювання та нагляду з боку держави визначається суспільною природою банків. Комерційні банки функціонують в основному як недержавні структури, метою яких є отримання прибутку. Одночасно вони виконують спектр суспільно корисних та необхідних функцій (касове обслуговування підприємств та населення, збереження грошових заощаджень суспільства, кредитування та інші), що й робить регулювання їх діяльності та нагляд обґрунтованим та необхідним завданням держави.

До основних завдань банківського регулювання та нагляду можна віднести: забезпечення стабільності та надійності банківської системи; захист інтересів вкладників; створення конкурентного середовища в банківському секторі; забезпечення прозорості діяльності банківського сектора економіки; забезпечення ефективної діяльності банків, підтримка необхідного рівня стандартизації та професіоналізму в банківській сфері; регулярне отримання від банків звітності і проведення інспекційних перевірок у банках; застосування заходів примусового впливу щодо проблемних банків, накладання штрафів; контроль над неплатоспроможними банками, призначення тимчасової адміністрації, припинення їхньої діяльності, реорганізація та ліквідація банків.

Існують різні системи організації банківської діяльності. Крім операцій щодо залучення внесків і видачі кредитів, банки в країнах-членах ЄС часто здійснюють платіжні операції (готівкові і безготівкові, як усередині країни, так і за кордоном), а також операції із цінними паперами, що передбачають, зокрема, зберігання цих цінних паперів (послуги з довірчого зберігання цінних паперів). Слід розрізняти так звані універсальні банки і спеціалізовані банки. Універсальні банки здійснюють все вказані вище види діяльності в рамках однієї юридичної особи, тоді як спеціалізовані банки зазвичай обмежуються якою-небудь однією або декількома спеціалізованими функціями, наприклад, такими, як надання іпотечних позик.

Вивчення банківського нагляду з позиції забезпечення більш повного та якісного функціонування механізму державного регулювання банківського сектору економіки дало спроможність підтвердити, що банківський нагляд є самостійним елементом цього механізму, який характеризується певною класифікацією притаманних для нього ознак, специфічними функціями. Особливе місце на сьогоднішній день займає пруденційний нагляд, що виступає специфічним засобом здійснення моніторингу та оцінки системи ризиків комерційних банків. Слід також зауважити, що світова тенденція щодо запровадження макропруденційного нагляду в практичну діяльність наглядових органів характеризує зміну функціонального (змістовного) навантаження

банківського нагляду, іншими словами змінює економічну природу регулювання банківських установ.

Центральне місце в макропруденційній політиці посідають системоутворюючі учасники фінансового ринку та зв'язки між ними [25, с. 33]. Сучасні тенденції розвитку банківських систем розвинутих країн доводять на практиці той факт, що банківський нагляд є ефективним, за умов коли основою його організації виступає система оцінки ризиків [26, с. 53].

Система ефективного банківського нагляду представляє собою комплекс заходів, направлених на запобігання виникненню системних ризиків в банківському секторі, а також на підвищення прозорості та ефективності банківської системи. Головними питаннями ефективного банківського нагляду виступають:

1) хто має здійснювати контроль за транснаціональними банками – структура банківського нагляду;

2) чи є доцільним створення єдиного наглядового органу за всім фінансовим сектором економіки країни в цілому – сфера контролю органу банківського нагляду;

3) на скільки незалежним має бути орган банківського нагляду від впливу банківських установ та політичного кола суб'єктів – незалежність банківського нагляду. Ефективна система банківського нагляду повинна мати чітко визначені обов'язки і цілі для кожного органу, задіяного у нагляді за діяльністю банківських установ. Кожен такий орган повинен мати операційну незалежність, прозорі процеси, надійне управління і адекватні ресурси та бути зобов'язаним звітувати за виконання своїх обов'язків [26, с. 54].

На сьогоднішній день однією з загальносвітових тенденцій в розвитку сучасних наглядових систем є консолідація зусиль державних органів з метою нагляду за ринком фінансових послуг. Поряд з цим пріоритетним стає дотримання принципу ефективності організаційної структури – досягнення цілей банківського нагляду за найменших витрат.

Вибір організаційної побудови банківського нагляду визначається, в

першу чергу, національними особливостями соціально-економічного розвитку країни, та зокрема, принципами функціонування її фінансового ринку і системою нагляду за ним. Серед основних світових тенденцій розвитку банківського нагляду слід відмітити наступні концептуальні зрушення:

1) відбувається перехід на ризикорієнтований підхід в банківському нагляду, де ризики виступають основним джерелом фінансової нестабільності країни та потребують створення відповідних систем моніторингу та управління. Ефективне банківське регулювання має більшою мірою ґрунтуватися не на забезпеченні виконання банківськими установами кількісних наглядових нормативів, скільки на створенні мотивів для ведення ними своєї діяльності без нанесення шкоди кредиторам і вкладникам;

2) забезпечення транспарентності функціонування основних учасників міжнародного руху капіталу, зокрема банківськими установами, шляхом підвищення рівня публічності розкриття інформації;

3) зміщення акцентів методичних засад банківського нагляду з надмірного регулювання та втручання у банківській бізнес на посилення самоорганізації самих банківських установ в оцінюванні ризиків.

Відповідно до законодавства банківський нагляд в Україні здійснюється Національним банком України. Головною метою якого є безпека і стабільність банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів. Від того на скільки своєчасно та ефективно здійснюється регулювання банківської діяльності залежить стабільність роботи банківської системи, рівень довіри вкладників і кредиторів банків, а також унеможливлення неправильного розподілу ресурсів банку і втрата його капіталу через ризики, притаманні банківській діяльності.

Основні принципи організації банківського нагляду в Україні представлені на рис. 1.3

Рисунок 1.3 – Основні принципи організації банківського нагляду в Україні.

Дотримання зазначених принципів організації банківського нагляду в Україні дозволяє НБУ постійно вдосконалювати та підвищувати ефективність моніторингу, оцінки, реагування на виявленні ризики та негативні явища у діяльності банків, адже стійкість та сталість їх розвитку є запорукою успішної економіки держави.

М.М. Коваленко вважає, що банківський нагляд зобов'язаний виходити з позиції більш активного використання всього діапазону своїх повноважень щодо виконання таких завдань:

– забезпечення належного рівня допуску в банківську систему;

- контроль за професіоналізмом і репутацією посадових осіб банківських установ;

- встановлення пруденційних обмежень ризиків банківської діяльності, вимог до структури активів та зобов'язань, достатності капіталу та резервів, виявлення банками ризиків власної діяльності та управління ними з метою недопущення банкрутств та банківських криз;

- підвищення рівня корпоративного управління в банках;

- здійснення оперативного нагляду на основі оцінки ризиків, використання системи раннього реагування шляхом аналізу звітності, інспекційних перевірок банківських установ;

- організація системи захисту інтересів кредиторів і вкладників, аналіз системи гарантій надійності депозитів і підтримання стабільності на грошовокредитних ринках;

- недопущення відмивання коштів, одержаних злочинних шляхом;

- втручання в діяльність банків, які не забезпечують власної платоспроможності, ліквідності й надійності, недотримання всіх видів вимог нагляду;

- своєчасне виведення з ринку банків, стан яких не піддається виправленню, мінімізація наслідків банкрутств банків для вкладників, кредиторів і банківської системи загалом [47].

Таким чином, однією з сучасних загальносвітових тенденцій в розвитку сучасних наглядових систем є консолідація зусиль державних органів з метою нагляду за світовим ринком фінансових послуг. Пріоритетним стає дотримання принципу ефективності організаційної структури – досягнення цілей банківського нагляду за найменших витрат. Вибір організаційної побудови нагляду за банківською установою визначається, в першу чергу, національними особливостями соціально-економічного розвитку країни, та зокрема, принципами функціонування її фінансового ринку і системою.

1.3 Досвід організації нагляду та регулювання банківської діяльності в іноземних країнах

Нині в рамках ЄС існують різні моделі ведення нагляду за фінансовим сектором. Одна з них припускає зосередження наглядових повноважень в центральному банку, інша – існування спеціального єдиного державного наглядового органу, третя є поєднанням елементів першої і другої моделі. Втім, жодна з моделей не може розглядатися як теоретично переважна або оптимальна. Кожна країна повинна вибрати модель, яка буде здійснена з політичної точки зору, ефективна і дієва, і яка відповідатиме фінансовій структурі цієї країни. Банківський нагляд у країнах з розвинутою економікою існує в різних формах понад сто років, зокрема у Сполучених Штатах Америки, а також країнах Північної Європи. Протягом останніх 15-20 років майже усі держави світу визнали, що банківський нагляд відіграє ключову роль як у фінансовому секторі економіки, так і в цілому в економіці.

У світовій практиці існують різні моделі здійснення банківського регулювання та нагляду. Дуже важливо, щоб регулятивно–наглядові органи мали всі необхідні повноваження для ефективного виконання поставлених перед ними задач. Крім того, ці повноваження повинні бути передбачені на законодавчому рівні.

Найбільшою та однією з самих авторитетних міжнародних організацій банківського нагляду є Базельський комітет банківського регулювання та наглядової практики. До складу цього комітету входять представники 12 розвинутих країн світу: Бельгії, Великобританії, Німеччини, Італії, Канади, Люксембурга, Нідерландів, США, Франції, Швейцарії, Швеції, Японії.

Організатори Базельського комітету поставили задачу досягти системи загальнонадійного банківського регулювання в світовому масштабі. У відповідності з основними Базельськими принципами важливою специфічною складовою системи банківського регулювання є банківський нагляд. Функцію нагляду за банківською діяльністю можуть виконувати як Центральний банк так

і спеціальні установи . Ці установи можуть бути незалежними, підзвітними парламенту країни або створені під егідою міністерства фінансів. Організаційна побудова органів нагляду за діяльністю комерційних банків та їх моделі представлені у табл. 1.1 .

Таблиця 1.1 – Моделі організації банківського нагляду та регулювання в різних країнах. [36]

Країна	Орган нагляду за діяльністю банків	Модель, яка застосовується
Австрія	Національний банк Австрії	виїзне інспектування, перевірки зовнішніми аудиторами
Англія	Банк Англії	Базується на матеріалах незалежного аудиту
Німеччина	Управління щодо питань кредитування та Бундесбанк	Базується на матеріалах незалежного аудиту
Іспанія	Банк Іспанії	виїзне інспектування
Італія	Банк Італії	виїзне інспектування
Канада	Міністерство фінансів	виїзне інспектування, перевірки зовнішніми аудиторами
США	Міністерство фінансів, Рада керуючих ФРС, уряди штатів та ін.	виїзне інспектування, безвиїзний контроль
Україна	Національний банк України	виїзне інспектування, безвиїзний контроль
Франція	Банк Франції та Банківська комісія	виїзне інспектування
Росія	Центральний банк РФ	виїзне інспектування, безвиїзний контроль
Японія	Міністерство фінансів і Банк Японії	виїзне інспектування

Таким чином, органи нагляду можуть бути різними за статусом, але серед них майже всі є державними. Система нагляду у тій чи іншій країні відображає специфічні особливості політичного та соціально-економічного розвитку країни, її традиції тощо.

Банківський нагляд в Італії, Франції, Японії базується в основному на виїзному інспектуванні. Задачі в інспекторів в цих країнах приблизно однакові: оцінка адекватності капіталу, якості активів, якості та ефективності управлінського менеджменту, рівень прибутковості та ліквідності. В Японії

наглядові структури (Бюро банків Японії), які включені до складу Міністерства фінансів, здійснюють виїзне інспектування один раз на два роки, при цьому тісно співпрацюючи з Банком Японії. Також міністерство фінансів Японії надає ліцензії банкам на право займатися банківською діяльністю.

В Італії нагляд за банківською діяльністю здійснюється Міжміністерським комітетом по кредитам та збереженням на чолі з міністром казначейства та Банком Італії, при цьому виїзне інспектування стабільних банків може проводитись взагалі один раз на шість років.

У Франції частота перевірок залежить від розміру і стану банківської установи. Так, невеликі але стабільні банки перевіряються один раз на чотири або п'ять років. Великі банки та банки, які мають нестабільний стан перевіряються один раз на рік. У Франції функціонують три спеціальні структури під егідою Банку Франції і міністерства фінансів та економіки, між якими розподілені регулятивно–наглядові функції: Комітет банківської регламентації, Комітет кредитних установ та Банківська Комісія. Свою увагу французькі наглядовці фокусують, в основному, на питаннях формування резервів та ринкових ризиках.

Банківська система США децентралізована та роздріблена, що зумовлено законодавством. Нагляд в США має ускладнену структуру, пов'язану з складною процедурою отримання дозволу на ведення фінансово-кредитних операцій. Виїзне інспектування проводиться кожні 12-18 місяців.

В США наглядові функції виконують декілька офіційних агентств, а саме: Офіс валютного контролю (Office of the Controller of the Currency), Федеральна корпорація страхування депозитів (Federal Deposit Insurance Corporation), Федеральний резервний банк (the Federal Reserve) та уряд США. Тут можна звернути увагу на те, що прикладом незалежної установи від Центрального банку та уряду є Федеральна корпорація страхування депозитів, яка підзвітна конгресу США.

Для проведення банківських операцій в США необхідно отримати ліцензію від уряду відповідного штату (при організації банку штату), чи від

Управління контролера грошового потоку (при організації банку державного масштабу). Під час виїзних інспектувань в США інспектори оцінюють банк в різних ризикових сферах його діяльності, на основі чого дають загальну оцінку стану банку.

Складові цієї оцінки істотно відрізняються в залежності від типу фінансової установи: банк, банківська холдингова компанія, відділення іноземного банку, депозитний банк. В кожному разі оцінка показує, наскільки необхідним є пильний контроль за даною установою. Щокварталу банки надають розширену звітність, де відображається інформація про структуру і строки погашення активів, про склад пасивів і капіталу, про джерела доходів, про витрати та про умовні зобов'язання, звіти про управління ризиками.

Завдяки таким звітам банківський нагляд США має доступ до широкого кола інформації, яка дозволяє проводити безперервний безвиїзний аналіз та моніторинг динаміки фінансового стану банку. Також це дозволяє органам банківського нагляду визначити, які проблеми чекають банк у майбутньому, виявити загальні негативні тенденції банківської системи та уникнути кризових ситуацій.

Органи банківського нагляду в США також проводять регулярні зустрічі з управлінням банку з метою обміну думками, досвідом, інформацією про проблеми та шляхи їх подолання. Для цих вищезазначених чотирьох країн (США, Франція, Японія, Італія) характерним є те, що виїзне інспектування обов'язково проводиться при виявленні значних проблем. Інспектори при цьому вивчають матеріали зовнішнього та внутрішнього аудиту, банківську документацію, проводять зустрічі з персоналом банку.

При оцінці банківських ризиків в цих країнах використовується структурна рейтингова оцінка. Існує також концепція нагляду, у відповідності з якою наглядові органи в своїй роботі базуються на інформації, отриманої від зовнішніх аудиторів.

В деяких випадках наглядовці проводять зустрічі з аудитором та керівництвом банку. Якщо аудитор знаходить серйозні проблеми у банку вони

терміново повідомляють про це органи банківського нагляду. Банк має право самостійно визначати аудиторів, але з переліку, який затверджується наглядовими органами. Служба банківського нагляду має право усунути аудитора від роботи або анулювати результати аудиту, якщо він був визнаний як незадовільний. Представниками такої системи нагляду є Великобританія та Німеччина.

У Великобританії інституціональна побудова банківського регулювання та нагляду визначається особливостями історичного економічного розвитку країни, тенденціями і значною мірою характером банківської системи. В цій країні, завдяки відсутності антимонопольного законодавства і жорсткого контролю за злиттям банків був досягнутий високий ступінь банківського капіталу.

Концентрація банківської системи зумовила зосередження функцій банківського нагляду в єдиній установі - Банку Англії, який надає ліцензії банкам на здійснення їх діяльності. У Великобританії взагалі відсутні інспектори-наглядовці, які працюють на постійній основі, при цьому Банк Англії обов'язково проводить виїздне інспектування, для того щоб оцінити сфери діяльності банку та проблеми, які в них виникли.

В Німеччині органи нагляду проводять виїздне інспектування дуже рідко, спираючись при цьому на матеріалах зовнішніх аудиторів. Ліцензії банкам Німеччини видає Федеральне відомство по контролю над банками. Ще однією особливістю нагляду Англії і Німеччини є те, що вони проводять виїздне інспектування для того, щоб оцінити та затвердити систему внутрішнього контролю цих країн. Основною задачею служби внутрішнього контролю цих країн є розрахунок необхідного рівня капіталу в залежності від ризиків банківської діяльності.

Канада використовує одночасно і виїздне інспектування і детальні перевірки операцій банку зовнішніми аудиторами. Банківський нагляд тут здійснює Бюро нагляду за фінансовими установами. Також банківський нагляд Канади використовує кредитних спеціалістів для перевірки кредитних справ, а також по необхідності використовуються інші спеціалісти в інших областях. В

Росії використовується модель банківського нагляду, заснована на аналізі звітності, яка надається банками, та виїзному інспектуванні.

З інституційної точки зору, можна виділити три групи країн, відмінних у способах організації побудови наглядових систем, місцем і роллю центрального банку в цих системах [27, с. 12].

– країни, в яких наглядова діяльність здійснюється лише центральним банком: Україна, Австралія, Великобританія, Ісландія, Іспанія, Ірландія, Італія, Нова Зеландія, Португалія;

– країни, в яких наглядова діяльність здійснюється центральним банком спільно з іншими органами: США – Федеральна резервна система спільно з міністерством фінансів, незалежним агентством і Федеральною корпорацією страхування депозитів; Швейцарія – центральний банк спільно з банківською комісією; Німеччина – Бундесбанк спільно з Федеральною службою кредитного контролю;

– країни, в яких наглядова діяльність здійснюється не центральним банком, а іншими органами: Данія, Канада, Люксембург, Швеція, Австрія, Фінляндія, Норвегія.

Кожна система банківського регулювання та нагляду у світі має такі складові: орган, який виконує роль регулятора, функції і об'єкти регулювання. Ці три компоненти часто розглядаються як основні класифікаційні ознаки, за якими групують національні системи фінансового регулювання та нагляду.

Класичним прикладом є групування національних систем фінансового регулювання та нагляду за ознакою «секторального охоплення», тобто з фокусуванням на об'єктах регулювання. Як відомо, фінансова система практично кожної країни включає банківський сектор, фондовий сектор і сектор страхування, які поширюються з різним ступенем концентрації функцій національних органів регулювання та нагляду.

Відповідно до цього виділяють три основні моделі організації банківського регулювання та нагляду: «єдиного фінансового органу управління», модель «двох вершин» та «секторна» модель. Перша модель – модель «єдиного

фінансового органу управління. Згідно з цією моделлю регулювання і нагляд за всіма секторами національної фінансової системи, зокрема банківським, сектором страхування та цінних паперів, здійснюється єдиним наглядовим органом.

Єдиний орган регулювання несе відповідальність за стійкість фінансової системи країни і забезпечує застосування уніфікованих підходів і механізмів банківського нагляду. Дана модель набула свого розвитку, зокрема, в Австрії, Німеччині, Японії, Швеції і Великій Британії [28, с. 72].

Друга – модель «двох вершин». Відповідно до цієї моделі об'єктом регулювання та нагляду одного й того самого органу є два сектори фінансового посередництва (банки і фондові компанії, банки і страхові компанії, фондові і страхові компанії). Модель передбачає розподіл обов'язків на основі завдань нагляду між двома різними органами влади у такий спосіб, що один із них забезпечує пруденційний нагляд, а другий – займається питаннями прозорості ведення бізнесу.

Дана модель є повністю прийнятою в Нідерландах, яка визначається спробою регулятора досягти, з одного боку, макро і мікропруденційної стабільності, а з другого – захистити права інвесторів незалежно від виду їх діяльності. Третя модель нагляду – «секторна», коли за здійснення нагляду в кожному конкретному фінансовому секторі відповідає спеціальний орган. За останніми даними, отриманими на основі аналізу результатів досліджень організації банківського регулювання і нагляду в 95 країнах світу, проведеними аналітиками Європейського центрального банку більшість країн (38 країн) віддають перевагу «секторній» моделі нагляду.

У 29 країнах використовується модель «двох вершин». Єдиний державний наглядовий орган, що відповідає за діяльність всієї фінансової системи в цілому, створений у 28 країнах світу. В останнє десятиліття спостерігається перехід від секторної моделі до моделей «єдиного фінансового органу управління» .

Даний перехід характерний для таких країн, як Греція, Португалія, Литва, Фінляндія, Франція. Важливою причиною цього є постійно зростаюча потреба в

координації зусиль наглядових органів, що функціонують у різних фінансових секторах країни. Дана обставина є наслідком ускладнення банківського бізнесу і зростання тенденцій до створення фінансових конгломератів, діяльність яких охоплює крім ринку банківських послуг також і ринок страхування та ринок цінних паперів. Ці структурні зміни привели до посилення взаємозв'язку між колис розрізненими видами діяльності у сфері фінансових послуг, а отже, і до появи небезпеки, що проблеми в одному секторі можуть ослабити інший сектор або навіть всю фінансову систему держави.

Прагнення до консолідації наглядових органів виявляються і на міжнародному рівні. Воно пов'язане з тим, що діяльність банків з кожним роком дедалі більше виходить за межі окремої країни. [29, с. 6].

У більшості країн центральні банки несуть відповідальність за системну стабільність і здійснюють пруденційне регулювання і нагляд за банками. В окремих випадках центральні банки виконують наглядові функції стосовно небанківських інститутів. У світі склалося кілька альтернативних систем організації нагляду за фінансовою системою, що різняться ступенем і характером участі центральних банків у цьому процесі, тобто чи залучені вони в моніторинг за системою платежів, чи є гарантами ліквідності на ринках, чи здійснюють нагляд за банками, чи забезпечують страхування депозитів, чи мають значущу роль в забезпеченні фінансової безпеки та чи мають антикризову програму, а головне можливості її реалізувати.

Сукупність цих і багатьох інших аналогічних критеріїв дає можливість виділити три основні моделі організації банківського регулювання.

Таким чином, кожна країна самостійно обирає модель банківського нагляду, яка має забезпечити ефективне функціонування банківського сектору, враховуючи всі особливості становлення, розвитку та функціонування країни.

Висновки до розділу 1

Таким чином, банківський нагляд у широкому розумінні є системою, яку використовує уряд для того, щоб гарантувати стабільність фінансової системи, її безпеку. Щоб бути ефективним, банківський нагляд має ставити перед собою чіткі завдання, зрозумілі усім, хто визначає економічну політику, а також тим, хто безпосередньо здійснює контроль банків. Ефективний банківський нагляд ґрунтується на адекватній законодавчій та методологічній базі банківського нагляду. Діяльність служби банківського нагляду дає позитивні результати лише тоді, коли вона підкріплена міцним законодавством і чіткими правилами регулювання банківської діяльності.

Національний банк здійснює нагляд за діяльністю комерційних банків, відділень, філій, представництв та інших установ, які підлягають нагляду згідно з законодавством України (далі комерційні банки). Нагляд Національного банку ставить за мету забезпечення стабільності банківської системи України та захист інтересів вкладників шляхом зменшення ризику в діяльності комерційних банків.

У різних країнах склалися власні підходи до організації системи банківського нагляду, які залежать від структури національної фінансової системи і визначаються сукупністю чинників, різнобарв'я яких додає кожному з них неповторну національну специфіку. В світі склалося декілька альтернативних систем організації нагляду за фінансовою системою, що розрізняються між собою ступенем і характером участі центральних банків в цьому процесі. Одна з них припускає зосередження регуляторних повноважень в Центральному банку, інша – існування незалежного спеціального органу в тісному зв'язку із Центральним банком та Міністерством фінансів, третя модель регулювання – функції регулювання та нагляду здійснюють наднаціональні органи ЄС – Європейська рада з системних ризиків і Об'єднаний комітет європейських наглядових органів, а інша – передбачає створення мега регулятора. У жодній країні світу немає моделі нагляду, яку можна було б з

упевненістю назвати панацеєю від усіх фінансових криз. Жодна із існуючих моделей не може розглядатися як краща чи оптимальна та не гарантує максимальну ефективність регулятора. Вибір моделі організації системи банківського нагляду залежить від структури національної фінансової системи і визначається сукупністю чинників.

2 ОСОБЛИВОСТІ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ ДЛЯ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

2.1 Особливості банківського нагляду Національного банку України

Сучасні умови господарювання всіх учасників ринкової економіки в Україні вимагають створення та функціонування ефективною банківської системи країни. Основу банківської системи України складають комерційні та державні банківські установи. Розглянемо кількість діючих банків України протягом 2016-2021 років в табл. 2.1.

Таблиця 2.1 – Кількість діючих банків протягом 2016-2021 років [36]

	Кількість діючих банків	З них з іноземним капіталом	В т.ч. зі 100% іноземним капіталом
на 01.01.2017	96	38	17
на 01.01.2018	82	38	18
на 01.01.2019	77	37	23
на 01.01.2020	75	35	23
на 01.10.2021	71	33	23

Представлені в табл. 2.1 дані, дають підстави стверджувати, що протягом останніх п'яти років в Україні поступово зменшується кількість функціонуючих банків. Так на 01.01.2017 року їх кількість складала 96 одиниць, в той час, як на 01.10.2021 вже 71 банк. Варто додати, що зменшується й кількість банків з іноземним капіталом, в той час як кількість банків зі 100% іноземним капіталом навпаки зростає.

Отже, на 01.10.2021 функціонування банківської системи України забезпечувало 71 банк, в тому числі 33 банки з іноземним капіталом, серед яких 23 одиниці було зі 100% іноземного капіталу.

З початку 1990-х років розпочався процес становлення банківської

системи, при цьому виникла потреба в організації служби банківського нагляду, якої на той час в системі колишнього Державного банку СРСР практично не було.

У 1992 році в Центральному банку України було організовано управління банківського нагляду. Модель банківського нагляду яка діє на Україні базується на безвиїзному нагляді та виїзному інспектуванні, яке проводиться один раз на рік. Слід зауважити, що в перші роки державної незалежності ця сфера діяльності була для України такою ж новою, як і банківська справа. Створення служби банківського нагляду свідчить про усвідомлення ролі банківського нагляду, спрямованого захищати інтереси вкладників та кредиторів, забезпечувати їхню довіру, але виявилось доволі неідеальним з позицій ефективності.

На той час служба банківського нагляду не мала структурного розподілу, на неї була покладена робота, починаючи з розробки нормативної бази, закінчуючи ліквідацією комерційних банків. Зрозуміло, що виконувати всі ці завдання ефективно вона була неспроможна. В 1993- 1994 роках відбувся розвал численних комерційних банків, створення й функціонування яких мало кримінальний характер, через відсутність контролю при їх реєстрації та ліцензуванні з боку наглядової служби. У 1995 році почалася криза банківської системи України, яка продовжувалася до кінця 1998 року. Половину банків, в зв'язку із втратою капіталу було ліквідовано.

Робота, яка велася службою банківського нагляду ґрунтувалася на застарілих ревізійних підходах, вона була неспроможна швидко реагувати на економічну ситуацію, яка склалася у країні, та швидко оцінювати банківські ризики. Але за цей період НБУ була затверджена низка нормативних документів, які були покликані посилити контроль за діяльністю комерційних банків та підвищити ефективність нагляду за їх діяльністю. Позитивним моментом стало те, що наприкінці 90-х років було проведено реструктуризацію служби банківського нагляду. Система банківського нагляду була скоординована вертикально і зараз функціонує як єдиний механізм центрального апарату та регіональних управлінь НБУ (рис. 2.1).

Рисунок 2.1 – Структура Генерального департаменту банківського нагляду.

На даний момент регулювання та банківський нагляд здійснюється відповідно до Конституції України, Закону України «Про банки і банківську діяльність» [31, ст. 4], Закону України «Про Національний банк України» [22], інших законодавчих актів України та нормативно-правових актів Національного банку України.

Головна мета банківського нагляду НБУ за діяльністю комерційних банків, їх установ та відділень – це забезпечення нормального рівня стійкості та стабільності банківської системи України, пошук шляхів їх підвищення, а також захист інтересів вкладників через зменшення ризиків втрати такими установами своєї платоспроможності. Тобто, регулювання діяльності комерційних банків України передбачає постійний моніторинг та контроль за всіма операціями, що вони здійснюють.

Законодавством України встановлено, що всі комерційні банки мають дотримуватись вимог НБУ та не мають права перешкоджати йому здійснювати нагляд. Крім того, НБУ має право отримувати доступ до будь-якої фінансової, комерційної, банківської інформації, навіть, якщо вона віднесена до таємниці .

НБУ здійснює регулювання діяльності банківських установ різними методами. Головним з них є нормативно-правове забезпечення функціонування діяльності всіх банківських установ України, регулювання норм та вимог до їх діяльності. Також одним із основних методів регулювання діяльності банківських установ, який використовує НБУ, є затвердження відповідних економічних нормативів.

Національний банк України покликаний забезпечити прозорість банківської системи країни, так він здійснює нагляд не лише за конкретною банківською установою, а й за банківськими групами, власниками та керівниками банків, забезпечує прозорість структури власності, зв'язків між банками.

Кожна банківська установа у своїй діяльності постійно стикається з ризиками. Їх поділяють на внутрішні (комерційний ризик, технічний чи операційний ризик, технологічний тощо) та зовнішні (кредитний ризик, ринковий ризик, валютний, юридичний тощо). Варто відзначити, що кожна банківська установа має свій перелік ризиків, які найбільше впливають на її діяльність.

Пріоритетне завдання органу управління банківського нагляду НБУ є орієнтація на оцінку всіх ризиків, з якими стикається кожний банк, зокрема, та банківська система в цілому, з метою впровадження коригувальних заходів та методів їх усунення.

Відповідно, банківський нагляд здійснюється управлінням банківського нагляду НБУ з метою виявити, оцінити, проаналізувати такі ризики та явища, що негативно впливають на діяльність певної банківської установи. А найголовніше винайти шляхи та заходи мінімізації виявлених ризиків та усунення негативного впливу будь-яких явищ, з якими стикаються банківські установи, що зменшують їх прибутки та стабільність.

Крім того, завданнями банківського нагляду в Україні є:

- забезпечення прозорості банківської системи;
- попередження та реагування на шахрайство;

- попередження неефективного управління банківською установою, що негативно впливає на її стабільність;
- забезпечення адекватної конкуренції між банківськими установами;
- забезпечення високого рівня стандартів обслуговування в банківському секторі;
- підтримання високого професіоналізму кадрів в банках.

Банківський нагляд здійснюється шляхом інспекційних перевірок комерційних банків відповідними органами НБУ, а також безвиїзним наглядом.

Національний банк здійснює безвиїзний банківський нагляд у таких формах:

- 1) поточний моніторинг фінансового стану банку та показників банківської групи з урахуванням ризик-орієнтованого підходу;
- 2) оцінка банку під час здійснення безвиїзного банківського нагляду на підставі оцінки рівня ризиків та якості управління ризиками;
- 3) камеральна перевірка банку.

Національний банк України здійснює банківський нагляд у формі інспекційних перевірок та безвиїзного нагляду [22]. Проведення безвиїзного нагляду забезпечує можливість банкам дотримуватись усіх встановлених вимог, це свого роду система раннього попередження, що дозволяє органам нагляду своєчасно реагувати на порушення у діяльності об'єкта нагляду, застосовувати превентивні заходи, вживати усіх необхідних мір ще до загострення ситуації. Така форма нагляду базується на аналізі звітності, як повинна своєчасно подаватись органам банківського нагляду і дає можливість завжди володіти актуальною інформацією про фінансовий стан об'єкта .

Інспекційні перевірки в Україні можна віднести до контактного нагляду. Це перевірки діяльності банків та інших об'єктів нагляду, що проводяться представниками Національного банку безпосередньо в самих об'єктах. Для таких цілей у структурі Національного банку України створені Департамент банківського нагляду та Департамент інспектування банків [23, с. 98].

Стрижнем банківського нагляду є спостереження уповноваженими

органами за виконанням банками II рівня вимог та умов діяльності, регламентованих законами України та нормативно-правовими актами цих органів з метою досягнення винятково суспільних цілей – захист вкладів, підтримання ефективної кредитної системи. Згідно з чинним законодавством банківський нагляд в Україні проводиться єдиним державним органом – Національним банком, який поряд зі своїм наглядом ставить перед банківськими установами вимоги щодо обов'язкового постійного внутрішнього контролю з боку наглядової ради, внутрішнього та зовнішнього аудиту.

Банківський нагляд класифікується за такими характерними ознаками: етапами здійснення, формами реалізації, встановленими вимогами.

Під час перевірок НБУ використовує наступні підходи під час нагляду:

– підхід професійного судження, коли працівники, що мають високу кваліфікацію, оцінюють ризики, які припускає банківська установа у своїй діяльності. Цей підхід передбачає оцінку стійкості, стабільності, безпечності роботи банку, з використанням передових методів та інструментів нагляду на основі оцінки ризиків;

– підхід оцінки перспектив, який передбачає не лише оцінку поточних ризиків, а й їх прогнозування на майбутнє. Цей підхід передбачає впровадження системи раннього реагування на проблемні питання конкретної банківської установи, що дозволяє попередити та мінімізувати негативні наслідки ризиків на вкладників, постачальників, кредиторів;

– підхід «фокус уваги», який передбачає зосередження увагу НБУ на проблемних та ризикових питаннях конкретного банку, які становлять небезпеку стабільності банківської системи України.

Для банків України дуже важливо дотримуватися всіх нормативів банківського нагляду на банківського регулювання.

Управління банківського нагляду Національного банку України за результатами перевірок визначає певні групи банківського нагляду, які представлені на рис. 2.2

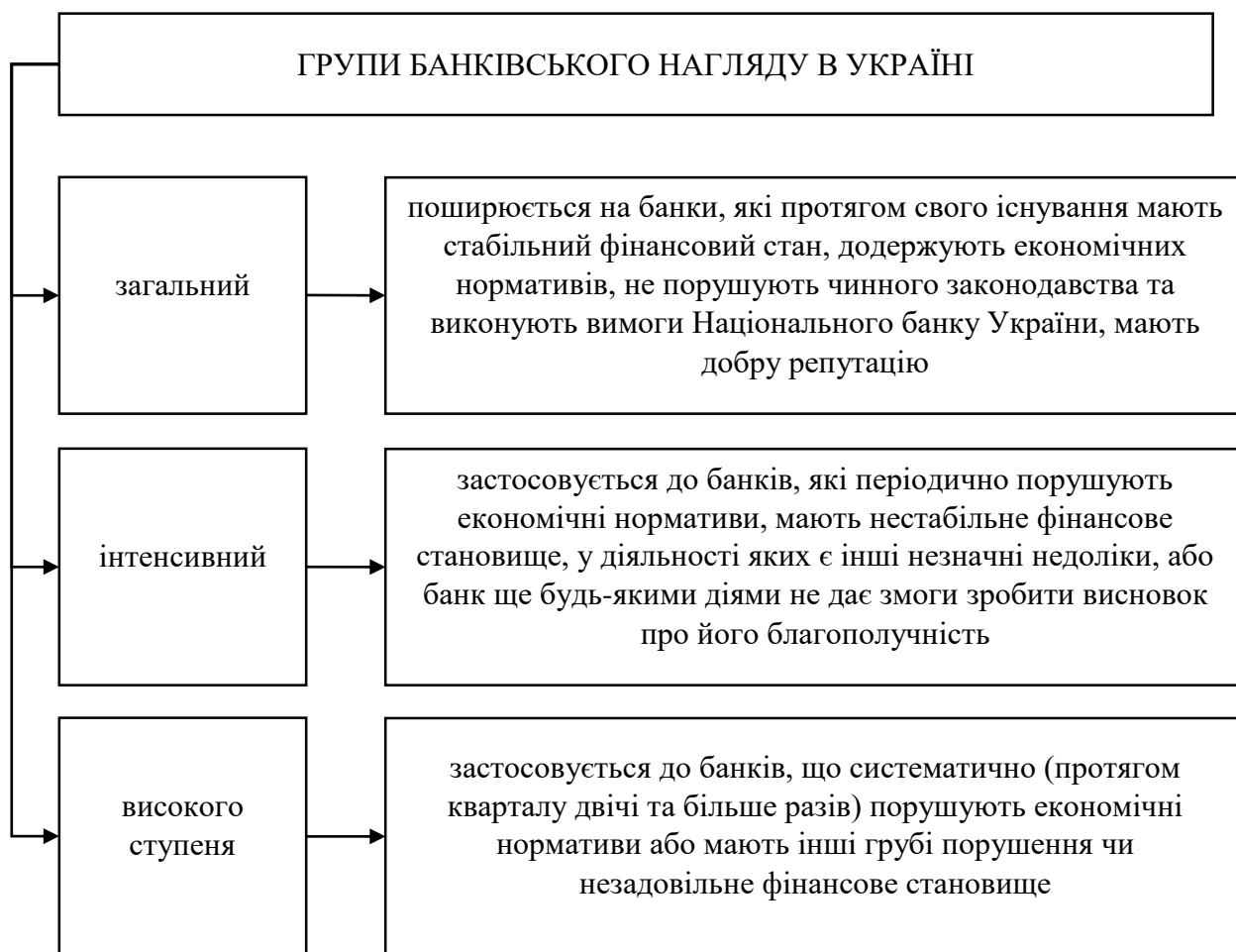

Рисунок 2.2 – Групи банківського нагляду в Україні.

Для банків, що входять до груп інтенсивного нагляду та нагляду високого ступеня, управління банківського нагляду може приймати рішення про проведення інспекції в них, або їх філій, представництв. Метою такої інспекції є: пошук причин систематичних порушень, негативних показників, невиконання нормативів, вжиття заходів, необхідних для їх ліквідації та мінімізації. Під час інспекції перевіряються всі установчі, звітні документи, аналіз аудиту, діяльність ревізійної комісії.

Інспекція проводиться на підставі посвідчення Національного банку України, підписаного Головою Правління, його заступниками або начальником управління банківського нагляду, його заступниками або начальником регіонального управління Національного банку України.

Під час банківського нагляду за діяльністю банків аналізуються:

- види і структура активних операцій (напрямки розміщення коштів банку);
- види і структура пасивних операцій (джерел коштів банку);
- підходи до управління капіталом і капіталізацією банку;
- ліквідність банку та ліквідність балансу банку;
- збалансованість витрат і доходів, а також рівень прибутковості банку;
- рівень адміністративно-господарського, фінансового та стратегічного управління (менеджменту);
- рівень ризик-менеджменту в банку;
- система внутрішнього контролю та аудиту;
- характер взаємозв'язків банку з клієнтами та кредиторами тощо.

Передбачені законодавством наглядові органи Національного банку України для виявлення ризиків використовують рейтингову систему CAMELSO за банківськими установами, а також відповідне раннє реагування за отриманими результатами. Головна мета рейтингової системи CAMELSO це аналіз небезпек у діяльності банківської установи з використанням наступних складових частин:

- достатність капіталу (C);
- якість активів (A);
- менеджмент (M);
- надходження (E);
- ліквідність (L);
- чутливість до ринкового ризику (S)
- операційний ризик – Operational Risk (O) [32].

Для банківського нагляду використовують економічні нормативи діяльності банків – показники, встановлені Національним банком України з метою регулювання банківської діяльності на основі безвиїзного нагляду для здійснення моніторингу діяльності окремих банків і банківської системи в цілому.

Важливим завданням, що стоїть перед банківською системою України, є необхідність у найкоротші терміни провести подальшу гармонізацію банківського законодавства з вимогами та стандартами системи.

Класифікація економічних нормативів представлена на рис. 2.3

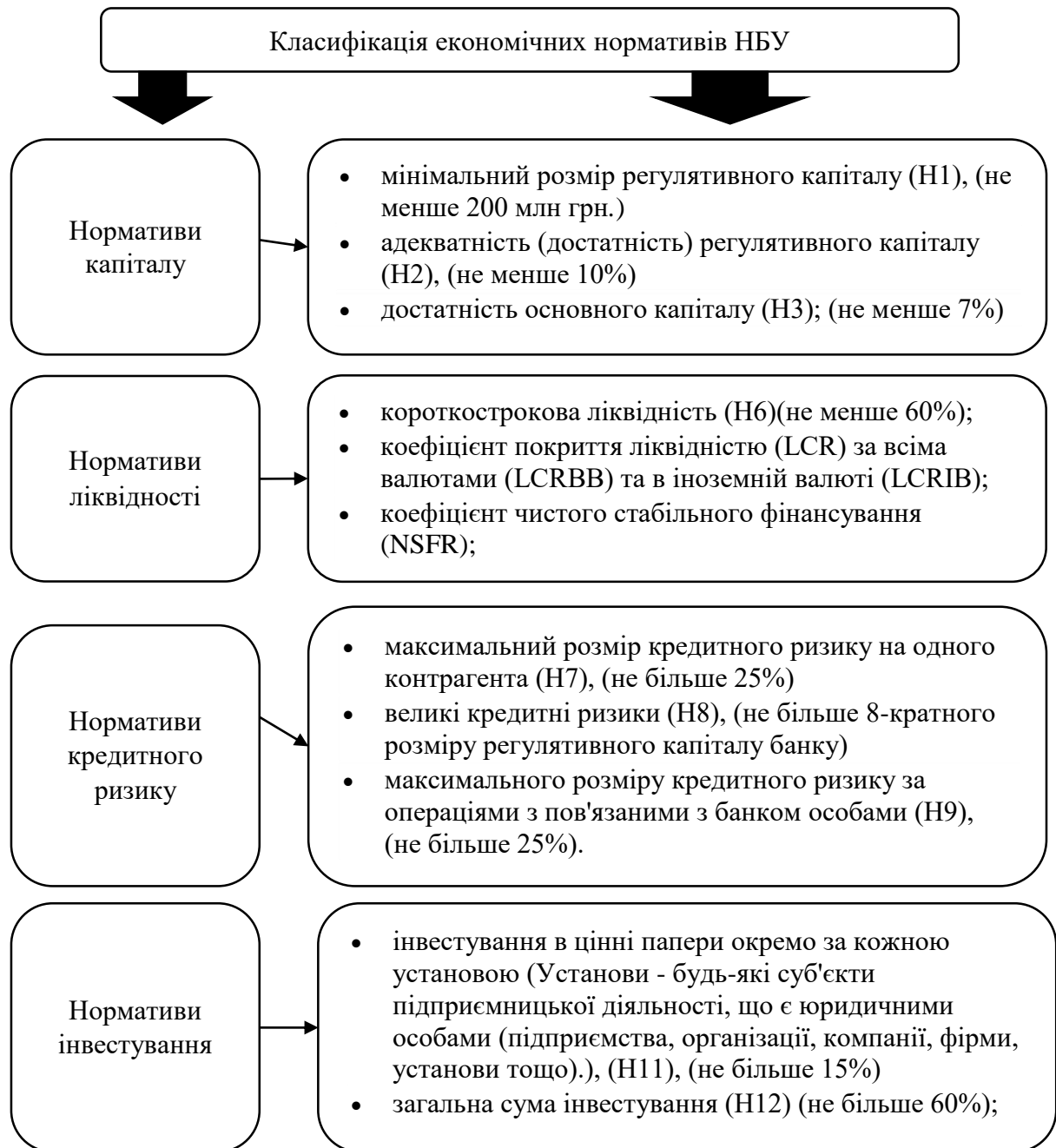

Рисунок 2.3 – Класифікація економічних нормативів НБУ [35]

Кожний із перелічених нормативів покликаний забезпечити стійкість банківської установи, достатність в неї регулятивного капіталу, ліквідних коштів, забезпечення прийняттого рівня ризику кредитних операцій, інвестування.

Так норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу

відображає здатність банку своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями, що випливають із торговельних, кредитних або інших операцій грошового характеру. Чим вище значення показника достатності (адекватності) регулятивного капіталу, тим більша частка ризику, що її беруть на себе власники банку; і навпаки, чим нижче значення показника, тим більша частка ризику, що її приймають на себе кредитори/вкладники банку [36].

Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу встановлюється для запобігання надмірному перекладанню банком кредитного ризику та ризику неповернення банківських активів на кредиторів/вкладників банку. Він визначається як співвідношення регулятивного капіталу до сумарної балансової вартості активів і позабалансових зобов'язань, зважених за ступенем кредитного ризику [36].

Як зазначають С.М. Ганзюк, Н.С. Голубєва, Г.Г.Бяла з метою зменшення банківських ризиків Національний банк установлює нормативи кредитного ризику, а саме норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7), норматив великих кредитних ризиків (Н8) та норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9), недотримання яких може призвести до фінансових труднощів у діяльності банку [56, с. 709].

Використання НБУ економічних нормативів дозволяють йому отримувати повну інформацію про стан кожної банківської установи на певну дату, що є передумовою прийняття вірних управлінських рішень, запровадження певних заходів в банківській сфері.

Запровадження економічних нормативів НБУ виступають орієнтиром стабільного розвитку банківської установи.

Таким чином, служба банківського нагляду постійно проводить оцінку ризиків діяльності комерційних банків, установ, філій, представництв, таку оцінку проводить відділ безвиїзного моніторингу на основі економічних нормативів та системи CAMELSO, яка складається з аналізу таких компонентів: капіталу, активів, менеджменту, доходів та ліквідності.

2.2 Аналіз основних показників діяльності банків України

Для забезпечення фінансової надійності банків та захисту інтересів вкладників, кредиторів Національний банк відповідно до визначеного ним порядку зобов'язує банки виконувати затверджені економічні нормативи. Діяльність комерційних банків здійснюється на основі жорсткого нагляду з боку Національного банку України, який затверджує відповідні законодавчо-нормативні акти, що регулюють діяльність банків. Крім того, НБУ постійно здійснює моніторинг основних економічних показників діяльності банків.

Банківська система України протягом останніх років характеризується постійними змінами, які відображаються у коливаннях динаміки її основних фінансових показників. Особливої актуальності це набуває в післякризовий період відновлення банківської системи України, коли банки змушені здійснювати оптимізацію витрат для забезпечення необхідного рівня дохідності.

Проведемо вертикальний аналіз активів банків України за 2018-2020 роки в табл. 2.2

Таблиця 2.2 – Вертикальний аналіз активів банків за 2018-2020 роки [36]

Назва показника	01.01. 2019	01.01. 2020	Відхилення		01.01.2021	Відхилення	
			абс.	відн., %		абс.	відн., %
1	2	3	4	5	6	7	8
<i>АКТИВИ</i>							
Активи	1359703	1493298	133595	109,83	1822841	329543	122,07
<i>Активи в іноземній валюті</i>	<i>494623</i>	<i>492157</i>	<i>-2466</i>	<i>99,50</i>	<i>585493</i>	<i>93336</i>	<i>118,96</i>
Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями)	1910614	1981594	70980	103,72	2205915	224321	111,32
Готівкові кошти	46941	56304	9363	119,95	73174	16870	129,96
Банківські метали	344	369	25	107,27	572	203	155,01

Продовження таблиці 2.2

1	2	3	4	5	6	7	8
Кошти в Національному банку України	35549	76126	40577	214,14	37615	-38511	49,41
Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках	86748	118237	31489	136,30	176041	57804	148,89
Строкові вклади в інших банках та кредити, надані іншим банкам	33699	34995	1296	103,85	50376	15381	143,95
Кредити надані клієнтам	1118860	1033430	-85430	92,36	960597	-72833	92,95
кредити, що надані органам державної влади	2865	4724	1859	164,89	11641	6917	246,42
кредити, що надані суб'єктам господарювання	919071	821936	-97135	89,43	749335	-72601	91,17
кредити, що надані фізичним особам	196859	206737	9878	105,02	199561	-7176	96,53
кредити, надані небанківським фінансовим установам	66	33	-33	50,00	60	27	181,82
Вкладення в цінні папери та довгострокові інвестиції	480615	539466	58851	112,24	791373	251907	146,70
Резерви за активними операціями банків (з урахуванням резервів за операціями, які обліковуються на позабалансових рахунках)	556445	492229	-64216	88,46	388449	-103780	78,92

Дані табл. 2.2 свідчать, що активи банків України протягом 2018-2020 років постійно зростали. Так на 01.01.2019 року вони склали 1359703 млн.грн., що на 9,83% менше, аніж на 01.01.2020. Тобто за рік абсолютне зростання склало 133595 млн.грн.

Важливого значення серед активів банків займають найбільшліквідні активи, до них належать грошові кошти, які протягом досліджуваного періоду зростали, за 2019 рік на 9363 млн.грн. (19,95%) та на 17044 млн.грн. (30,27%) за 2020 рік, що позитивно впливає на ліквідність структури балансу банку. Кошти в НБУ також належать активів, так на 01.01.2020 року вони зростали та склали 76126 млн.грн., що на 40577 млн.грн. більше, аніж на 01.01.2019. Темп росту склав 214,14%. На 01.01.2021 тенденція змінилась та зазначені активи впали на 38511 млн.грн., що негативно вплинуло на ліквідність. Кредити надані клієнтам щороку зменшувались, так на 01.01.2020 рік вони зменшились на 85430 млн.грн, а на 01.01.2021 – на 72833 млн.грн. (темп росту 92,95%).

Вкладення в цінні папери та довгострокові інвестиції також постійно зростали та склали 791345 млн.грн. на 01.01.2021.

Проаналізуємо отримані дані на рис. 2.4

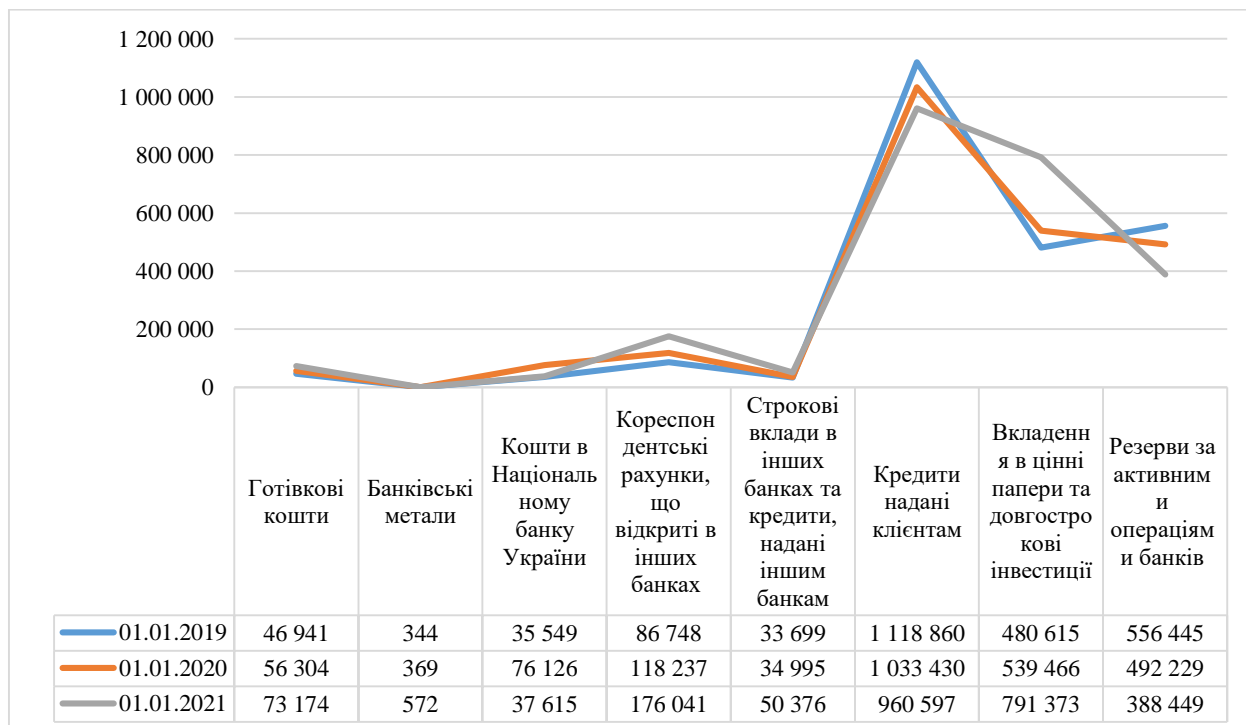

Рисунок 2.4 – Аналіз активів банків протягом 2018-2020 років. [36]

Представлені дані свідчать, що найбільшу питому вагу в структурі активів банків України протягом 2018-2020 років займали кредити надані клієнтам.

Отже, аналіз складу та динаміки активів показав, що відзначилась позитивна тенденція до зростання активів банків. Рентабельність активів на 01.01.2020 склала 4,26%, що на 2,57% більше, ніж у 2018 році, тобто це свідчить про позитивні зміни, в той час як на 01.01.2021 вона складала 2,44%, що на 1,82% менше, ніж у 2019 році, тобто ефективність активів впала. Зараз проведемо горизонтальний аналіз активів банків України за 2018-2020 роки.

Горизонтальний аналіз активів банків за 2018-2020 роки в табл. 2.3

Таблиця 2.3 – Горизонтальний аналіз активів банків за 2018-2020 років [36]

Назва показника	01.01.2019, млн. грн.	Питома вага, %	01.01.2020, млн. грн.	Питома вага, %	01.01.2021, млн. грн.	Питома вага, %
1	2	3	4	5	6	7
Активи	1359703	71,17	1493298	100,00	1822841	100,00
Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями)	1910614	100,00	1981594	132,70	2205915	121,02
Готівкові кошти	46941	2,46	56304	3,77	73174	4,01
Банківські метали	344	0,02	369	0,02	572	0,03
Кошти в Національному банку України	35549	1,86	76126	5,10	37615	2,06
Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках	86748	4,54	118237	7,92	176041	9,66
Строкові вклади в інших банках та кредити, надані іншим банкам	33699	1,76	34995	2,34	50376	2,76
Кредити надані клієнтам	1118860	58,56	1033430	69,20	960597	52,70

Продовження таблиці 2.3

1	2	3	4	5	6	7
кредити, що надані органам державної влади	2865	0,15	4724	0,32	11641	0,64
кредити, що надані суб'єктам господарювання	919071	48,10	821936	55,04	749335	41,11
кредити, що надані фізичним особам	196859	10,30	206737	13,84	199561	10,95
кредити, надані небанківським фінансовим установам	66	0,00	33	0,00	60	0,00
Вкладення в цінні папери та довгострокові інвестиції	480615	25,16	539466	36,13	791373	43,41
Резерви за активними операціями банків	556445	29,12	492229	32,96	388449	21,31

Як бачимо в табл. 2.3 структура активів комерційних банків України протягом 2018-2020 років щороку змінювалась. Найбільшу питому вагу склали кредити надані клієнтам протягом всього досліджуваного періоду. Так показник займав 82,29% на 01.01.2019; 69,2% – на 01.01.2020 рік; 52,7% – на 01.01.2021 рік. Тобто щороку зазначений показник зменшувався, що може свідчити про зменшення попиту на такі послуги банків.

Особливу увагу слід звернути на частку абсолютно ліквідних активів у загальних активах. На думку вчених, питома вага абсолютно ліквідних активів у робочих активах має бути в межах 20–25% [33]. Абсолютно ліквідними активами у робочих активах банків вважаються грошові кошти та рахунки у Національному банку України. Як показує розрахунок, питома вага абсолютно

ліквідних активів у активах становила на 01.01.2019 рік – 3,45% та 2,61% відповідно що є нижче, ніж нормативне відсоткове значення.

На 01.01.2020 рік питома вага зазначених показників складала 3,77% та 5,1% відповідно, проте також нижче нормативу. На 01.01.2021 – 4,01% та 2,06% відповідно. Отже, протягом досліджуваного періоду питома вага абсолютно ліквідних активів була нижче нормативного значення.

Проведемо вертикальний аналіз пасивів банків України за 2018-2020 роки в табл. 2.4.

Таблиця 2.4 –Вертикальний аналіз пасивів банків України за 2018-2020 роки [36]

Назва показника	01.01. 2019	01.01. 2020	Відхилення		01.01. 2021	Відхилення	
			абс.	відн., %		абс.	відн., %
1	2	3	4	5	6	7	8
Пасиви	1359703	1493298	133595	109,83	1822841	329543	122,07
Капітал	154960	199921	44961	129,01	209460	9539	104,77
<i>з нього:</i> <i>статутний</i> <i>капітал</i>	465532	470712	5180	101,11	479932	9220	101,96
Зобов'язання банків	1204743	1293377	88634	107,36	1613381	320004	124,74
Строкові вклади (депозити) інших банків та кредити, що отримані від інших банків	42178	23912	-18266	56,69	24235	323	101,35
Кошти суб'єктів господарювання	406367	498157	91790	122,59	646491	148334	129,78
Кошти фізичних осіб (з ощадними (депозитними) сертифікатами)	508457	552115	43658	108,59	681892	129777	123,51
Кошти небанківських фінансових установ	23794	26885	3091	112,99	34704	7819	129,08
Рентабельність капіталу, %	14,67	33,45	19	228,02	19,22	-14	57,46

Аналізуючи дані табл. 2.4 пасиви банків протягом досліджуваного періоду зростали, у 2019 році на 133595 млн.грн., а у 2020 році – на 329543 млн.грн., темп росту склав 122,07%. В той же час, капітал банків також постійно зростав, в тому числі й статутний капітал.

Варто відзначити, що темп росту капіталу банків у 2019 році перевищив темп росту пасивів, що є позитивною тенденцією та свідчить про зростання фінансової незалежності та стійкості банків.

За результатами дослідження можемо зробити висновок про поступове зростання обсягів діяльності банків, незважаючи на негативні тенденції протягом останніх років. У той же час, показники доходності мають низхідну динаміку та очікується ряд структурних змін у банківській системі України в майбутні роки.

Зобов'язання банків протягом 2018-2020 років також зростали, у 2019 році темп росту склав 107,36%, що в абсолютному вираженні склало 88634 млн.грн. У 2020 році відбулась та сама тенденція, а саме зростання на 320004 млн.грн. (темп росту 124,74%). Слід додати, що діяльність банку практично неможлива без зобов'язань, втім вони негативно впливають на стійкість банку, тож банки мають звертатися до зовнішніх джерел фінансування чітко зважуючи можливість їх повернути та їх вплив на свою фінансову незалежність.

Строкові вклади (депозити) інших банків та кредити, що отримані від інших банків у 2019 році зменшились та склали 23912 млн.грн., що на 18266 млн.грн. менше, ніж у 2018 році. На 01.01.2021 вони склали 24235 мон.грн.

Кошти суб'єктів господарювання також постійно зростали та склали 646491 млн.грн. на 01.01.2021 рік. З коштами фізичних осіб (з ощадними (депозитними) сертифікатами) відбулась та сама тенденція зростання, вони склали 681892 млн.грн. на 01.01.2021 рік.

Рентабельність капіталу склала у 2018 році 14,67%, в той час як у 2019 році – 33,45%, тобто зросла на 19%. В той час, як у 2020 році зазначений показник зменшився на 14%. Тобто ефективність використання капіталу у 2018-2020 роках коливалась, у 2019 році була найвищою.

Проведемо горизонтальний аналіз пасивів банків України за 2018-2020 роки в табл. 2.5.

Таблиця 2.5 –Горизонтальний аналіз пасивів банків за 2018-2020 роки [36]

Назва показника	01.01.2019, млн. грн.	Питома вага, %	01.01.2020, млн. грн.	Питома вага, %	01.01.2021, млн. грн.	Питома вага, %
1	2	3	4	5	6	7
Пасиви	1359703	100,00	1493298	100,00	1822841	100,00
Капітал	154960	11,40	199921	13,39	209460	11,49
<i>з нього:</i> <i>статутний капітал</i>	465532	34,24	470712	31,52	479932	26,33
Зобов'язання банків	1204743	88,60	1293377	86,61	1613381	88,51
Строкові вклади (депозити) інших банків та кредити, що отримані від інших банків	42178	3,10	23912	1,60	24235	1,33
Кошти суб'єктів господарювання	406367	29,89	498157	33,36	646491	35,47
Кошти фізичних осіб (з ощадними (депозитними) сертифікатами)	508457	37,39	552115	36,97	681892	37,41
Кошти небанківських фінансових установ	23794	1,75	26885	1,80	34704	1,90

З представленою горизонтальною аналізу пасивів банку України за 2018-2020 роки бачимо, що власні кошти (капітал) банків мав низьке значення, так на 01.01.2019 він складав лише 11,4%, в той час як на 01.01.2020 – 13,39%, тобто дещо більше, але все одно недостатнім. На 01.01.2021 – 11,49%, відзначилось скорочення.

В протилежність капіталу банків, зобов'язання банків постійно зростали та мали значну питому вагу, на 01.01.2019-88,6%, на 01.01.2020 рік – 86,61% на 01.01.2021 рік – 88,51%.

Отже, зобов'язання в структурі пасивів комерційних банків займали

значну питому вагу та на кінець 2020 року зросли.

Основним найважливішим показник діяльності банків є кінцевий фінансовий результат, який розраховується на основі отриманих доходів та витрат банківської установи. Проаналізуємо доходи та витрати банків України за 2018-2020 роки в табл. 2.6.

Таблиця 2.6 – Аналіз доходів та витрат банків України за 2018-2020 роки [36]

Показники	01-01-2019	01-01-2020	Абс. Відх., млн.грн.	Темп росту, %	01-01-2021	Абс. Відх., млн.грн.	Темп росту, %
1	2	3	4	5	6	7	8
ДОХОДИ	204554	243102	38548	118,84	250171	7069	102,91
процентні доходи	140803	152954	12151	108,63	147743	-5211	96,59
комісійні доходи	50969	62057	11088	121,75	70640	8583	113,83
результат від переоцінки та від операцій купівлі-продажу	1853	16225	14372	875,61	21507	5282	132,55
інші операційні доходи	8589	8147	-442	94,85	6813	-1334	83,63
інші доходи	1809	2809	1000	155,28	2705	-104	96,30
повернення списаних активів	532	909	377	170,86	763	-146	83,94
ВИТРАТИ	182215	184746	2531	101,39	210445	25699	113,91
процентні витрати	67760	74062	6302	109,30	62895	-11167	84,92
комісійні витрати	13159	18096	4937	137,52	24132	6036	133,36
інші операційні витрати	16800	11790	-5010	70,18	16405	4615	139,14
загальні адміністративні витрати	53670	62936	9266	117,26	69437	6501	110,33
інші витрати	2011	2379	368	118,30	2728	349	114,67
відрахування в резерви	23758	10714	-13044	45,10	31037	20323	289,69
податок на прибуток	5057	4769	-288	94,30	3811	-958	79,91
ЧИСТИЙ ПРИБУТОК (ЗБИТОК)	22339	58356	36017	261,23	39727	-18629	68,08

Банківські установи України протягом 2018-2020 рік отримували доходи від різних видів діяльності. Проаналізуємо їх:

– процентні доходи склали 152954 млн.грн. на 01.01.2020 рік, що на 12151 млн.грн. більше, аніж на 01.01.2019 рік, тобто відзначилась позитивна тенденція зростання зазначених доходів за 2019 рік (темп росту 108,63%). В той же час, зазначений показник на 01.01.2021 рік склав 147743 млн.грн., що на 5211 млн.грн. менше, аніж на 01.01.2020 рік (темп росту 96,59%). У 2020 році році відбулось скорочення процентних доходів, що є негативною тенденцією;

– комісійні доходи щороку зростали та склали 70640 млн.грн. на 01.01.2021 рік, у 2019 році темп росту склав 121,75%, а у 2020 році – 113,83%, тобто темп зростання комісійних доходів дещо знизився, проте відзначилась позитивна тенденція до їх зростання;

– результат від переоцінки та від операцій купівлі-продажу мав позитивний вплив на структуру доходів, адже щороку зростав та складав прибуток;

– інші операційні доходи щороку зменшувались на 442 млн.грн. на 01.01.2020 рік та на 1334 млн.грн. на 01.01.2021;

– інші доходи на 01.01.2020 рік зросли на 1000 млн.грн. та склали 2809 млн.грн., а на 01.01.2021 рік навпаки зменшились на 104 млн.грн.;

– доходи від повернення списаних активів склали 909 млн.грн. на 01.01.2020 рік, а на 01.01.2021 рік на 146 млн.грн. менше.

За рахунок проаналізованих змін у складі доходів, загальний дохід на 01.01.2019 рік склав 204554 млн.грн., а на 01.01.2020 рік – 243102 млн.грн., тобто темп росту склав 118,84%. На 01.01.2021 рік загальні доходи склали 250171 млн.грн., що на 7069 млн.грн. більше, аніж на 01.01.2020 рік (темп росту 102,91%).

Значну частку витрат банків займали процентні витрати, які на 01.01.2020 рік склали 74062 млн.грн., що на 6302 млн.грн. більше ніж на 01.01.2019 рік (темп росту 109,3%), що є негативною тенденцією. Проте на 01.01.2021 рік вони зменшились на 11167 млн.грн. (темп росту 84,92%).

Проілюструємо отримані дані на рис. 2.5.

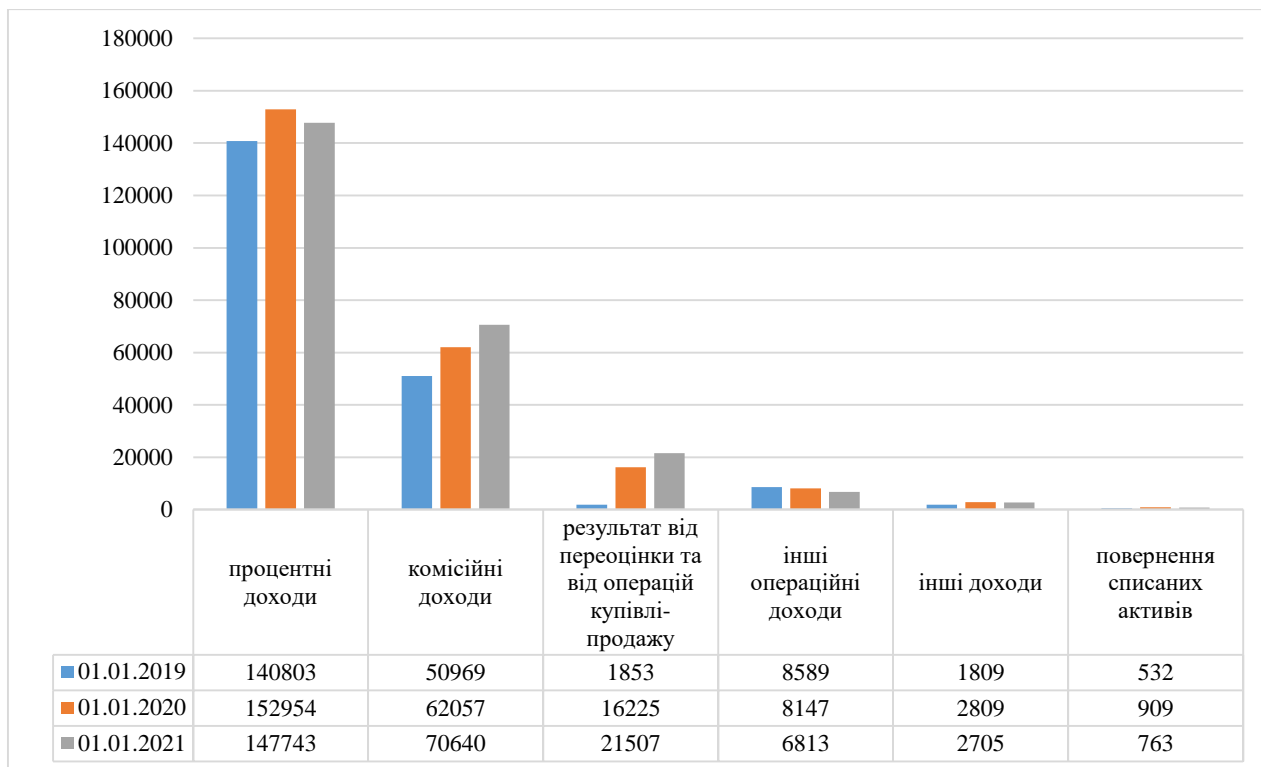

Рисунок 2.5 – Склад доходів банків України протягом 2018-2020 років., [36]

Комісійні витрати зростали щороку та склали 24132 млн.грн. на 01.01.2021 рік , на 01.01.2020 рік темп росту склав 137,52%, а вже на 01.01.2021 рік – 133,36%.

Це свідчить про те, що більшість банків діже витратилась на комісійні доходи. Банки дуже велику кількість коштів витрачають на інші доходи, з кожним роком відсоток тільки зростає, це каже про те, що банки намагаються активно розвиватися.

До загального фонду державного бюджету доходи надійшли в обсязі 879,8 млрд гривень, що становило 96,9 відсотка затверджених із змінами показників, тобто менше на 28,6 млрд гривень. Таке відхилення є найбільшим та відповідно найгіршим показником за останні п'ять років. Зазначений обсяг недовиконання був би ще більшим, якби протягом звітної періоду відповідні планові показники не були зменшені на 20,1 млрд гривень.

Проілюструємо склад витрат на рис. 2.6.

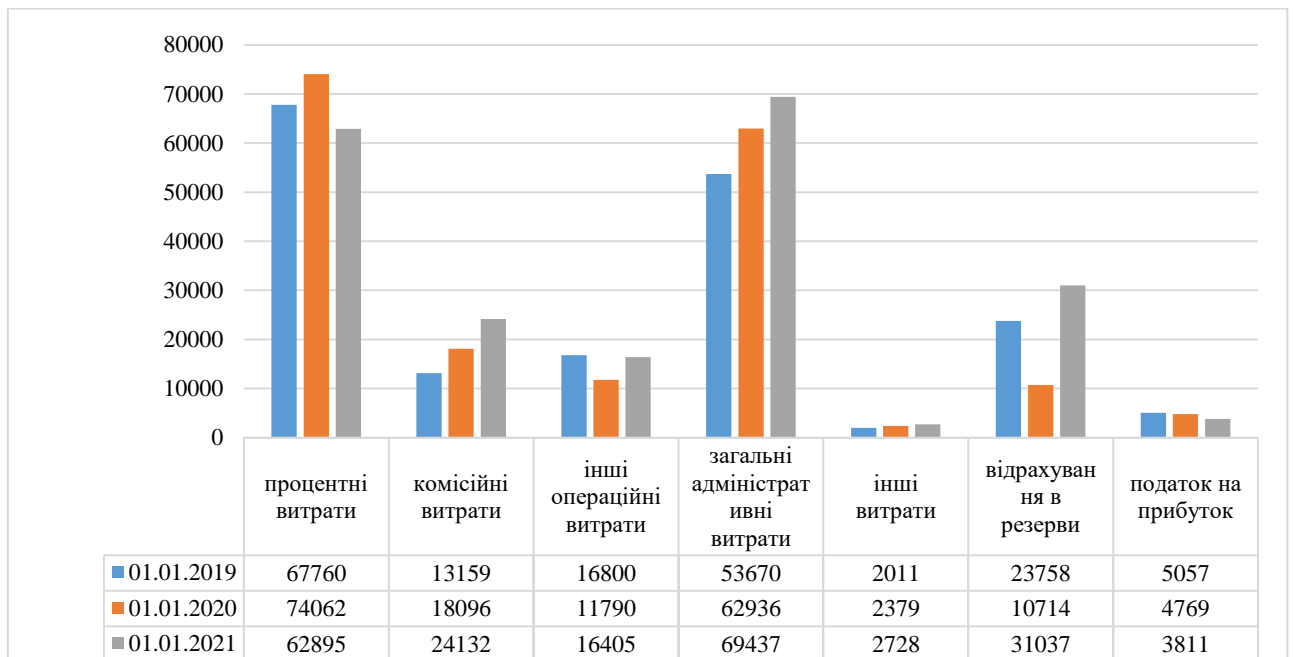

Рисунок 2.6 – Склад витрат банків протягом 2018-2020 років. [36]

Інші операційні витрати на 01.01.2020 рік зменшились у порівнянні з показником на 01.01.2019 рік, темп росту склав 70,18%, в абсолютному вираженні зменшення склало 5010 млн.грн. На 01.01.2021 рік зазначений показник зріс на 4615 млн.грн. (темп росту 139,14%).

Загальні адміністративні витрати постійно зростали на 01.01.2020 рік зростання склало 17,26%, що в абсолютному вираженні склало 9266 млн.грн., а на 01.01.2021 рік – 6501 млн.грн. (темп росту 110,33%). Інші витрати також постійно зростали та склали 2379 млн.грн. на 01.01.2020 рік, темп росту 118,3%, на 01.01.2021 рік зазначений показник складав 2728 млн.грн., тобто зріс на 349 млн.грн. (114,67%).

Загальні витрати банків України протягом 2018-2020 років мали неоднозначну тенденцію, на 01.01.2019 рік вони склали 182215 млн.грн., а на 01.01.2020 рік – 184746 млн.грн., тобто зросли на 2531 млн.грн.

Проаналізуємо структуру доходів і витрат банків протягом 2018-2020 років в табл. 2.7.

Таблиця 2.7– Структура доходів і витрат протягом 2018-2020 років [36]

Показники	01-01- 2019	01-01- 2020	Відхилення, %	01-01- 2021	Відхилення, %
1	2	3	4	5	6
ДОХОДИ	100,0	100,0	0,0	100,0	0,0
процентні доходи	68,8	62,9	-5,9	59,1	-3,8
комісійні доходи	24,9	25,5	0,6	28,2	2,7
результат від переоцінки та від операцій купівлі-продажу	0,9	6,7	5,8	8,6	1,9
інші операційні доходи	4,2	3,4	-0,8	2,7	-0,7
інші доходи	0,9	1,2	0,3	1,1	-0,1
повернення списаних активів	0,3	0,4	0,1	0,3	-0,1
ВИТРАТИ	100,0	100,0	0,0	100,0	0,0
процентні витрати	37,2	40,1	2,9	29,9	-10,2
комісійні витрати	7,2	9,8	2,6	11,5	1,7
інші операційні витрати	9,2	6,4	-2,8	7,8	1,4
загальні адміністративні витрати	29,5	34,1	4,6	33,0	-1,1
інші витрати	1,1	1,3	0,2	1,3	0,0
відрахування в резерви	13,0	5,8	-7,2	14,7	8,9
податок на прибуток	2,8	2,6	-0,2	1,8	-0,8

Представлені дані свідчать, що найбільшу питому вагу в структурі доходів банків протягом 2018-2020 років склали процентні доходи, втім тенденція їх змін не була однозначною. Також значну питому вагу займали комісійні доходи. Серед витрат найбільшу питому вагу займали процентні витрати та загальні адміністративні витрати.

Протягом 2018-2020 років діяльність банків України була ефективною, адже щороку банки отримували прибуток, на 01.01.2019 рік він склав 22339 млн.грн., а на 01.01.2020 рік він збільшився на 36017 млн.грн., що є позитивною тенденцією, яка була досягнута ефективною політикою управління доходами та

витратами. Проте на 01.01.2021 рік прибуток склав 39727 млн.грн, тобто знизився на 31,92%.

Проілюструємо результати діяльності банків України на рис. 2.7.

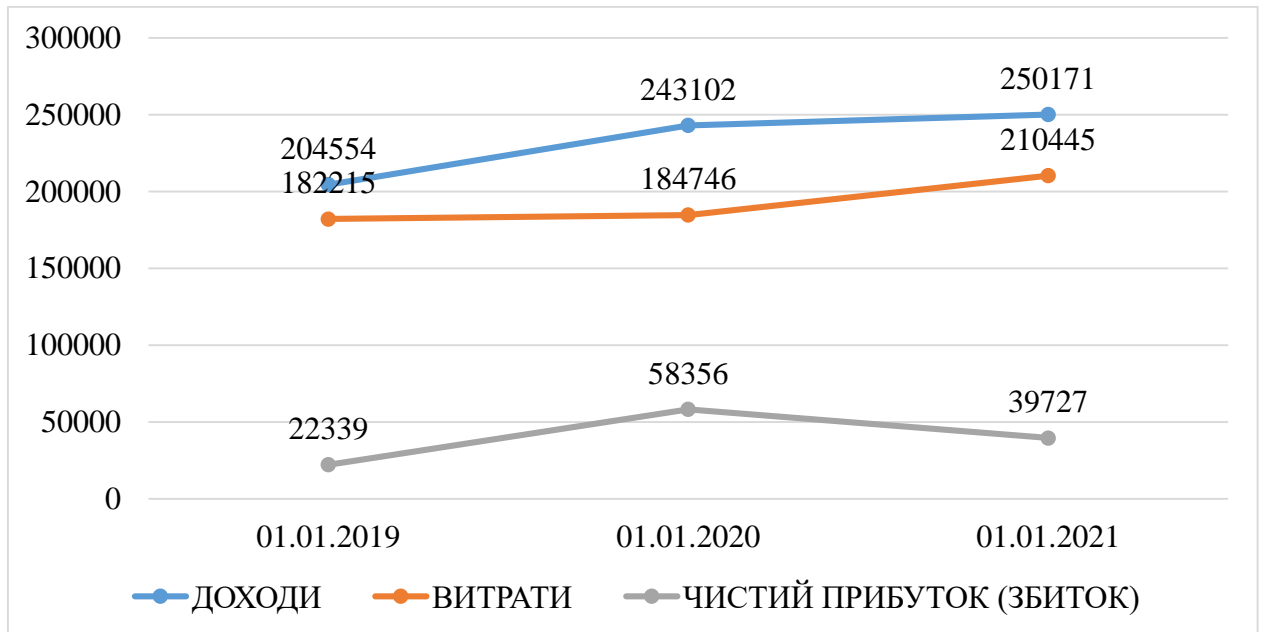

Рисунок 2.7 –Фінансові результати діяльності банків України протягом 2018-2020 років [36]

Таким чином, здійснивши аналіз складу та структури активів і пасивів комерційних банків України протягом 2018-2020 років показав, що активи та пасиви банків щороку зростали, що є позитивною тенденцією. Найбільшу частку в структурі активів займали кредити надані клієнтам. Серед пасивів значну питому вагу займали зобов'язання, частка капіталу була незначною. Доходи банківських установ протягом 2018-2020 років постійно зростали, що є позитивною тенденцією, особливо слід відзначити зростання комісійних доходів. Діяльність банків була ефективною та прибутковою.

Тут ми можемо зробити висновок, що результат роботи комерційних банків України за 2018 – 2020 роки були вражаючі, так як банки отримали прибуток за рахунок кредитів які були надані своїм клієнтам за період 2018-2020 років.

2.3 Оцінка виконання банками економічних нормативів НБУ

З метою забезпечення стабільної діяльності банків та своєчасного виконання ними зобов'язань перед вкладниками, а також запобіганню неправильному розподілу ресурсів і втрат капіталу через ризики, що притаманні банківській діяльності, НБУ установлює порядок визначення економічних нормативів, що є обов'язковими до виконання всіма банками.

Раніше велика кількість банків не виконувала свої зобов'язання перед вкладниками. Томі і на ринку дуже велика кількість ненадійних банків ліквідувалась, так як вони використовували не правильно свої ресурси і це призвело до того, банк став на кроку ліквідації.

Банки повинні викликати довіру у своїх клієнтів, так як великі кількість клієнтів прискіпливо вибирає банк, так як у більшості клієнтів є негативний досвід роботи з іншими банками. Банку важливо бути першим серед своїх конкурентів, так як велика кількість клієнтів довіряє статистиці.

У статті 58 Закону «Про Національний банк України» зазначається, що з метою захисту інтересів вкладників та кредиторів і забезпечення фінансової надійності банків Національний банк, встановлює для них обов'язкові економічні нормативи. Ці нормативи мають забезпечувати здійснення контролю за ризиками, пов'язаними з капіталом, ліквідністю, наданням кредитів, інвестиціями капіталу [12, ст. 58].

Національним банком України затверджено Рішення Національного банку України «Про схвалення Методики розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні» від 15.12.2017 року № 803-рш [34]. Зазначена методика розроблена відповідно до вимог Інструкції про порядок регулювання банків в Україні від 28.08.2001 року № 368 [35].

Розглянемо економічні нормативи в цілому по банківській системі України опубліковані НБУ за 2018-2020 роки в табл. 2.8.

Таблиця 2.8 – Економічні нормативи в цілому по банківській системі України за 2018-2020 років [36]

№ з/п	Норматив		01.01. 2019	01.01. 2020	Абс. відх.	01.01. 2021	Абс. відх.
1	2		3	4	5	6	7
1	Н1	Регулятивний капітал (млн грн)	126116,7	150313,8	24197,1	182283,6	31969,8
2	Н2	Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (не менше 10 %)	16,18	19,66	3,5	21,98	2,3
3	Н3	Норматив достатності основного капіталу (не менше 7%)	-	13,50	-	15,67	2,2
6	Н6	Норматив короткострокової ліквідності (не менше 60 %)	93,52	94,35	0,8	86,82	-7,5
7	Н7	Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (не більше 25 %)	19,83	17,61	-2,2	19,14	1,5
8	Н8	Норматив великих кредитних ризиків (не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу)	176,23	105,00	-71,2	87,39	-17,6
9	Н9	Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (не більше 25 %)	10,41	7,02	-3,4	4,10	-2,9
10	Н11	Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (не більше 15 %)	0,0009	0,0002	-0,0007	0,0002	0,000
11	Н12	Норматив загальної суми інвестування (не більше 60 %)	0,15	0,13	-0,02	0,10	-0,03

За критерій було обрані дані за 2021 рік, тобто аналізувались показники, які опублікував НБУ за схемою 2021 року на своєму офіційному сайті.

В таблиці 2.8 подано дані щодо виконання економічних нормативів в цілому по банківській системі України за період з 01.01.2019 року по 01.01.2021 рік. Як видно з даних таблиці 2.8, на протязі всього періоду з 2018 року по 2020 рік. регулятивний капітал банків постійно зростає, що є позитивною тенденцією. На 01.01.2019 рік він складав 126116,7 млн.грн., а на 01.01.2020 – 150313,8 млн.грн., тобто зростання склало 24197,1 млн.грн.

Регулятивний капітал – один із найважливіших показників діяльності банків, основним призначенням якого є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків.

Проілюструємо дані щодо економічних нормативів в цілому по банківській системі України за 2018-2020 роки на рис. 2.8.

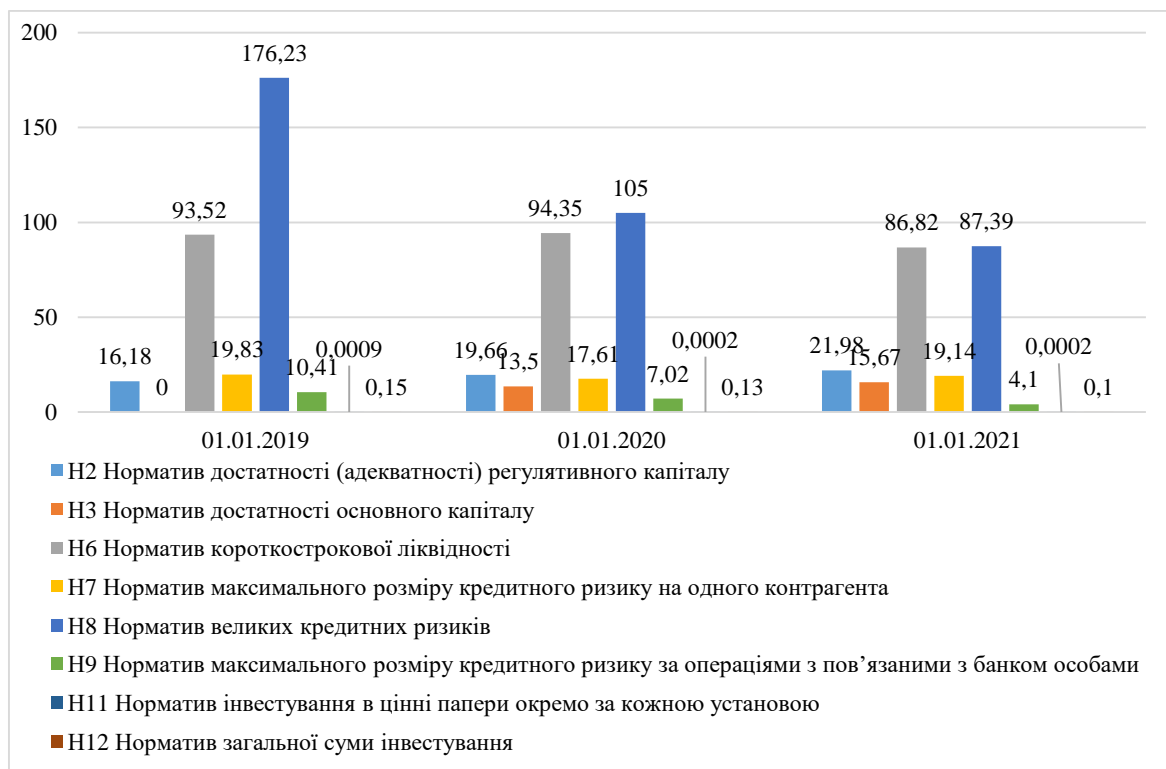

Рисунок 2.8 – Економічні нормативи в цілому по банківській системі України за 2018-2020 роки [36]

Норматив достатності основного капіталу (Н3) має бути не менше 7%, на 01.01.2020 рік він складав 13,5%, на 01.01.2021 рік він складав 15,67%, тобто відбулось збільшення, що позитивно впливає на діяльність банку, адже свідчить про підвищення фінансової стійкості.

Крім того, зростання нормативу достатності основного капіталу надає можливість банківським установам нівелювати негативні фінансові наслідки діяльності власними коштами.

Норматив короткострокової ліквідності має становити не менше 60%, з представлених даних бачимо, що по банківській системі України норматив досягав протягом 2018-2020 років високого значення, що перевищував нормативне, а саме 93,52% на 01.01.2019, в той час як на 01.01.2020 рік він складав 94,35%, тобто підвищився на 0,8%. На 01.01.2021 рік він складав 86,82%, що на 7,5% менше.

Норматив короткострокової ліквідності за період 01.01.2019 років по 01.01.2021 років. не опускався нижче 86% та відповідає нормативному значенню, він встановлюється для контролю за здатністю банку виконувати прийняті ним короткострокові зобов'язання за рахунок ліквідних активів. Також спостерігаємо виконання нормативу Н7 за період 01.01.2019 років 01.01.2021 років. в межах 17,61-19,83%, що не перевищує норму 25%.

Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента по банківській системі України коливався, так на 01.01.2020 рік він впав на 2,2%, а на 01.01.2021 рік навпаки зріс на 1,5%.

Економічний норматив Н8 за аналізований період має тенденцію до зменшення на 71,2% з 176,23% до 105% на 01.01.2020 рік . Нормативне значення зазначеного показника має складати не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу. За аналізований період зазначений норматив не перевищує 8-кратного розміру регулятивного капіталу. Також слід відзначити зменшення нормативу великих кредитних ризиків на 17,6% на 01.01.2021 рік до рівня 87,39%.

Норматив кредитного ризику як елемент економічних нормативів

діяльності банків має на меті не допустити надмірну концентрацію кредитного ризику в банку, оскільки неплатоспроможність одного або кількох контрагентів може суттєво дестабілізувати банк та навіть призвести до його банкрутства. При оптимальному значенні показника Н9 не більше 25%, норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами становив у 2018 році 10,41%, у 2019 році 7,02%, у 2020 році – 4,1%. Зменшення цього показника на 3,4% у 2019 році та на 2,9% у 2020 році свідчить про падіння кредитного ризику в банківській системі України. Рівень кредитного ризику банківської системи є оптимальним та не здійснює негативного впливу на стабільність функціонування усієї банківської системи.

Також виконується норматив Н11, але має майже нульове значення протягом аналізованого періоду при граничному рівні 15%. Комерційні банки притримуються значення нормативу Н12 у 60%, але на протязі аналізованого періоду показник має низьке значення та спостерігається тенденція до його зниження на 0,02% з 0,13% до 0,15% у 2019 році та на 0,03% з 0,13% до 0,1%. На це вплинула нестабільність фінансової системи України, яка стримує комерційні банки до здійснення інвестиційної політики. Порівняння фактичних нормативів інвестування з граничними дозволяє зробити висновок про низьку інвестиційну активність банківської системи України. Банки не зацікавлені в здійсненні прямих інвестицій в компанії України.

Це є проблемою як для нас так і для нашої країни, так як велика кількість банків в нашій країні не хочуть ризикувати, так як не впевнені в своїх силах та своїх ресурсах. Зараз на території України кожний банк зацікавлений в тому, щоб отримати максимально чистий прибуток.

Для великої кількості банків здійснення прямих інвестицій є ризиком, так як потрібно банкам проводити злагоджену співпрацю держави, фінансових посередників та підприємств.

Представимо дані щодо регулятивного капіталу відомих комерційних та державних банків України за 2018-2020 роки в аналітичній табл. 2.9 з урахуванням зменшення їх регулятивного капіталу за даними на 01.01.2021 рік.

Таблиця 2.9 – Загальна сума регулятивного капіталу основних комерційних та державних банків України, тис.грн [36]

Найменування банку	01.01.2019	01.01.2020	+-	01.01.2021	+-
1	2	3	4	5	6
АТ КБ "ПриватБанк"	19555682,7	19223588,3	-332094,4	35256911	16033322,7
АТ "Ощадбанк"	13200548	12355512	-845035,9	18132364	5776852
АТ "Укрексімбанк"	11147236,6	13691472,8	2544236,3	15049595,4	1358122,6
АТ "Райффайзен Банк Аваль"	10480006	10674030,4	194024,4	10474032,6	-199997,8
АТ "ПУМБ"	5282255,4	7914882,2	2632626,9	8589500,3	674618
АТ "КРЕДІ АГРИКОЛЬ БАНК"	4746765,3	5245262,1	498496,8	6220308,1	975046

Представлені дані свідчать, що кожний банк України мав різний регулятивний капітал, а також зміни з ним були неоднозначні. Так АТ КБ «ПриватБанк» мав найвищий рівень регулятивного капіталу, а саме 19555682 тис.грн. на 01.01.2019 рік, на 01.01.2021 рік відзначилась позитивна тенденція, адже він зріс практично вдвічі. АТ «Укрексімбанк» також мав один із найбільших рівнів регулятивного капіталу на рівні 11147236,6 тис.грн. на 01.01.2019 рік, який щороку зростав та склав на 01.01.2021 рік 15049595,4 тис.грн.

Отже, такі позитивні зміни регулятивного капіталу у більшості комерційних банків України протягом 2018-2020 років, призвели до того, що норматив достатності регулятивного капіталу був вищим за нормативне значення у 10% протягом всього досліджуваного періоду. На 01.01.2019 рік він складав 16,18%, на 01.01.2020 рік він збільшився до 19,66%, тобто на 3,5%. На 01.01.2021 рік він складав 21,98%, що також свідчить про позитивну тенденцію до зростання зазначеного показника.

Проілюструємо дані щодо нормативу достатності основного капіталу (НЗ) за певними банківськими установами в Україні на рис. 2.9.

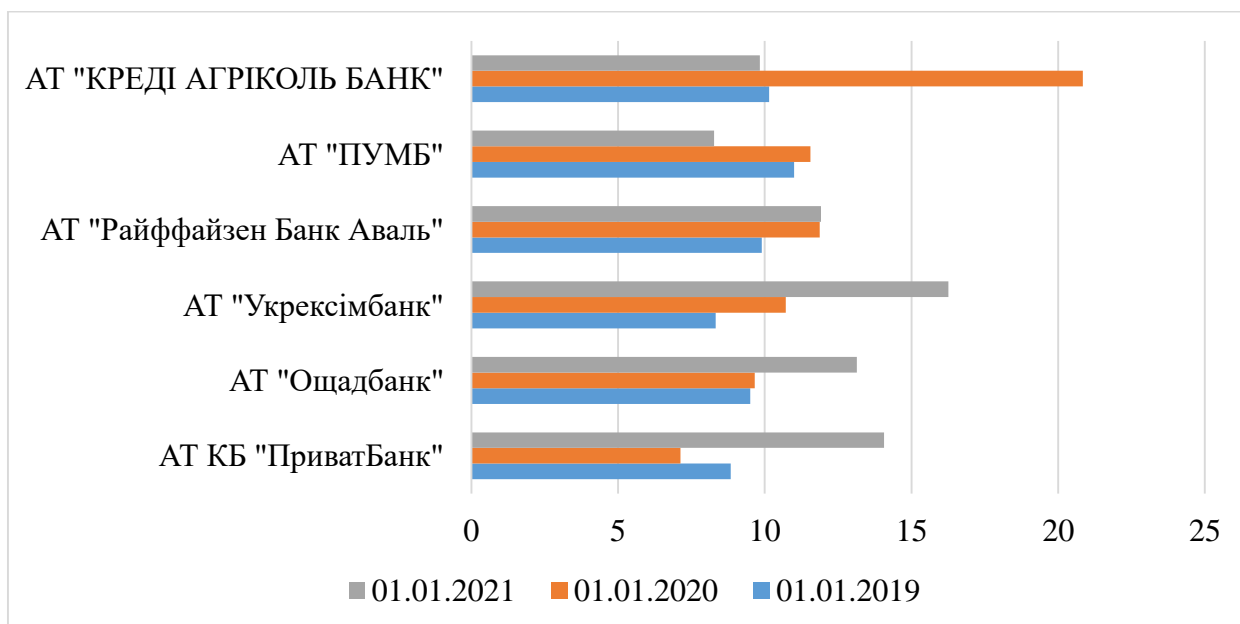

Рисунок 2.9 – Норматив достатності основного капіталу (НЗ) за банківськими установами в за період 01.01.2019-01.01.2021 років. [36]

Представлені дані свідчать, що всі банки досягали нормативного значення нормативу достатності основного капіталу (НЗ) за період 01.01.2019 року по 01.01.2021 рік. Крім того, відзначилась позитивна тенденція до зростання зазначеного показника.

Можемо відзначити те, що основний капітал по всім банкам які наведені вище збільшився. Для банків великий показник це основний капітал, так як більшість клієнтів які планують розмістити кошти в банку на депозитні вклади, то клієнти звертають увагу на те який основний капітал в банку.

Звідси можемо зробити висновок, що для клієнтів важлива надійність банку, велика кількість клієнтів звертає увагу на рейтинг банку, а також відгуки про банк.

Для стабільності банку потрібно дотримуватися всіх нормативів.

Проведемо аналіз виконання економічних нормативів основними комерційними та державними банками України в табл. 2.10.

Таблиця 2.10 – Аналіз виконання економічних нормативів основними комерційними та державними банками України, тис.грн. [36]

Найменування банку	H2	H6	H7	H8	H9	H11	H12	Л13-1	Л13-2	LCR _{ВВ}	LCR _{ІВ}
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
АТ КБ "ПриватБанк"	28,09	92,92	9,62	0,00	0,16	0,06	0,07	92,69	0,7120	278,23	218,18
АТ "Ощадбанк"	19,00	64,84	20,35	156,57	0,40	0,05	0,14	119,93	0,0265	360,03	232,97
АТ "Укрексімбанк"	23,27	84,32	19,97	153,85	0,33	0,02	0,19	2,55	0,0600	342,83	370,85
АТ "Райффайзен Банк Аваль"	18,04	88,40	15,12	64,82	7,20	0,80	0,84	3,29	0,0014	286,15	467,56
АТ "ПУМБ"	18,39	98,28	9,86	0,00	6,06	0,12	0,15	2,0	0,0035	182,36	261,03
АТ "КРЕДІ АГРИКОЛЬ БАНК"	17,80	94,28	19,79	60,76	0,35	0,07	0,07	1,12	0,0000	218,31	206,01

Норматив короткострокової ліквідності має становити не менше 60%, з представлених даних бачимо, що всі банківські установи, що аналізуються виконували даний норматив, фактично він був вище на 01.01.2021 рік.

Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента не має перевищувати 25%, тобто всі банківські установи дотримались вимог НБУ щодо максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента.

Також виконується норматив H11, але має майже нульове значення протягом аналізованого періоду при граничному рівні 15%. Також банківські установи дотримувались нормативу щодо загальної суми інвестування, але слід відзначити, що на 01.01.2021 рік цей показник має дуже низьке значення.

Таким чином, проведений аналіз виконання економічних нормативів НБУ по банківській системі України протягом 2018-2020 років. дозволив констатувати, що, в цілому, комерційні банки дотримуються їх виконання. Для забезпечення фінансової надійності банків та захисту інтересів вкладників,

кредиторів Національний банк відповідно до визначеного ним порядку зобов'язує банки виконувати затверджені економічні нормативи. Діяльність комерційних банків здійснюється на основі жорсткого нагляду з боку Національного банку України, який затверджує відповідні законодавчо-нормативні акти, що регулюють діяльність банків. Для зниження впливу ризиків на діяльність банківських установ, їм необхідно робити детальний аналіз ризиків, підбирати необхідні методи їх вимірювання та способи мінімізації з метою уникнення негативного їх впливу на діяльність банку в цілому.

Висновки до розділу 2

Таким чином, головним завданням органу управління банківського нагляду НБУ є орієнтація на оцінку всіх ризиків, з якими стикається кожний банк, зокрема, та банківська система в цілому, з метою впровадження коригувальних заходів та методів їх усунення. Служба банківського нагляду постійно проводить оцінку ризиків діяльності комерційних банків, установ, філій, представництв, таку оцінку проводить відділ безвиїзного моніторингу на основі економічних нормативів та системи CAMELSO, яка складається з аналізу таких компонентів: капіталу, активів, менеджменту, доходів та ліквідності.

Проведений аналіз складу та структури активів і пасивів комерційних банків України протягом 2018-2020 років показав, що активи та пасиви банків щороку зростали, що є позитивною тенденцією. Найбільшу частку в структурі активів займали кредити надані клієнтам. Серед пасивів значну питому вагу займали зобов'язання, частка капіталу була незначною. Доходи банківських установ протягом 2018-2020 років постійно зростали, що є позитивною тенденцією, особливо слід відзначити зростання комісійних доходів. Діяльність банків була ефективною та прибутковою.

Проведений аналіз виконання економічних нормативів НБУ по банківській системі України протягом 2018-2020 років дозволив констатувати, що, в цілому,

комерційні банки дотримуються їх виконання. Сума регулятивного капіталу комерційних банків знаходиться в межах норм та зростає. Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу постійно зростає та склав на 01.01.2021 рік – 21,98%, що перевищує нормативне значення 10%. Норматив достатності основного капіталу також зростає та склав 15,67% на 01.01.2021 років. Норматив короткострокової ліквідності також досягав нормативного значення і перевищував 60%, така на 01.01.2021 років він складав 86,82%. Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента не перевищував 25% та був в межах нормативів, встановлених НБУ. Кредитні ризики та ризики інвестування знаходились на низькому рівні.

Таким чином, банківський нагляд НБУ за діяльністю комерційних банків протягом 2018-2020 років показав, що банки дотримуються вимог НБУ та дотримуються встановлених меж показників.

3 НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ ДЛЯ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

3.1 Проблемні аспекти банківського нагляду в Україні

Банківська система є дуже чутливою до змін внутрішнього та зовнішнього характеру. Частина з них є потенційними небезпеками та загрозами, з якими стикаються банківські установи України. Потенційні ризики та загрози, які супроводжують банківську діяльність, негативно впливають як на діяльність окремої банківської установи, так і на банківську систему країни в цілому. Крім того, вони загрожують інтересам вкладників, кредиторів, акціонерів. Тож несвоєчасне попередження та діагностування проблемних питань банківського нагляду може призвести до порушення рівноваги на фінансовому ринку країни в цілому, створюючи ланцюгову реакцію та підриваючи довіру до всієї банківської системи.

Банківська діяльність характеризується високою ризикованістю, А.С. Косов виділяє наступні чинники, чому діяльність банківських установ має бути під постійним наглядом контролюючих органів:

– для здійснення діяльності, що пов'язана із залученням та розміщенням фінансових ресурсів ринку, у розпорядженні банків мають бути активи, які можна досить швидко й легко перетворити на гроші (у найбільш ліквідній формі) з мінімальним ризиком збитків;

– ризикована політика банків є однією з головних проблем під час надання кредитів та іншого розміщення ресурсів;

– за нестабільних ситуацій в українській економіці виникає неузгодженість структури активів і зобов'язань банків за критерієм строковості, що загалом відображається на стані ліквідності [49, с. 287].

Забезпечення стабільної банківської системи здійснюється шляхом регулювання банківської діяльності та нагляду за нею. Втім банківський нагляд

в Україні характеризується наступними проблемними питаннями:

- відсутність системи раннього попередження проблем, які виникають у банківських установах;
- майже повне банкрутство великого переліку банків та їх невиправдана рекапіталізація або рефінансування, що вимірюється десятками млрд грн;
- масштабна невивплата заборгованості клієнтам проблемних банків;
- недооцінка наслідків низького рівня ризик-менеджменту банків, який полягає в якнайшвидшому виявленні потенційної можливості погіршення позицій капіталу банку для обмеження загроз вкладникам та банківській системі;
- існування абсолютно протилежного від прийнятих у світі норм впливу на кредитну активність банків на фазах піднесення та рецесії;
- непрозорість та непередбачуваність дій наглядового органу, відсутність незалежності від різних сил впливу;
- формування резервів на покриття втрат за кредитами, ураховуючи погіршення стану кредитного портфеля банків, яке вже відбулося, а не того, що очікується в майбутньому, тобто на ретроспективній основі;
- системні зловживання кредитуванням пов'язаних осіб;
- безконтрольність обсягів зовнішнього запозичення банків з боку нагляду та відсутність обмежувальних вимог щодо експансії іноземних банків;
- відсутність системи винагороди для співробітників банків лише залежно від отриманого прибутку.

І.А.Осадчий проблемним питанням банківського нагляду в Україні вбачає в тому, що НБУ досі не використовує єдині підходи щодо нагляду за фінансовими установами. Відсутність чіткої нормативно-правової бази, оперативного реагування на фінансові проблеми комерційних банків, збільшення рівня кредитних, валютних і інших видів ризиків здійснює негативний вплив на банківський нагляд в державі [46, с. 194].

О.Поздняков вважає, що основна проблема банківського нагляду в Україні обумовлена тим, що він здійснюється на формальних критеріях: поки банківські установи дотримуються, Національний банк України не може зобов'язати

комерційний банк здійснити так звані коригуючі заходи й привести свої операції у відповідність до високих стандартів ведення банківського бізнесу. Проте, саме формальний характер критеріїв оцінки діяльності банків створює умови для їх адаптації практично до будь-яких регулятивних обмежень [45, с. 106].

Негативним моментом банківського нагляду є те, що його проводить відділ безвиїзного моніторингу на основі економічних нормативів та системи CAMEL, яка складається з аналізу таких компонентів: капіталу, активів, менеджменту, доходів та ліквідності. Але здійснюючи дану оцінку вони визначають такі ризики, які вже настали, отримуючи лише фотокартку ситуації в банку, а не їх динаміку.

Новизною нового підходу є не оцінка тих ризиків, що вже настали, а оцінка ефективності системи управління ризиками, а також оцінка ризиків на макрорівні. Цей підхід застосовується в багатьох розвинутих країнах світу.

Для української банківської системи це ще один суттєвий крок до досягнення основної мети банківського нагляду – захисту інтересів прав вкладників та кредиторів та до виконання принципів Базельського комітету. Але ще не вирішено багато практичних питань застосування даної оцінки у багатьох комерційних банках України, які на наш погляд є дуже важливими. Так, для ефективного функціонування системи оцінки ризиків службою банківського нагляду необхідно розробляти компоненти оцінки ризиків банку в залежності від його розміру, операцій, наявності мереж відділень чи їх відсутності, структури банківської установи, організації служби внутрішньобанківського аудиту та системи внутрішнього контролю і інших факторів, які безпосередньо впливають на методику оцінки ризику.

Як зазначає Т.Б. Міщенко, в багатьох банках України, які є невеликими за розмірами внутрішній контроль, покликаний оцінювати ризики на, які наражається банк можна сказати взагалі відсутній, тому запровадження системи ризик-менеджменту буде доволі ускладненим.

Жорстка відповідальність за організацію внутрішнього контролю та ризик-менеджменту повинна бути покладена на керівництво банків. Ще однією

проблемою системи банківського нагляду є недостатнє використання незалежних аудиторів для нагляду за комерційними банками. Необхідно розробити ряд критеріїв для проведення незалежного аудиту комерційних банків, які охоплювали операції з підвищеним ризиком, що не тільки буде спрощувати роботу служби банківського нагляду, а й підвищить якість інспектування банків [30, с. 386].

У Законі України «Про банки і банківську діяльність» визначено, що «метою банківського нагляду є стабільність банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів банку щодо безпеки зберігання коштів клієнтів на банківських рахунках» [31].

Досягнення вказаної мети забезпечується, зокрема, шляхом установлення обов'язкових нормативів і лімітів для банків, а також перевірки з боку НБУ правильності розрахунку банками цих нормативів і лімітів. Визначені Національним банком України економічні нормативи є тими індикаторами, які дають змогу відстежувати зміни у діяльності кожного комерційного банку, вчасно виявляти ризики та загрози, а отже, і своєчасно вживати до банків певні коригувальні заходи, а також заходи примусового впливу, спрямовані на вдосконалення поточної діяльності банків та їх фінансове оздоровлення. Регламентовані межі нормативних значень покликані сприяти надійному та ефективному функціонуванню банківського сектору [37].

Незважаючи на відносно задовільне значення встановлених економічних нормативів у цілому по банківській системі України, мають місце випадки невиконання та недотримання нормативів окремими комерційними банками. А це може бути прямим свідченням утрати ліквідності та платоспроможності, а отже, і погіршення фінансової стійкості даними установами та виконання ними своїх зобов'язань перед вкладниками. Систематичне порушення економічних нормативів збільшує кількість банків, віднесених Національним банком України до категорії проблемних, а отже, є потенційною загрозою для безпеки та стабільності всієї банківської системи. Усе зазначене підтверджує тезу про необхідність застосування якісно нових підходів до здійснення банківського

нагляду з боку Національного банку України. Вважаємо, що ключовим індикатором якості нагляду повинна бути не кількість відкликаних ліцензій у банків, а рівень довіри до банківського сектору, результативність та стійкість банківської системи.

Банківський сектор – це складна динамічна система, що має підпорядкування законам, за якими розвивається ринок банківських товарів, саме тому будь-які коливання кон'юнктури обов'язково впливають на його функціонування. Крім того, в умовах ринку відбувається жорстка конкурентна боротьба між банками, що змушує їх підвищувати ризиковість здійснюваних операцій. Це, своєю чергою, погіршує та ускладнює процедуру здійснення банківського нагляду. Застосування наглядовими органами до банків певних коригувальних дій, а також заходи примусового впливу для регулювання їхньої діяльності мають як позитивний, так і негативний ефект.

Позитивний ефект проявляється в тому, що ці заходи можуть розглядатися водночас як елемент банківського нагляду й як елемент банківського регулювання, маючи на меті забезпечення стабільної діяльності банків та мінімізацію ризиків, що супроводжують банківську діяльність.

Негативний ефект пов'язаний із тим, що банки, прагнучи уникнути відповідальності за виявлені порушення, часто приховують своє реальне становище, що ускладнює процес нагляду за ними. Закритість і недостовірність інформації, оприлюдненої комерційними банками, унеможлиблює ефективне виконання наглядових функцій Національним банком України та не дає змоги достовірно оцінити роботу банку, тому надзвичайно важливо, щоб у разі встановлення фактів порушень до банку запроваджувалася система санкцій, адже будь-яке накладення стягнень наглядовим органом буде давати можливість його вкладникам робити свідомий вибір. Невирішеною проблемою є небажання банків надавати правдиву інформацію про свій фінансовий стан. Ця проблема повинна вирішуватися у загальнодержавній площині, зокрема Національним банком України, до виняткової компетенції якого належить розкриття даної інформації. Це дасть можливість клієнтам спостерігати за динамікою розвитку

банків, а банківський менеджмент змусить ретельніше слідкувати за дотриманням нормативів. Такий захід забезпечить запобігання неправильному розподілу ресурсів і втраті капіталу комерційним банком та посилить відповідальність власників [38, с. 725].

Таким чином, незважаючи на чіткість поставленої мети банківського нагляду, сучасний стан та проблеми банківської системи України свідчать про її неспроможність протидіяти негативним впливам як внутрішнього, так і зовнішнього характеру, вчасно ідентифікувати потенційні ризики та адекватно реагувати на них. Отже, існує проблема неефективності та низької результативності банківського нагляду. Своєчасно реагуючи на порушення та виявлені негативні тенденції у діяльності комерційних банків, центральний банк може впливати на діяльність як окремих банківських установ для нормалізації їх роботи, укріплення фінансового стану, підтримки стабільності та надійності, так і контролювати фінансовий ринок у цілому, впливаючи на прискорення чи уповільнення економічного зростання.

3.2 Шляхи вдосконалення банківського нагляду

Щоденні та стрімкі зміни змушують будь-яку еволюційну систему постійно вдосконалюватися, змінюватися, в тому числі й банківський нагляд в Україні. Це набуває особливого значення, адже банківська система є однією із центральних в країні.

Удосконалення банківського нагляду повинно виходити з позиції більш активного впровадження якісних вимог щодо фінансового, ділового стану банків з обов'язковим залученням ризик-орієнтованих вимог на основі комплексного використання всіх форм реалізації нагляду.

Національний банк України має створювати нормативно-правове поле для здійснення ефективної банківської діяльності всіма фінансовими установами. Національний банк України має видавати чинні нормативно-правові акти, які

регламентуватимуть створення та функціонування банків, взаємовідносини банківської установи з вкладниками, інвесторами, кредиторами, позичальниками. Крім того, Національний банк України має визначати рівень відповідальності банківських установ перед державою та клієнтами. Впровадження розроблених нормативно-правових актів має забезпечити ефективне та досконале конкурентне середовище в банківському секторі.

В умовах глобалізації Національний банк України має використовувати міжнародні стандарти та рекомендації Європейського органу з банківського нагляду та Базельського комітету з банківського нагляду як приклад ефективної моделі здійснення банківського нагляду. Національний банк України постійно переглядає нормативні документи, щоб наблизити їх до вимог Європейського Союзу на виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

На даний момент впроваджено вже наступні засади здійснення банківського нагляду за європейським стандартом:

- незалежність структурних органів, що займаються здійсненням банківського нагляду;
- чітке нормативно-правове регулювання банківського нагляду в Україні;
- контроль власників банку, їх зміни, можливість впливати на даний процес;
- запровадження системи виїзного та безвиїзного контролю;
- впровадження обов'язкових до виконання нормативів діяльності банку за різними групами показників;
- впровадження пруденційної звітності на регулярній основі;
- можливість вимагання НБУ різних документів від банківських установ;
- попередження небезпечних ситуацій в банку, можливість органів нагляду України втручатися в діяльність банків;
- перевірка всіх операцій, що здійснюють банки на законність, відсутність відмивання доходів, фінансування тероризму;
- оцінка та перевірка фінансової політики банку, її засновників;
- контроль заходів виведення нових продуктів на банківський ринок;

- впровадження моніторингу за управління ризиками, а саме перевірка стратегії, політики, програм попередження та реагування на загрози;
- деталізований контроль за різними групами ризиків діяльності банків;
- впровадження стандартів кваліфікації співробітників, ресурсів, методології діяльності;
- запровадження обов’язкового внутрішнього та зовнішнього аудиту в банківських установах;
- впроваджено публічний фінансовий моніторинг за рахунок оприлюднення фінансової звітності;
- впроваджено контроль за фінансовою безпекою банків;
- впроваджено процедур попередження зловживань фінансовими послугами, шахрайств;
- впроваджено нагляд за дотриманням процедур перевірки клієнтів;
- впроваджено нагляд за дотриманням етичних та професійних стандартів здійснення банківського нагляду.

Слід виділити важливість Світового банку, який надавав технічну підтримку та імплементацію Базельських принципів банківського нагляду в Україні.

Проте незважаючи на велику кількість позитивних змін, банківський нагляд потребує й подальшого його вдосконалення, впровадження заходів, які б усували проблемні питання з якими стикаються банківські установи в умовах кризи.

Різні вчені пропонують здійснення редагування банківського нагляду за різними напрямками. Так В.В. Волкова та С.Є. Іспанюк пропонують доповнити наявну класифікацію банківського нагляду за етапами існування банку ще одним важливим його видом, а саме – особливим наглядом за проблемними та неплатоспроможними банками (рис. 3.1).

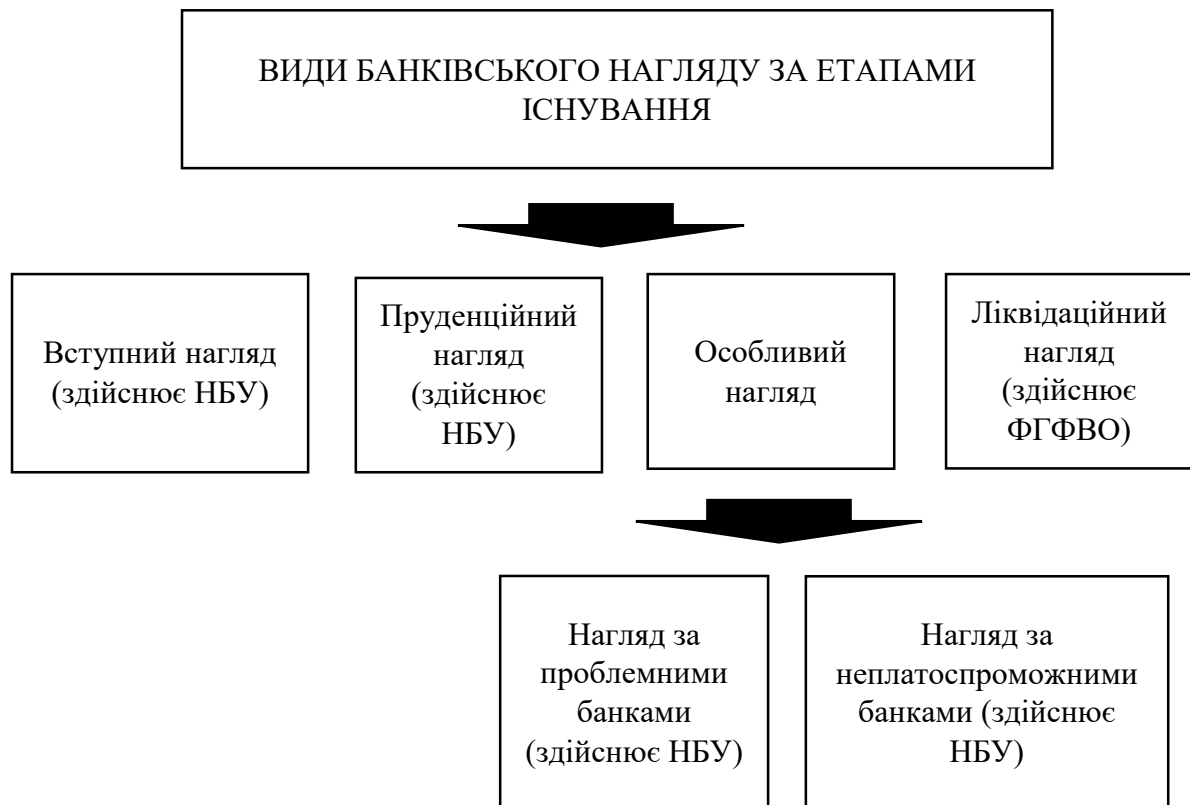

Рисунок 3.1 – Розроблена класифікація банківського нагляду України за системою В.В. Волковою та С.Є.Іспанюк [42, с. 54]

Н.Ю.Гладинець та М.М.Густей рекомендують НБУ запровадити відкритий інформаційний нагляд, який дасть змогу захистити інтереси вкладників, а також інші банки. Запровадження такого нагляду сприятиме збільшенню привабливості банківського сектору, адже зменшиться можливість анулювання ліцензій банків унаслідок упередженої думки недобросовісних працівників органів нагляду. Удосконалити систему нагляду можна за допомогою поточного моніторингу діяльності банків, який би давав змогу виявляти конкретні операції, що суперечать вимогам нормативно-правової бази НБУ і власним внутрішньобанківським положенням, та запобігати їх проведенню [38, с. 725].

Латковська.Т.А. з метою удосконалення законодавства та усунення виявлених правових колізій рекомендує створити особливу державну службу нагляду за банківською діяльністю, закріплюючи принцип контролю за такою діяльністю з боку спеціального органу державного нагляду та з боку

центрального банку. Така служба повинна підпорядковуватися вказівкам та службовому нагляду міністра фінансів. Право на призначення голови державної служби нагляду відповідно до пропозицій Президента України з урахуванням вказівок Кабінету Міністрів України Латковська.Т.А. пропонує надати Верховній Раді України.

Отже, вона вважає, що на верхньому рівні банківської системи повинні діяти два самостійні суб'єкти: Національний банк та державна служба нагляду за банківською діяльністю, повноваження яких з виконання завдань та функцій цього рівня необхідно розподілити так, щоб уникнути можливості монопольного безконтрольного управління банківською системою з боку органу [39].

М.Коваленко вивчаючи перелік країн, які належать до різних видів організаційної структури, результати їх діяльності, доходимо дійшов до висновку, що більш успішні за економічним розвитком країни мають саме відокремлений від центрального банку банківський нагляд. І це не є звичайним збігом історичних обставин, а виявляється необхідною умовою зміцнення банківської системи, посилення її ролі в економічному зростанні [50, с. 117].

Отримуємо наступні аргументами на користь відокремлення банківського нагляду:

- виключення потенційного конфлікту між цілями грошово-кредитної політики та нагляду [50, с. 117];
- послаблення надмірної концентрації повноважень, закріплених за центральним банком [50, с. 117];
- концентрація діяльності певного органу, який буде відповідальний за банківський нагляд;
- можливість проведення та впровадження попереднього моніторингу банківської діяльності;
- підвищення ефективності систематичного реагування на умови функціонування банків.

Тож ми погоджуємося із висновками провідних вчених про доцільність відокремлення органу банківського нагляду та рекомендуємо створити

Державну службу нагляду банківської діяльності, рекомендуємо наступну організаційну структуру для новоствореного банку.

Вважаємо за потрібним виділення в структурі Державної служби нагляду банківської діяльності двох головних ланок:

- нагляд за комерційними банками;
- нагляд за державними банками.

Крім того, враховуючи кризові умови функціонування державних банківських установ, велику частку проблемних банків та кредитно-фінансових установ, вважаємо доцільним впровадження певного організаційного відділу, який займався б постійний моніторингом та приділяв особливу увагу проблемним банків, здійснював пошук заходів, які б дозволили б покращити ситуацію, зміцнити таку банківську установу, підвищити її прибутковість, рентабельність використання активів та капіталу банку.

Нагляд зобов'язаний виходити з позиції більш активного використання всього діапазону своїх повноважень щодо виконання таких завдань:

- забезпечення належного рівня допуску в банківську систему; - контроль за професіоналізмом і репутацією посадових осіб банківських установ;
- встановлення пруденційних обмежень ризиків банківської діяльності, вимог до структури активів та зобов'язань, достатності капіталу та резервів, виявлення банками ризиків власної діяльності та управління ними з метою недопущення банкрутств та банківських криз;

Тож, рекомендуємо виділити відділ проблемних банків, які найбільше загрожують стійкості та міцності банківської системи в цілому. Також у структурі кожного відділу слід виділити три види контролю:

- попередній моніторинг;
- поточний контроль;
- заключний контроль.

Розроблена організаційна структура Державної служби нагляду банківської діяльності представлена на рис. 3.2.

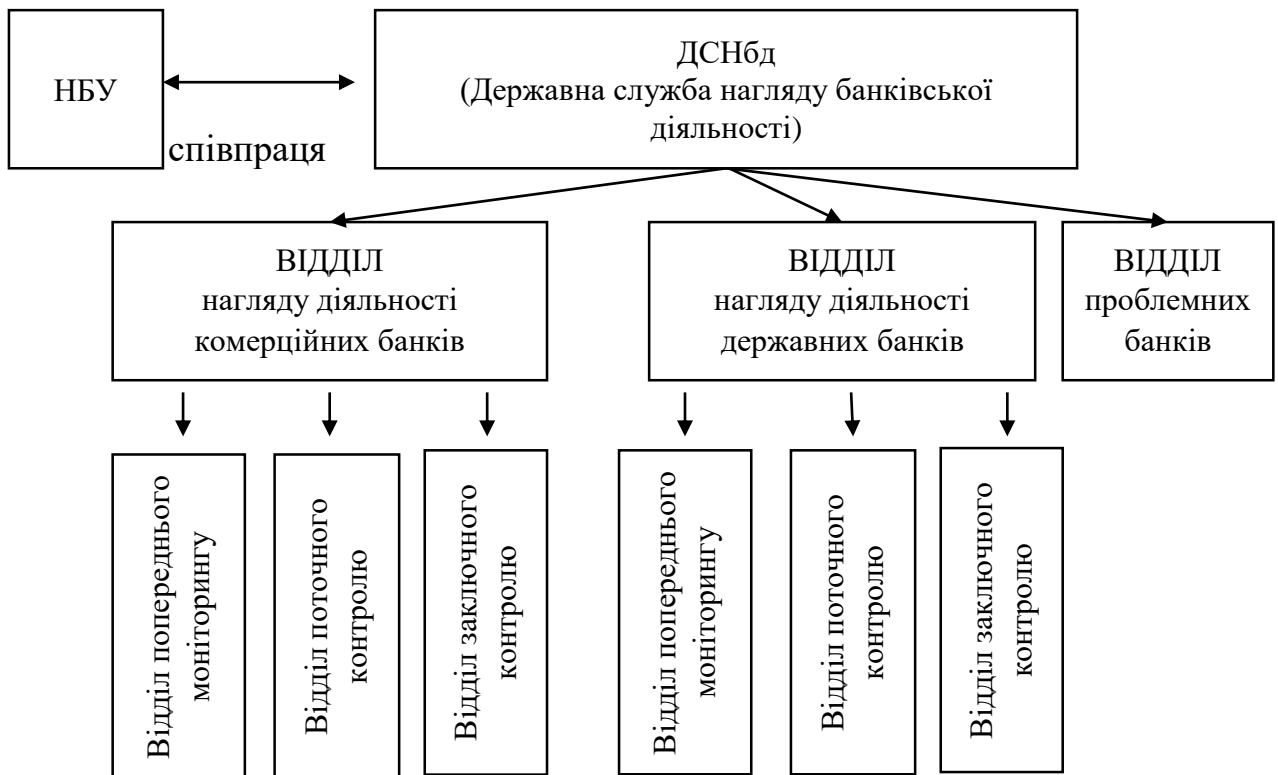

Рисунок 3.2–Розроблена організаційна структура Державної служби нагляду банківської діяльності.

Впровадження розробленої організаційної структури Державної служби нагляду банківської діяльності дозволить здійснювати банківський нагляд за різними напрямками, що дозволить швидше відслідковувати проблемні, незаконні, тіньові операції, що негативно впливають на діяльність банківських установ, а також на банківський сектор взагалі.

Ефективне здійснення нагляду залежить від застосування належних нормативних, бухгалтерських та юридичних засад, сформульованих на основних принципах ефективного банківського нагляду. Слід чітко визначати симптоми та причини банківських проблем [3].

Крім того, НБУ використовує рейтингові системи CAMELSO для проведення банківського нагляду. Зазначені системи оцінки фінансового стану банків використовують для отримання деталізації складових компонентів, які характеризують фінансовий стан банку. До таких компонентів відносять:

- достатність капіталу (С);

- якість активів (A);
- менеджмент (M);
- надходження (E);
- ліквідність (L);
- чутливість до ринкового ризику (S)
- операційний ризик – Operational Risk (O) [6].

Представлені дані на рис.3.3 свідчать про рейтинг оцінок банків.

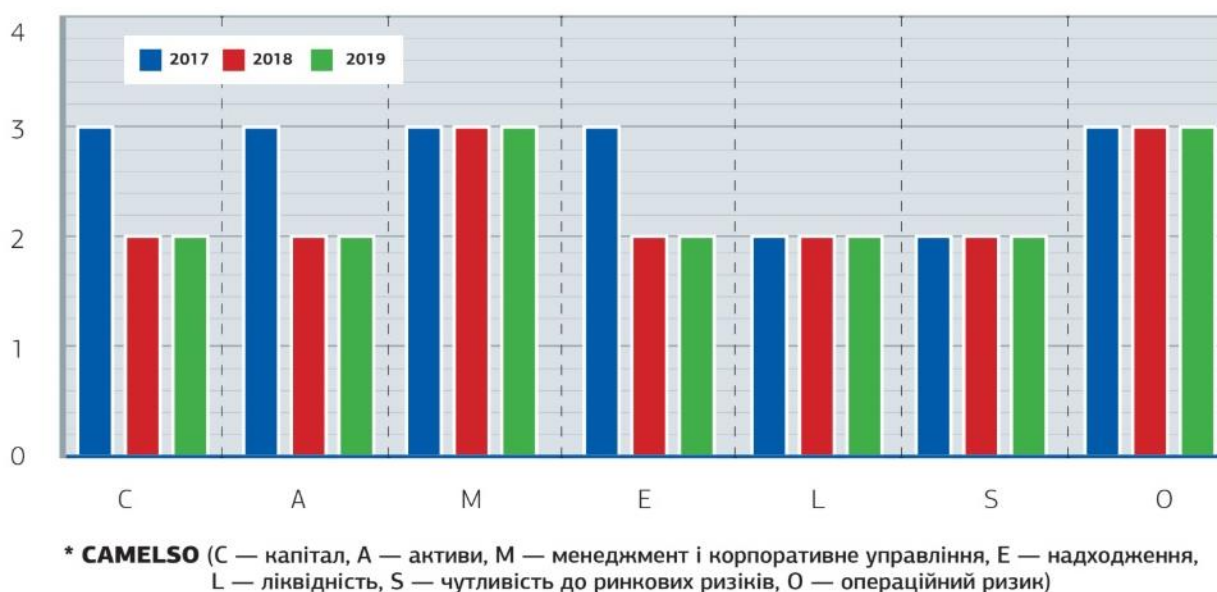

Рисунок 3.3 – Усереднені рейтингові оцінки банків за компонентами рейтингової оцінки CAMELSO за 2017-2019 роки. [36]

Проте на нашу думку, слід дещо вдосконалити зазначену рейтингову оцінку та додати показники прибутковості та рентабельності (Pr). Адже саме прибуток виступає внутрішнім джерелом розвитку банківської установи, забезпечує її сталий розвиток, благополуччя працівників такої установи та інші важливі показники.

Найважливішими відносними показниками діяльності банку, які характеризуються рівень прибутку активів та капіталу є ROA та ROE, відповідно. Показник ROA показує скільки чистого прибутку дає одиниця активів банку та характеризує ефективність роботи банку. Крім того, зазначений

показник свідчить про те, чи справляється банківська установа з метою діяльності, тобто отриманням прибутку за використання активів банку. Показник ROE показує скільки чистого прибутку дає одиниця капіталу банку та характеризує ефективність вкладання коштів в роботу банку. Крім того, зазначений показник свідчить про те, чи доцільно акціонерам банківської установи вкладати свої кошти в діяльність банку, тобто можливість отримання прибутку за використання капіталу банку та ефективність віддачі коштів.

Тож пропонуємо використовувати рейтингову систему CAMELSOPr, яка включатиме додатково окремий блок оцінки, який включатиме наступні показники, представлені в табл. 3.1.

Таблиця 3.1 – Рекомендовані показники прибутковості та рентабельності діяльності банківської установи

№	Показник	Формула розрахунку	Характеристика
1	2	3	4
1	Прибутковість активів ROA Return on Assets	$ROA = \frac{\text{ЧП}}{A} \times 100$ ЧП – чистий прибуток; А – активи банку	Співвідношення чистого прибутку банку після сплати податків до активів банку, визначається як співвідношення суми отриманих доходів до обсягів залучених активів. Норматив від 1% до 12%
2	Прибутковість капіталу ROE Return on Equity	$ROE1 = \frac{\text{ЧП}}{K_a} \times 100$ $ROE2 = \frac{\text{П}}{C_k} \times 100$ де ЧП - чистий прибуток банку, K_a – середній акціонерний капітал банку, П – прибуток, C_k - статутний капітал.	Відношення чистого прибутку банку після сплати податків до акціонерного капіталу, що характеризує ефективність використання власного капіталу. Норматив не менше 15%
3	ЧПа або EPS	$\text{ЧПа} = \frac{\text{ЧП}}{N_a}$ де ЧП – чистий прибуток після сплати податків; N_a – кількість акцій, що перебуває в обігу	Чистий прибуток на одну акцію або індикатор рівня дохідності акціонерних коштів Дозволяє оцінити виплати на користь основних власників.
4	Рентабельність банку RB або РБ	$RB = \frac{\text{П}}{B}$ де П – прибуток; В – витрати банку	Показник рівня прибутковості банку або рентабельності банку. Для оцінки ефективності видатків

В рекомендованій рейтинговій системі CAMELSOPr зазначені показники доцільно використовувати як коефіцієнти для визначення рейтингу.

Отже, рейтингова системи CAMELSO, яка використовується в Україні органами нагляду для оцінки діяльності банку включає такі визначальні складові як достатність капіталу, якість активів, менеджмент, надходження, ліквідність, чутливість до ринкового ризику, операційний ризик. Проте в ній відсутній такий важливий блок компонентів як рентабельність та прибутковість, впровадження зазначених показників дозволить ще більше оцінити діяльність банків, їх можливість до розвитку. Тож використання відкоригованої рейтингової системи CAMELSOPr є більш доцільним.

Показники отримані за рейтинговою системою CAMELSO та вся інформація про рейтинг банків України є власністю НБУ і конфіденційною інформацією, яка не підлягає розголошенню в ЗМІ та призначена для внутрішнього використання. Проте, на нашу думку, це недоцільно, така інформація має бути публічною та підвищувати довіру населення та юридичних осіб до самих надійних банківських установ. Також впровадження рейтингових оцінок має стимулювати та створювати конкуренцію між банками, що має стимулювати їх покращуватися, впроваджувати нові технічні, інформаційні засоби, розробляти нові банківські продукти, які полегшували б життя населення.

С.Г. Мамедов зауважує, що в багатьох країнах банківські установи, які знаходяться нижче певної межі рейтингу, автоматично стають об'єктами пильного уваги органів банківського нагляду. На відміну від української рейтингової системи, що використовує НБУ, рейтингові системи розвинених країн обов'язково включають такий компонент для дослідження як операційні ризики. Введення до вітчизняної рейтингової системи цього елементу оцінки банківської діяльності дозволить наблизити українські банківські стандарти до світових, рекомендованих Базельським Комітетом, і точніше виявляти можливі проблеми в роботі банківських установ країни [43].

Г.П. Табачук та О.Б.Бус, аналізуючи міжнародний досвід в управлінні

нестабільними банківськими установами та їх активами, прийшли до висновку, що закордоном використовують заходи із подолання проблемності банківських установ двох видів:

- централізовані, у випадку спостереження кризових явищ у великій частині системоутворюючих банків країни;
- децентралізовані, у випадку спостереження кризових явищ у невеликій частині банківських установ країни [44, с. 454].

Г.П. Табачук та О.Б. Бус наголошують, що при централізованому варіанті вирішення проблемності банків можливий викуп проблемних активів банків самим центральним банком країни, чи – створення спеціальної державної структури з роботи з проблемними активами банківських установ. При децентралізованому варіанті вирішення проблемності банків ініціатива з подолання труднощів надається самим банкам [44, с. 454].

Таким чином, впровадження розробленої організаційної структури органів банківського нагляду, використання рекомендованих показників в рейтинговій системі CAMELSOPr, впровадження показників ділової активності у фінансову звітність для публічного оприлюднення дозволило б вдосконалити систему банківського нагляду в Україні та значно підвищити його ефективність.

3.3 Напрями підвищення ролі банківського нагляду для розвитку банківської системи України

Банківський нагляд має велике значення для розвитку банківської системи України, адже своєчасне втручання в діяльність банків, що знаходяться за межею законності, прибутковості, фінансової стійкості є тим самим чинником, що забезпечує безпеку та розвиток банківського сектору держави. Аналіз безпеки та надійності фінансово-кредитних установ, який здійснює НБУ здійснюється на пруденційних вимогах.

Слід підкреслити, що банківський нагляд знаходиться в постійному

розвитку з розвитком банківського бізнесу та його глобалізацією. З постійним розвитком банківського бізнесу, банківських продуктів повинні змінюватись і методи оцінки ефективності банківської діяльності, методи та принципи регулювання даної сфери економічної діяльності. Проте, введення нових механізмів повинно відбуватися усвідомлено, без обов'язкового автоматичного відкидання традиційних методів, які довели свою ефективність, та з врахуванням особливостей розвитку банківської системи в цілому та кожного окремого банку.

Також незалежні аудитори, особливо міжнародні, які мають величезний досвід в оцінці ризиків, тестуванні організації систем ризик-менеджменту та внутрішнього контролю в комерційних банках інших країн, пропонують впровадити застосування моделі публічної звітності, що використовується у багатьох країнах, що розвиваються. Застосування цього додаткового механізму стимулювання українських банків до покращення своєї діяльності з метою залучення клієнтів. Це також дозволило б скоротити витрати, які були спричинені тим, що проблемні банки продовжували рекламну компанію і приховували своє дійсне становище, нарощували клієнтську базу, чим збільшили негативний наслідок свого банкрутства [30, с. 386].

Слід зауважити, що на даний момент банки України також зобов'язані публікувати свою фінансову звітність, що включає певні види звітності, проте на нашу думку, набір звітності недостатній. Вважаємо, що банки України мають надавати й інші показники щодо ділової активності. Адже дані фінансової звітності можуть бути дещо викривлені. Наприклад, банки можуть здійснювати великі витрати у четвертому кварталі, що негативно вплине на річний фінансовий результат, в той час, як фінансовий результат за перші три квартали буде вищий. Тож рекомендуємо наступний перелік показників ділової активності банківських установ, який повинен в обов'язковому порядку публікуватися на сайті банку та носити інформативний характер.

Аналіз розроблених показників ділової активності банку за різні періоди дозволить банку відслідковувати відтік клієнтів, зростання або зменшення депозитної бази, поточних рахунків. Також дозволить робити деталізований

аналіз депозитних та кредитних продуктів банку, шукати напрями їх вдосконалення, для підвищення прибутковості, ефективності діяльності та нарощування ресурсної бази.

Наступним важливим фактором, який стримує розвиток банківського сектору це правова база, яка регламентує банківський нагляд в Україні, в загальних рисах вона приведена до європейських норм, проте має постійно вдосконалюється з урахуванням вимог Базельського комітету та сприяти інтеграції всіх фінансових установ. Основні проблеми банківського нагляду в Україні лежать у площині недостатнього розроблення нормативних документів, відсутності ефективного механізму їх практичної реалізації, відсутність використання та розробки нових підходів до здійснення банківського нагляду.

Як зазначає М.Шинкар, важливим механізмом досягнення фінансової стабільності функціонування банків України це впровадження нормативно-правових актів щодо системи заходів попередження їх банкрутства, яка відповідає міжнародним стандартам. Відповідність заходів міжнародним нормам потребує базування нормативно-правової бази на міжнародних документах з питань її регулювання, а також вкрай важливо вивчати і впроваджувати в національну практику найкращий світовий досвід [48, с. 104].

Крім того, варто зауважити, що підвищення ролі банківського нагляду для розвитку банківської системи України вимагає застосування таких організаційних структур співпраці державних органів, які передбачатимуть співпрацю НБУ з іншими контролюючими органами з метою підвищення ефективності банківського нагляду. Для банків важливо дотримуватись нормів та вказівок НБУ.

Адаптація вітчизняного банківського нагляду до вимог та правових норм міжнародних стандартів дозволить значно підвищити роль банківського нагляду та стимулювати розвиток банківської системи України.

Для підвищення ролі банківського нагляду з метою розвитку банківської системи України, В.В. Волкова розробили заходи представлені на рис. 3.4.

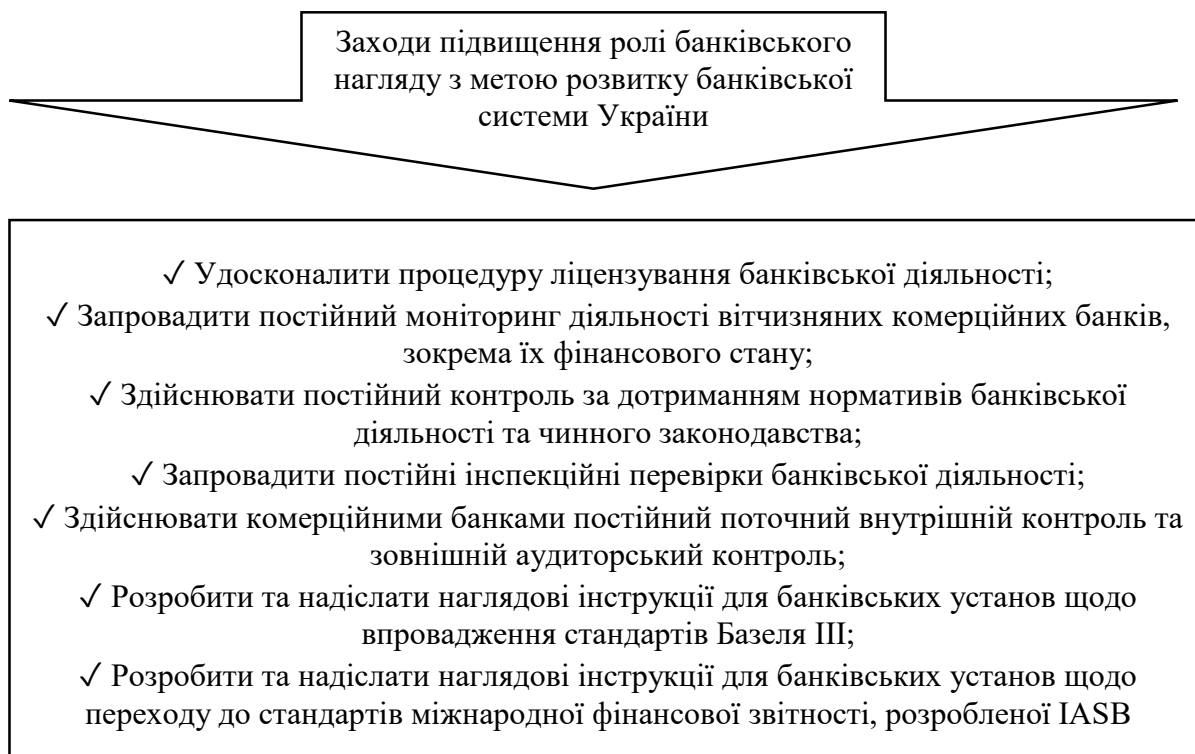

Рисунок 3.4 – Заходи підвищення ролі банківського нагляду з метою розвитку банківської системи України [42, с. 57]

Є.М. Андрущак та О.І. Щуревич визначають наступні стратегічні завдання ефективного банківського нагляду, який стимулював би розвиток банківського сектору:

- сприяння системній стабільності;
- забезпечення ефективного динамічного розвитку банківської системи;
- ефективний захист інтересів кредиторів, вкладників, клієнтів, акціонерів;
- запобігання банкрутств значної кількості банків, а якщо таких подій не уникнути, то потрібно докласти всіх зусиль, щоб ці процеси не підірвали довіру вкладників до банків, а також не мали руйнівних наслідків для банківської системи;
- управління ідентифікованими ризиками та прогнозування потенційних ризиків;
- формування необхідних резервів [51, с. 179].

Є.М. Андрущак та О.І. Щуревич рекомендують впроваджувати

громадський контроль банківських установ. Крім того, визначають наступні заходи підвищення ролі банківського нагляду у розвитку банківського сектору (рис. 3.5).

Рисунок 3.5–Заходи підвищення ролі банківського нагляду у розвитку банківського сектору [51, с. 179]

Підтримує необхідність впровадження громадського контролю за діяльністю банківських установ, адже він виконує подвійну функцію:

– перша функція полягає в тому, що він є інструментом ефективного банківського нагляду;

– друга функція полягає в тому, що цей захід сприятиме підвищенню довіри до банків та банківської системи загалом.

Отже, на нашу думку, передовими в системі банківського нагляду для підвищення його ролі для розвитку банківської системи України мають стати:

- діагностика і контролі стану банківських установ;
- перевірка законності здійснюваних ними операцій;
- оперативне реагування на поточні та потенційні проблеми з якими вони стикаються;
- контроль та впровадження ефективних систем управління ризиками в комерційних та державних банках;
- розробка нормативів обов'язкових економічних нормативів діяльності банківських установ та методик їх обчислення;
- регламентація процедур нагляду, а саме аналіз індивідуальної і консолідованої фінансової звітності;
- впровадження заходів протидії відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом;
- усунення недоліків правового регулювання та вдосконалення нормативно-правової бази;
- реорганізація та ліквідація банків, що порушують законодавчу базу та загрожують стабільності банківського сектору;
- підвищення прозорості банківської діяльності;
- розробка заходів, направлених на зміцнення та підвищення стабільності банківських установ;
- удосконалення показників фінансової звітності.

Таким чином, реалізація запропонованих заходів удосконалення банківського нагляду надасть можливість підвищити його ефективність.

Висновки до розділу 3

Банківський нагляд в Україні характеризується наступними проблемними питаннями: відсутність системи раннього попередження проблем, які виникають

у банківських установах; майже повне банкрутство великого переліку банків та їх невикористана рекапіталізація або рефінансування, що вимірюється десятками млрд грн; масштабна невикористана заборгованість клієнтам проблемних банків; недооцінка наслідків низького рівня ризик-менеджменту банків, який полягає в якнайшвидшому виявленні потенційної можливості погіршення позицій капіталу банку для обмеження загроз вкладникам та банківській системі; існування абсолютно протилежного від прийнятих у світі норм впливу на кредитну активність банків на фазах піднесення та рецесії тощо.

Вважаємо за потрібним виділення в структурі Державної служби нагляду банківської діяльності двох головних ланок: нагляд за комерційними банками; нагляд за державними банками; відділ проблемних банків. У структурі кожного відділу слід виділити три види контролю: попередній моніторинг; поточний контроль; заключний контроль. Впровадження розробленої організаційної структури Державної служби нагляду банківської діяльності дозволить здійснювати банківський нагляд за різними напрямками. Крім того, слід дещо вдосконалити рейтингову оцінку CAMELSO та додати показники прибутковості та рентабельності (Pr). Адже саме прибуток виступає внутрішнім джерелом розвитку банківської установи, забезпечує її сталий розвиток, благополуччя працівників такої установи та інші важливі показники.

Таким чином, реалізація запропонованих заходів удосконалення банківського нагляду надасть можливість підвищити його ефективність, відповідно зросте стимулююча роль впливу органів банківського нагляду на розвиток банківського сектору України.

ВИСНОВКИ

Таким чином, можна зробити наступні висновки:

Банківський нагляд – це комплексна система контролю та моніторингу банківських установ спеціальними державними органами, яка передбачає впорядковані дії центрального банку, що спрямовані на забезпечення дотримання банками та іншими кредитно-фінансовими установами у процесі їх діяльності законодавства країни та встановлених нормативів, для забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників.

Відповідно до законодавства банківський нагляд в Україні здійснюється Національним банком України. Головною метою якого є безпека і стабільність банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів. Від того наскільки своєчасно та ефективно здійснюється регулювання банківської діяльності залежить стабільність роботи банківської системи, рівень довіри вкладників і кредиторів банків, а також унеможливлення неправильного розподілу ресурсів банку і втрата його капіталу через ризики, притаманні банківській діяльності. Тому такий важливий напрямок діяльності Національного банку України, як організація банківського нагляду, потребує постійної розробки, вдосконалення та реалізації єдиних принципів, методів та інструментів нагляду і їх постійного вдосконалення;

Національний банк здійснює нагляд за діяльністю комерційних банків, відділень, філій, представництв та інших установ, які підлягають нагляду згідно з законодавством України (далі комерційні банки). Нагляд Національного банку ставить за мету забезпечення стабільності банківської системи України та захист інтересів вкладників шляхом зменшення ризику в діяльності комерційних банків.

Відповідно до законодавства України перед тим, як почати функціонувати, кожна банківська установа має отримати банківську ліцензію. Банківська ліцензія – це дозвільний документ, який видається НБУ та дає право здійснювати

банківську діяльність. Здійснювати банківську діяльність без отримання ліцензії заборонено. Тобто, ліцензування діяльності банківських установ є одним із перших етапів нагляду за банківською діяльністю. Ліцензування банків впроваджено в Україні для захисту стабільності та надійності банківського сектору, а також інтересів вкладників та кредиторів, що співпрацюють із банками.

Для отримання ліцензії банк має виконати певні умови, недотримання яких може стати основою відмови у наданні банківської ліцензії. Ліцензування банків в Україні здійснюється відповідно до Постанови Національного банку України № 149 «Про затвердження Положення про ліцензування банків» від 22.12.2018 року. Існують випадки, коли НБУ може відкликати надану ліцензію конкретної банківської установи.

Наступною важливою складовою банківського нагляду в Україні є проведення фінансового моніторингу. Нормативно-правовим підґрунтям фінансового моніторингу в Україні є Постанова Національного банку України № 65 «Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу» від 19.05.2020 року. НБУ використовує фінансовий моніторинг банківських установ для запобігання використанню банківської системи України у відмиванні та легалізації грошових коштів, отриманих злочинними шляхами. НБУ є одним із органів, покликаним здійснювати фінансовий моніторинг в Україні.

Здійснюючи фінансовий моніторинг, банки і небанківські фінансові установи перевіряють клієнтів та аналізують їхні фінансові операції. У разі виявлення підозрілих операцій банки інформують Державну службу фінансового моніторингу та правоохоронні органи України. Національний банк діє відповідно до Міжнародних стандартів з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення FATF.

Також для здійснення банківського нагляду у 2021 році в Україні було знов запроваджено стрес-тестування, яке покликане здійснювати оцінку фінансової стійкості банківської установи. Стрес-тестування здійснюється за;

у різних країнах склалися власні підходи до організації системи банківського нагляду, які залежать від структури національної фінансової системи і визначаються сукупністю чинників, різнобарв'я яких додає кожному з них неповторну національну специфіку. В світі склалося декілька альтернативних систем організації нагляду за фінансовою системою, що розрізняються між собою ступенем і характером участі центральних банків в цьому процесі;

головним завданням органу управління банківського нагляду НБУ є орієнтація на оцінку всіх ризиків, з якими стикається кожний банк, зокрема, та банківська система в цілому, з метою впровадження коригувальних заходів та методів їх усунення. Служба банківського нагляду постійно проводить оцінку ризиків діяльності комерційних банків, установ, філій, представництв, таку оцінку проводить відділ безвиїзного моніторингу на основі економічних нормативів та системи CAMEL, яка складається з аналізу таких компонентів: капіталу, активів, менеджменту, доходів та ліквідності;

проведений аналіз складу та структури активів і пасивів комерційних банків України протягом 2018-2020 років показав, що активи та пасиви банків щороку зростали, що є позитивною тенденцією. Найбільшу частку в структурі активів займали кредити надані клієнтам. Серед пасивів значну питому вагу займали зобов'язання, частка капіталу була незначною. Доходи банківських установ протягом 2018-2020 років постійно зростали, що є позитивною тенденцією, особливо слід відзначити зростання комісійних доходів. Діяльність банків була ефективною та прибутковою;

проведений аналіз виконання економічних нормативів НБУ по банківській системі України протягом 2018-2020 років. дозволив констатувати, що, в цілому, комерційні банки дотримуються їх виконання. Сума регулятивного капіталу комерційних банків знаходиться в межах норм та зростає. Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу постійно зростав та склав на 01.01.2021 рік – 21,98%, що перевищує нормативне значення 10%. Норматив достатності основного капіталу також зростав та склав 15,67% на 01.01.2021 рік . Норматив

короткострокової ліквідності також досягав нормативного значення і перевищував 60%, така на 01.01.2021 рік він складав 86,82%. Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента не перевищував 25% та був в межах нормативів, встановлених НБУ. Кредитні ризики та ризики інвестування знаходились на низькому рівні.

Норматив достатності основного капіталу (НЗ) має бути не менше 7%, на 01.01.2020 рік він складав 13,5%, на 01.01.2021 рік він складав 15,67%, тобто відбулось збільшення, що позитивно впливає на діяльність банку, адже свідчить про підвищення фінансової стійкості. Зростання нормативу достатності основного капіталу надає можливість банківським установам нівелювати негативні фінансові наслідки діяльності власними коштами.

Таким чином, банківський нагляд НБУ за діяльністю комерційних банків протягом 2018-2020 років показав, що банки дотримуються вимог НБУ та дотримуються встановлених меж показників;

Банківський нагляд в Україні характеризується наступними проблемними питаннями: відсутність системи раннього попередження проблем, які виникають у банківських установах; майже повне банкрутство великого переліку банків та їх не виправдана рекапіталізація або рефінансування, що вимірюється десятками млрд грн; масштабна не виплата заборгованості клієнтам проблемних банків; недооцінка наслідків низького рівня ризик-менеджменту банків, який полягає в якнайшвидшому виявленні потенційної можливості погіршення позицій капіталу банку для обмеження загроз вкладникам та банківській системі; існування абсолютно протилежного від прийнятих у світі норм впливу на кредитну активність банків на фазах піднесення та рецесії тощо.

Важливим фактором, який стримує розвиток банківського сектору, являється правова база, яка регламентує банківський нагляд в Україні, в загальних рисах вона приведена до європейських норм, проте має постійно вдосконалюється з урахуванням вимог Базельського комітету та сприяти інтеграції всіх фінансових установ. Основні проблеми банківського нагляду в Україні лежать у площині недостатнього розроблення нормативних документів,

відсутності ефективного механізму їх практичної реалізації, відсутність використання та розробки нових підходів до здійснення банківського нагляду.

Вважаємо за потрібне виділення в структурі Державної служби нагляду банківської діяльності окремих ланок: нагляд за комерційними банками; нагляд за державними банками; відділ проблемних банків. У структурі кожного відділу слід виділити три види контролю: попередній моніторинг; поточний контроль; заключний контроль. Впровадження розробленої організаційної структури Державної служби нагляду банківської діяльності дозволить здійснювати банківський нагляд за різними напрямками, що дозволить швидше відслідковувати проблемні, незаконні, тіньові операції, що негативно впливають на діяльність банківських установ, а також на банківський сектор взагалі. Крім того, слід дещо вдосконалити рейтингову оцінку CAMELSO та додати показники прибутковості та рентабельності (Pr). Адже саме прибуток виступає внутрішнім джерелом розвитку банківської установи, забезпечує її сталий розвиток, благополуччя працівників такої установи та інші важливі показники.

Таким чином, реалізація запропонованих заходів удосконалення банківського нагляду надають можливість підвищити його ефективність, відповідно зросте стимулююча роль впливу органів банківського нагляду на розвитку банківського сектору України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Костенко В.В Теоретичні аспекти банківського нагляду в Україні: сутність та його види. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. №7. С. 704 – 708.
2. Панасейко І.М., Губа М.О. Банківський нагляд як інструмент забезпечення стабільності банківської системи України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. №23. С. 518 – 522. (дата звернення: 14.03.2021)
3. Коваленко В.В. Банківська система України: монографія / В.В. Коваленко, О.Г. Коренєва, К.Ф. Черкашина, О.В. Крухмаль. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. 187 с.
4. Хаб'юк О. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету: монографія. Івано-Франківськ: ОППО; ПрутПринт, 2008. 260 с.
5. Гудзь Т. П. Банківський нагляд. К. : Ліра–К. 2008. 380 с.
6. Кльоба Л. Г. Регулювання банківської інвестиційної діяльності. *Наук. вісн. НЛТУ України*. 2011. №21.2. С. 219 – 226.
7. Глосарій банківської термінології Сайт Національного Банку України
URL:https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=124734&cat_id=124733
(дата звертання: 16.05.2021)
8. Романишин В.О., Уманців Ю.М. Центральний банк та грошово-кредитна політика. К.: Атіка, 2005. с.480 (дата звернення :12.07.2021)
9. Центральний банк та грошово-кредитна політика : підручник / кол. авт. : А. М. Мороз [та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза і канд. екон. наук, доц. М. Ф. Пуховкіної. К. : КНЕУ, 2005. 556 с.

10. Коваленко М. М. Сутність і складові механізму державного регулювання банківського сектору економіки. Теорія та практика держ. упр. : зб. наук. пр. Х. : Магістр, 2011. №2 (33). С. 182 – 191.
11. Д'яконова І. І. Модернізація банківського нагляду в Україні: монографія. Суми : ВТД «Унів. кн.», 2008. 279 с.
12. Про Національний банк України : Закон України від 20 трав. 1999 р. № 679-XIV .URL: nbuportal.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=36668. (дата звертання: 23.09.2021)
13. Романишин В. О., Уманців Ю. М. Центральний банк та грошово-кредитна політика. К.: Атіка, 2005. с.480 (дата звернення: 07.04.2021)
14. Міщенко В. І. Банківський нагляд. В. І. Міщенко, А. П. Яценюк, В. В. Коваленко та ін. К. : Знання, 2004. с. 406 .
15. Табачук Г.П., Бус О.Б. Основні цілі, завдання та принципи організації банківського регулювання й нагляду. Вісн. Ун-ту банк. справи Нац. банку України. 2011. № 2 (11). С. 151 – 157. (дата звертання: 18.07.2021)
16. Коваленко М.М. Складові, функції та завдання банківського нагляду як механізму державного регулювання. URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02\(6\)/11kmmmdr.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02(6)/11kmmmdr.pdf)
17. Єпіфанов А.О. Методологічні складові ефективного розвитку банківського сектору економіки України: монографія. Суми: *Університетська книга*, 2006. 417 с.
18. Любунь О.С., Раєвський К.Є. Банківський нагляд. К.: *Центр навчальної літератури*, 2005. 416 с.
19. Юдіна С. В., Ганзюк С. М., Шкарупа К. А. Особливості виконання економічних нормативів НБУ комерційними банками. Молодий вчений. 2017. № 3. С. 890-894. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_3_205.
20. Оглобля Я. О. Теоретичні підходи до регулювання банківської діяльності в країнах світу/ Економіка та держава. 2015. № 1. С. 116-120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2015_1_31. (дата звернення: 23.07.2021)

21. Швед В. В. Банківське регулювання та нагляд. Сутність та значення. Вісник Херсонського державного університету 2015.№11(5).С.124127.
22. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2015_11(дата звернення:25.08.2021)
23. Про Національний банк України : Закон України від 20 трав. 1999 р. № 679-XIV.URL:nbuportal.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=36668. (дата звернення: 16.08.2021)
24. Андрійчук А.В. Форми банківського нагляду. Науковий вісник Академії муніципального управління: *Серія «ПРАВО»*. 2014. №1. С.98-102.(Дата звернення 26.06.2021)
25. Швець Н. Р. *Формування нових правил та принципів банківського нагляду в Україні* : монографія.Чернівці. Чернівець. нац. ун-т, 2009. 360 .
26. Самсонов М.І. Тенденції розвитку банківського нагляду та регулювання: міжнародний та національний аспекти. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. ХІБС УБС НБУ. Харків, 2012. №.1 (12). С. 32-38.(дата звертання: 16.04.2021)
27. Цицик К.Ю. Пруденційний банківський нагляд на основі системи оцінки ризиків. Науковий вісник: *Фінанси, банки, інвестиції*. 2012. № 1. С. 52—55.(Дата звертання: 16.08.2021)
28. Коваленко В.В. Банківський нагляд: навчальний посібник. Суми: УАБС НБУ, 2007. 262 с.
29. Линников А.С. Основы правового регулирования банковской деятельности в Европейском Союзе. *Московский Журнал Международного Права*. 2002. № 1. С. 61-79.
30. Міщенко В., Крилова В., Швець Є. Еволюція банківського нагляду: європейський досвід. *Вісник НБУ*. 2007. № 7. С. 5-11
31. Міщенко Т.Б. *Сучасні моделі банківського нагляду та напрямки їх розвитку*. Кіровоградський національний технічний університет. 2005. №11. С. 381-387.

32. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 21.12.2016 № 1801 URL:<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/212114>.
33. Офіційний сайт Національного банку України. URL: www.bank.gov.ua.(дата звернення: 15.09.2021)
34. Вовчак О.Д., Руцишин Н.М., Андрейків Т.Я. Кредит і банківська справа: Підручник. Київ : Знання, 2008. 564 с.(дата звернення:16.03.2021)
35. Про схвалення Методики розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні: Рішення Національного банку України від 15.12.2017 № 803рш.URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr803500-17#Text> (дата звернення: 14.06.2021)
36. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Постанова Національного банку України; Інструкція від 28.08.2001 № 368.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#n25> .
37. Показники банківської системи Сайт Національного Банку України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593 (дата звертання:17.03.2021)
38. Гладинець Н.Ю. Фінансова стійкість банківської системи України та особливості її забезпечення в умовах кризових явищ. *Економічний простір*. 2015. № 94. С. 152–161. (дата звернення: 25.08.2021)
39. Гладинець Н.Ю. Густей М.М. Проблеми і перспективи розвитку банківського нагляду в Україні. *Економіка та суспільство*. 2016.
40. Латковська Т.А. *Фінансово-правове регулювання організації та функціонування банківської системи в Україні та зарубіжних країнах: порівняльно-правовий аналіз*: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. Наук. Одеська національна юридична академія Міністерства освіти і науки України. О., 2008 р.

41. Макаренко Ю.П. Сучасний стан та шляхи удосконалення банківського регулювання та нагляду. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. №12. С. 62.

42. Волкова В.В. Тенденції розвитку банківського нагляду в Україні в умовах переходу до міжнародних стандартів. *European journal of economics and management*. №4С.26–35.

URL: https://eujem.cz/wpcontent/uploads/2018/eujem_2018_4_3/eujem_2018_4_3.pdf

43. Волкова В.В., Іспанюк С.Є. Удосконалення нагляду за діяльністю проблемних банків. *Економіка і організація управління*. 2019. №3 (35). С. 51-58. (дата звернення:23.09.2021)

44. Мамедов С.Г. Підвищення ефективності нагляду в контексті реструктуризації банків. *Вісник університету банківської справи*. 2017. №1(28). С. 60–64.

45. Табачук Г. П., Бус О.Б. Основні цілі, завдання та принципи організації банківського регулювання й нагляду. *Вісн. Ун-ту банк. справи Нац. банку України*. 2011. № 2 (11). С. 151 – 157.

46. Барановський О.І. Розвиток банківської системи України. *К.: Інт екон. та прогнозув.*, 2008. 584 с.

47. Осадчий І.А. Роль банківського нагляду в реструктуризаційних процесах. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2014. № 1. С. 144–148.

48. Коваленко М.М. *Складові, функції та завдання банківського нагляду як механізму державного регулювання*. 2011. URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02\(6\)/11kmmmdr.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02(6)/11kmmmdr.pdf).

49. Шинкар М. Базельські рекомендації в контексті підвищення стабільності функціонування банківської системи як правові заходи попередження банкрутства банківських установ. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 7. С. 104-108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_7_23.

50. (дата звернення: 15.06.2021)

51. Косов А.С. Міжнародний досвід регулювання банківської ліквідності та можливості його реалізації в Україні. Гроші, фінанси та кредит. 2019. №5(6). С. 286-294. (дата звернення: 20.06.2021)

52. Коваленко М. Удосконалення організаційної структури банківського нагляду в Україні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2012. № 2. С. 115–122.

53. Андрушак Є.М., Щуревич О.І. Ефективний банківський нагляд як передумова відновлення стійкого розвитку банківської системи України. *Бізнес Інформ*. 2016. № 9. С. 178-183. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2016_9_28.

54. Охрименко І.Б., Нікітін А.В., Примостка Л.О. *Сучасні гроші, банківські послуги та фінансові інновації в цифровій економіці*: матеріали наук.-практ. інтерн. конф. студ. аспір. і молод. вчених. Київ, 23 березня 2020 р. Дніпро: Середняк Т.К., 2020. 431 с. (дата звернення 17.08.2021)

55. Холодна Ю. Є., Рац О. М. Банківська система : *навчальний посібник*. Х. : Вид. ХНЕУ, 2013. 316 с.

56. Про затвердження Положення про ліцензування банків: Постанови Національного банку України № 149 від 22.12.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0149500-18#Text>

57. Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу: Постанова Національного банку України № 65 від 19.05.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20#Text> (дата звернення: 28.09.2021)

58. Ганзюк С.М., Голубєва Н.С., Бяла Г.Г. Практика здійснення дистанційного нагляду НБУ за діяльністю банків в Україні. *Економіка і суспільство*. 2018. №16. С.705-711.

59. Юрчишена Л.В., Цибрій В.П. Дотримання економічних нормативів комерційними банками України. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=687> (дата звернення: 16.05.2018)

60. Швець О.В. Статистична оцінка якості контролю кредитного ризику банків України. Глобальні та національні проблеми економіки. випуск 11. 2016. URL: <http://global-national.in.ua/archive/11-2016/171.pdf>
61. Устинова І., Полторацька Ю. Міжнародні практики організації банківської моделі для реформування банківського нагляду в Україні. Юридичний вісник. 2017. № 1 (42). С. 86–91. (дата звернення : 07.10.2021)
62. Бордюк О. Системи банківського нагляду зарубіжних країн. URL: http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/996?view=material.
63. НБУ почне впроваджувати Базельські принципи в банківський нагляд до кінця березня. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/nbu-nachnet-vnedryat-bazelskie-printsipy-1454334347.html>. (дата звернення : 16.05.2021)
64. Основні принципи ефективного банківського нагляду (Основні Базельські принципи). URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=45251>. (дата звернення :28.09.2021)
65. Ганзюк С. М., Лінькова А.В. Особливості функціонування проблемних банків в Україні. Молодий вчений. 2016. № 8 (35). С. 11-14.(дата звернення: 15.07.2021)
66. Чепелюк Г. Економічно-правові засади взаємодії зовнішніх аудиторів та інспекторів банківського нагляду. *Вісник НБУ. 2014. № 1. С. 39–40.*
67. Щуревич О.І. Ліквідність комерційних банків як чинник забезпечення стабільності банківської системи // *Економічні проблеми та перспективи розвитку житлово-комунального господарства на сучасному етапі: Матеріали Міжнар.наук.-практ. конф.* Харків, 24–26 травня 2017. С. 143–144.
68. Щуревич О.І. Нові підходи до проведення банківського нагляду: сутність та особливості // *Стратегічні орієнтири розвитку економіки України: Матеріали III Міжнар. наук. інтернет-конф.* Львів, 24–25 березня 2017. С. 82–83.
69. Щуревич О.І. Банківське регулювання та нагляд як основа стабільності банківської системи // *Науковий вісник НЛТУ України.* 2014. Вип. № 24.7. С. 309–315.

70. Буковинський С.А., Унковська Т.Е., Яременко О.Л. *Уроки глобальної фінансової кризи: міжнародні проблеми реформування міжнародних стандартів банківського регулювання і нагляду. Економічна теорія.* 2011. № 1. С. 79–90.
71. Кудряшов В. Рекапіталізація проблемних банків з використанням державних ресурсів. *Економіка України.* 2010. № 1. С. 37–48.
72. Лещенко В. В. Організація системи банківського нагляду: структура, моделі, проблеми регулювання / В. В. Лещенко // *Інвестиції: практика та досвід.* - 2016. - № 6. - С. 132–136. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2016_6_27. (дата звернення :18.05.2021)
73. Міщенко В.І., Науменкова С.В. Банківський нагляд: підруч. К.: *Центр наук. досліджень НБУ: Ун-т банк. справи НБУ,* 2011. 498 с
74. Мозговий О., Павлюк О. Формування концепції ризик-орієнтовного банківського нагляду в країнах центральної та Східної Європи. *Міжнародна економічна політика.* 2020. № 1–2. С. 137–152.
75. Науменкова С.В., Міщенко В.І. Система регулювання ринків фінансових послуг зарубіжних країн. К.: *Центр наук. досліджень НБУ: Ун-т банків. справи НБУ,* 2010. 170 с. (дата звернення:29.03.2021)
76. Сафронова О. Пріоритети державного регулювання діяльності банків з іноземним капіталом на ринку корпоративного контролю України // *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України.* 2012. Вип. № 4. С. 155–162. (дата звернення 28.06.2021)
77. Сисоєва Л.Ю., Нагаєвич М.В. Банківський нагляд та банківське регулювання: аналіз теоретичних засад. *Молодіжний науковий вісник УАБС НБУ,* 2012. № 2. С.55–64.
78. Сова О.Ю., Завадська О.О. Місце фінансового моніторингу в системі банківського нагляду. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій,* 2020. №1(5), С. 56-67. URL: <https://doi.org/10.32750/2020-0105>

79. *Антилегалізаційний фінансовий моніторинг: ризик-орієнтований підхід*: монографія / О.О. Глущенко, І.Б. Семеген; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Р.А. Слав'юка. К.: УБС НБУ, 2014. 386 с.

80. Вовчак О.Д., Канцір В.С., Канцір І.А. Фінансовий моніторинг як економіко-правовий метод протидії тероризму. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2019. № 2 (29). С. 339–347. (дата звернення: 30.08.2021)

81. Дубина М.В. Роль системи фінансового моніторингу у розвитку ринку фінансових послуг. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2015. Вип. 3 (33). С. 44–57. Колодізев О.М., Плєскул І.В. *Управління розвитком*. 2017. № 3–4 С. 24–35.

82. Про запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Закон України від 06.12.2019 № 361-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#n831>.

83. Попов С., Шишковський Б. Фінансовий моніторинг в Україні по-новому: чого очікувати? URL: <https://intelserv.net.ua/news/material/id/915> (дата звернення :31.05.2020).

84. Держфінмоніторинг оприлюднив Звіт MONEYVAL про прогрес України. URL: <http://finpost.com.ua/news/14521>. (дата звернення: 25.08.2021)

85. Офіційний сайт Державної служби фінансового моніторингу України. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/books/Zvit2019.pdf>.

86. Уткіна О.В. Характеристика управління банківським ризиком відмивання коштів/фінансування тероризму та напрями його вдосконалення. *Фінансовий простір*. 2019. № 4 (36). С. 217–227.

87. Кисельова А. Новий закон про фінансовий моніторинг. URL: https://biz.ligazakon.net/ua/analytics/194803_noviy-zakon-pro-fnansoviy-montoring-do-chogo-potrбно-gotuvatisya.

88. Danziger Y. Changes in methods of freezing funds of terrorist organization since 9/11: a comparative analysis. *Journal of Money Laundering Control*. 2012. Vol. 2. No 15. P. 210–236.

89. Subeh A. Musa, Boiko A. Modeling efficiency of the State Financial Monitoring Service in the context of counteraction to money laundering and terrorism financing. *SocioEconomic Challenges*. 2017. Volume 1. Issue 2. P. 39–51.

90. *Evolving Banking Regulation*. KPMG International. 2015. URL: www.kpmg.com.

91. Final Report of the IIF Committee on Market Best Practices: Principles of Conduct and Best Practice Recommendations. Institute of International Finance. 2008. URL: https://www.iif.com/system/files/iif_final_report_of_the_committee_on_market_best_practices.pdf. (Дата звертання: 18.09.2021)

92. Barth J., Gan J., Nolle D. *Global Banking Regulation & Supervision: What Are the Issues and What Are the Practices?* 2003. URL: http://www.ckgsb.edu.cn/Userfiles/doc/BARTHnolle%20gan_bood.pdf

93. Haentjens M., Gioia-Carabellese P. de. *European Banking and Financial Law*. Abingdon: Routledge, Taylor & Francis Group, 2015. 800 с. (Routledge, Taylor & Francis Group).

94. Herring R. J., Carmassi J. *The Structure of Cross-Sector Financial Supervision*. *Financial Markets, Institutions & Instruments*. 2008. № 1. P. 51–76.

95. IMF Annual Report: Our Connected World. URL: www.imf.org/external/index.htm.

96. *Principles for Sound Liquidity Risk Management and Supervision*. Basel Committee on Banking Supervision. 2008. URL: <http://www.bis.org/publ/bcbs144.htm>.

97. *Principles for sound stress testing practices and supervision*. Basel Committee on Banking Supervision. 2009. URL: <http://www.bis.org/publ/bcbs155.pdf>.

98. Putnis J. The banking regulation review. London: The Lawreviews, 2017. 633 Timothy W. Koch, MacDonald S. Scott. Bank management. W.K. Timothy, S.S. MacDonald. USA: Thomson Higher Education, 2006. 562 c.
99. Third Basel Accord. URL: <http://www.bis.org>. 18. Stress Testing by Large Financial Institutions: Current Practice and Aggregation Issues. Bank for international settlement. 2000. URL: <http://www.bis.org/publ/cgfs14.htm>.
100. Wymeers E. The structure of financial supervision in Europe: About single, twin peaks and multiple financial supervisors. European Business Organization Law Review. 2006. № 8. p. 237–306.

ДОДАТОК А

Таблиця А.1

Відносні показники ділової активності банку, які повинні мати публічний характер

№	Показник	Характеристика та формула
1	2	3
1.1	Кількість фізичних осіб, що мають поточні та депозитні рахунки на певну дату, осіб	Кількість фізичних осіб, що мають поточні та депозитні рахунки та зберігають власні кошти в банківській установі
1.1.1	В тому числі: – нові клієнти банківської установи	Кількість нових фізичних осіб, що відкрили поточні або депозитні рахунки та зберігають власні кошти в банківській установі за визначений період
1.2	Сума депозитів та залишків грошових коштів на поточних рахунках фізичних осіб на певну дату, тис.грн.	Сума залишків грошових коштів на поточних рахунках та отриманих депозитів від фізичних осіб на певну дату
1.2.1	В тому числі: – отримана від нових клієнтів банківської установи	Сума залишків грошових коштів на поточних рахунках та отриманих депозитів від нових клієнтів банківської установи на певну дату
1.3	Середня вартість залишку грошових коштів на поточних рахунках та депозиту однієї фізичної особи, тис.грн./особу	Середня вартість залишку грошових коштів на поточних рахунках та депозиту однієї фізичної особи. Формула: пок.1.1/пок.1.2
1.3.1	В тому числі: - від нових клієнтів	Середня вартість залишку грошових коштів на поточних рахунках та депозиту отриманого від нового клієнту. Формула: пок.1.1.1/пок.1.2.1
2.1	Кількість фізичних осіб, що скористалися кредитними пропозиціями на певну дату	Кількість фізичних осіб, що отримали кредит в банківській установі, використовують різні кредитні програми.
2.1.1	В тому числі: – кредитування придбання житла	Кількість фізичних осіб, що отримали кредит в банківській установі для придбання житла
2.1.2	– кредитування придбання автівки	Кількість фізичних осіб, що отримали кредит в банківській установі для придбання автівки
2.1.3	– інші кредити	Кількість фізичних осіб, що отримали кредит в банківській установі для інших від придбання житла та авто цілей
2.2	Загальна сума виданих кредитів фізичним особам на певну дату, тис.грн.	Загальна сума виданих кредитів фізичним особам на певну дату
2.2.1	В тому числі: – кредитування придбання житла	Сума виданих кредитів фізичним особам на певну дату на придбання житла
2.2.2	– кредитування придбання автівки	Сума виданих кредитів фізичним особам на певну дату на придбання автівки

Продовження таблиці А.1		
2.2.3	– інші кредити	Сума виданих кредитів фізичним особам на певну дату за іншим цільовим призначенням
2.3	Середня вартість кредиту однієї фізичної особи, тис.грн./особу	Середня вартість кредиту однієї фізичної особи. Формула: пок.2.1/пок.2.2
2.3.1	В тому числі: – кредитування придбання житла	Середня вартість кредиту отриманого на купівлю житла Формула: пок.2.1.1/пок.2.2.1
2.3.2	– кредитування придбання автівки	Середня вартість кредиту отриманого на купівлю автівки Формула: пок.2.1.2/пок.2.2.2
2.3.3	– інші кредити	Середня вартість кредиту отриманого на купівлю іншого Формула: пок.2.1.3/пок.2.2.3
3.1	Кількість юридичних осіб, що мають депозитні рахунки на певну дату	Кількість юридичних осіб, що мають депозитні рахунки та зберігають кошти підприємства в банківській установі
3.2	Загальна сума депозитних рахунків юридичних осіб на певну дату, тис.грн.	Загальна сума відкритих та існуючих депозитних рахунків юридичних осіб на певну дату
3.3	Середня вартість депозитного рахунку на одну юридичну особу на певну дату, тис.грн./особу	Характеризує яка середня вартість одного депозиту, відкритого юридичною особою. Формула: пок.3.1/пок.3.2
4.1	Кількість юридичних осіб, що мають кредитні рахунки на певну дату	Кількість юридичних осіб, що мають кредитні рахунки в банківській установі
4.2	Загальна сума кредитних рахунків юридичних осіб на певну дату, тис.грн.	Загальна сума отриманих кредитів юридичними особами на певну дату
4.3	Середня вартість кредитного рахунку на одну юридичну особу на певну дату, тис.грн./особу	Характеризує яка середня вартість одного кредиту, отриманого юридичною особою. Формула: пок.4.1/пок.4.2
5.1	Кількість юридичних осіб, що мають поточні рахунки на певну дату	Кількість юридичних осіб, що мають поточні рахунки на певну дату
5.2	Загальна сума коштів на поточних рахунків юридичних осіб на певну дату, тис.грн.	Загальна сума коштів на поточних рахунків юридичних осіб на певну дату
5.3	Середня сума залишку коштів на поточних рахунків на одну юридичну особу на певну дату, тис.грн./особу	Середня сума залишку коштів на поточних рахунків на одну юридичну особу на певну дату. Формула: пок.5.1/пок.5.2